

TRIBUNA

266

Consiliul Județean Cluj

4 lei

Director fondator: Ioan Slavici
Revistă de cultură • serie nouă • anul XII • 1-15 octombrie 2013

www.revistatribuna.ro

Mikael Kihlman. *Flimbare în Tornala, u/c. (1999)*

Interviu cu **Edward Luttwakh**

Isabela Vasiliu-Scraba

**Micșorarea lui Eliade
și gonflarea lui Culianu
prin felurite tertipuri**

Andrei Marga

**Cultura
întâlnirii**

Alex. Ștefănescu

despre
**Andreea Deciu
și Florin Sicoie**

Ilustrația numărului și interviu cu Mikael Kihlman (Suedia)

TRIBUNA

Director fondator:
Ioan Slavici (1884)

PUBLICAȚIE BILUNARĂ CARE APARE SUB EGIDA
CONSILIULUI JUDEȚEAN CLUJ

Consiliul consultativ al revistei de cultură
Tribuna:

Constantin Barbu
Alexandru Boboc
Gheorghe Boboș
Nicolae Breban
Nicolae Iliescu
Andrei Marga
Eugen Mihăescu
Vasile Muscă
Mircea Muthu
D.R. Popescu
Irinel Popescu
Marius Porumb
Petru Romoșan
Florin Rotaru
Gh. Vlăduțescu
Grigore Zanc

Redacția:

Mircea Arman
(manager)

Claudiu Groza
(redactor șef adjunct)
Ioan-Pavel Azap
Ștefan Manasia
Oana Pughineanu
Ovidiu Petca
(secretar tehnic de redacție)

Aurica Tothăzan
Maria Georgeta Marc

Tehnoredactare:

Virgil Mleşniță

Colaționare și supervizare:
L.G. Ilea

Redacția și administrația:
400091 Cluj-Napoca, str. Universității nr. 1

Tel. (0264) 59.14.98
Fax (0264) 59.14.97
E-mail: redactia@revistatribuna.ro
Pagina web: www.revistatribuna.ro
ISSN 1223-8546

Responsabilitatea asupra conținutului textelor
revine în întregime autorilor

Mikael Kihlman

Zi de vară, u/c

din literatura universală

Andrew Marvell

To His Coy Mistress

Had we but world enough, and time,
Thy coyness, lady, were no crime.
We would sit down, and think which way
To walk, and pass our love's long day.
Thou, by the Indian Gange's side
Should'st rubies find: I, by the tide
Of Humber would complain. I would
Love you ten years before the Flood,
And you should, if you please, refuse
Till the conversion of the Jews.
My vegetable love should grow
Vaster than empires, and more slow.
An hundred years should go to praise
Thine eyes, and on thy forehead gaze:
Two hundred to adore each breast
But thirty thousand to the rest;
An age at least to every part,
And the last age should show thy heart.
For, lady, you deserve this state,
Nor would I love at lower rate.
But at my back I always hear
Time's winged chariot hurrying near;
And yonder all before us lie
Deserts of vast eternity.
Thy beauty shall no more be found;
Nor, in thy marble vault should sound
My echoing song; then worms shall try
Thy long preserved virginity,
And your quaint honour turn to dust,
And into ashes all my lust.
The grave's a fine and private place,
But none, I think, do there embrace.
Now, therefore, while the youthful hue
Sits on thy skin like morning dew,
And while thy willing soul transpires
At every pore with instant fires,
Now let us sport us, while we may;
And now, like amorous birds of prey,
Rather at once our Time devour,
Than languish in his slow-chapt power.
Let us roll all our strength and all
Our sweetness up into one ball,
And tear our pleasures with rough strife
Thorough the iron gates of life.
Thus, though we cannot make our sun
Stand still, yet we will make him run.

La sfielnica iubită

Tot locul și tot timpul de-am avea,
Doamnă, n-ar fi păcat sfiala ta.
Ne-am așeza să cugetăm tihnit
Cum să ne trecem ziua de iubit.
Tu, lângă malul Gangelui din Ind,
S-alegi rubine. Iară eu, jelind
Pe lângă Humber, te-aș iubi un strop;
Vreo zece ani-nainte de Potop,
Și tu-i binevoi a nu mă vrea
Pân-ce evreii nu s-or creștina.
Iubirea mea un codru să întindă,
Încet-încet imperii să cuprindă.
Și ani o sută să-mi petrec cântând

Mikael Kihlman Colț într-un orașel (România, 2013) u/c

De ochii tăi, și fruntea-ți contemplând,
Alți două sute ți-aș cânta un sân,
Treizeci de mii, toate ce mai rămân;
Și cel puțin câte un ev aș sta
Dând slavă fiecărei părți a ta,
Și-apoi alt ev să-ți cânt și inima.
Că meriți aste toate, bine știi.
Cu mai puțin nici nu m-aș mulțumi.
Dar tot aud venind într-una-n spate
Al vremii car, pe roți înaripate:
Și dincolo de noi nu stă decât
Deșertul veșniciei, mohorât.
Acolo, frumusețea-ți n-a mai fi;
Și-n bolta ta de marmuri n-a zvonit
A mea cântare; viermii vor cerca
Virginitatea-ți, lung păstrată-așa.
Și praf va fi și-onoarea ta ciudată
Și și dorința mea nealiniată.
Mormântu-i un loc bun și ferecat,
Dar nime-n el nu s-a îmbrățișat.
De-aceea cred că, până tinerețea
Îți mai înrouează frumusețea,
Și sufletul tău dornic mai exală
Din fiecare por arzândă pală,
Acuma-i vremea bucuriei pline,
Păsări îndrăgostite-n cercuri line,
Să ne prădăm tot timpul dintr-odată,
Și-apoi să stăm la voia lui înceată.
Să plămădim vigoarea și dulceața
În glob rotund, cu tot ce ne dă viața.
Plăcerea să n-o rupem, până unde
Poarta de fier a vieții-o va pătrunde.
Și soarele de nu-l putem opri,
L-om face să răsară, zi de zi.

Traducere de
Cristina Tătaru

Anton Dumitriu - Jurnal de idei (XI)

Filibuster – obstrucționistul în adunarea legislativă

În secolul al VII-lea, grație unor împrejurări istorice particulare, s-a format un centru de pirăți francezi, care atacau vasele spaniole, acest centru fiind situat în insula Saint-Christophe și apoi pe coasta de nord a insulei Haiti. Spaniolii au făcut diverse expediții împotriva acestor *filibuștieri*, pe care guvernul francez de atunci i-a ajutat. În acest fel *filibuștierii* au putut să se organizeze devenind aproape o putere maritimă.

Englezii au preluat numele francez de *filibustier*, sub forma *filibuster* (*freeboters*), dar ceea ce e mai curios este că acest nume se aplică acelor membrii ai senatului american (nu știu dacă această denumire se mai aplică și în alte părți), care luând cuvântul vorbesc într-una pentru a face să treacă timpul. Iată de ce: votarea unei legi supuse senatului (sau a unui amedament etc.) trebuie să se facă într-un anumit termen, să spunem în 15 zile. În acest timp dezbaterile trebuie să fie încheiate, toate formele să fie satisfăcute, pentru a se putea trece la vot. Dar prelungirea discursului unuia dintre membrii adunării legislative, poate împiedica realizarea acestor condiții prealabile, ceea ce duce sau la amânarea legii pentru dezbateri într-o altă sesiune, sau chiar la căderea ei.

Filibusterismul este o acțiune „tolerată” de administrația americană după cum *filibuștierii* – pirății din trecut erau tolerați și chiar sprijiniți de guvernul francez.

Această constituție piraterească este foarte veche, și era cunoscută romanilor. Într-adevăr Aulus Gellius ne povestește în *Noctes Atticae* (IV, 10), că un asemenea fapt s-a întâmplat pe vremea când Cezar era consul (împreună cu M. Bibulus). Înaintea luării unei hotărâri, senatorii vorbeau pro sau contra, își exprimau aprobările sau îndoielile lor etc. Ordinea vorbitorilor nu era fixată, dar era o ordine admisă tacit, aceea de a da cuvântul celor mai respectate personalități.

Cezar, fiind consul l-a rugat pe Marcus Caton de a-și da părerea. Caton respingea proiectul supus dezbaterilor pentru că îl vedea contrar intereselor Statului: pentru a face ca afacerea să treacă și să treacă timpul, și-a început discursul, vorbind de la tribună ziua întreagă. Orice senator, ne informează Gellius, avea dreptul, când i se cerea părerea, să spună mai întâi tot ce voia, și oricât voia el, asupra oricărui subiect. Cezar dânsu-și seama de procedul lui Caton a chemat pe cel de serviciu (viator) și i-a ordonat să-l ducă pe Caton la închisoare (care se încăpățâna să vorbească mai departe. Dar măsura aceasta a ofensat senatul, care s-a ridicat ca un [singur] om și se pregătea să-l urmeze pe Caton în închisoare. Această atitudine a senatului a făcut pe Cezar să repună pe Caton în libertate.

Această întâmplare cu *filibusterii* în timpul lui Cezar mi se pare foarte instructivă: pe de o parte ea arată că întotdeauna au existat „trucuri” parlamentare, care ocoleau legea într-un fel sau altul; pe de altă parte ca oricât de puternic ar fi fost conducătorul – în cazul nostru Cezar – lui i se putea opune o forță și mai mare care exista și trebuia să existe în Stat, pentru a contrabalansa puterea excesivă a consulului.

Și în sfârșit, povestea aceasta mai arată că cel puțin în domeniul activității omenesci *Nil novi sub sole*.

Fizica sentimentelor

Am citit în Aulus Gellius (*Notes Atticae*, XIX, 6) despre un paralelism psiho-fizic, demn de notat, și care arată, între altele că cei vechi nu erau chiar atât de răi observatori pe cât apar ei în descrierea pe care le-o fac astăzi unii cercetători. Iată un exemplu care ar

trebuie să-mi dea de gândit. În lucrarea (pierdută) *Probleme a lui Aristotel*, Gellius spune că se găsește următoarea întrebare: „pentru ce motiv acei care resimt un sentiment de rușine se roșesc și pentru ce cei care sunt cuprinși de frică se îngălbenesc?” deși aceste două emoții sunt foarte de aproape înrudite? Din cauză că la cei care simt o rușine sângele se răspândește în toate părțile corpului până aproape chiar în epidermă; la cei ce simt o frică, sângele se precipită dimpotrivă către inimă, încât pare să părăsească restul corpului.

Citiseam până aici paragraful din Aulus Gellius și mi făcusem deja părerea că Aristotel a făcut doar o observație, dar nu mi-a dat nici o explicație asupra acestor fenomene psiho-fizice, când, continuând lectura, am văzut că nici cei vechi nu erau mai puțin pretențioși în exigențele lor logice. Într-adevăr, Gellius prezintă această problemă, așa cum pare pusă de Aristotel, filosofului Taurus (la Athena) și i-a cerut părerea lui asupra celor spuse de filosoful grec. La care Taurus răspunde: „Aristotel, îmi răspunde el, descrie cu multă corectitudine și în mod adevărat fenomenul, anume că sângele este împrăștiat sau se retrage spre centru; dar el nu ne spune pentru ce se întâmplă așa (*Set cum ita [iti?n.n.] fieret non dixit*)”.

Iată o problemă care la prima vedere ar părea extrem de simplă, dar al cărui sens este mult prea important pentru a fi neglijat. În adevăr, ceea ce arată observația lui Aristotel, este legătura completă între fenomenele fizico-biologice de circulație a sângelui și starea emoțională a subiectului. Observația arată că starea emoțională este cauza fenomenelor particulare de circulație a sângelui: Până unde se întinde această legătură corporală? Nu s-ar putea ca printr-o tehnică adecvată să putem regla circulația sângelui (și poate și alte fenomene fiziologice din corpul uman) [...] prin puterea de a provoca stări emoționale puternice în interiorul nostru?

În orice caz știința nu a explicat până astăzi observația lui Aristotel: de ce într-un caz (al rușinii) sângele se răspândește, și de ce în alt caz (al spaimii) sângele se concentrează în inimă. Cum de s-a neglijat lucrul acesta? Dar este clar că o asemenea explicație ar putea pune o bază serioasă de cel puțin două cercetări:

Influența și puterea stărilor emoționale asupra fiziologiei corpului, ceea ce ar putea să ducă la cercetări medicale importante;

Puterea de a determina o schimbare în fiziologia corpului uman, prin schimbarea și stăpânirea stărilor emoționale, datorită fie voinței, fie întrebunțării unor mijloace adecvate.

Dar se pare că o asemenea cercetare nu este în spiritul în care se fac cercetările astăzi și că va mai trece multă vreme până ea va deveni o problemă actuală.

Scrisorile dintre Strauss și Renan

La 18 august 1870 apărea o scrisoare a lui D.F. Strauss, vestit savant în istoria religiei creștine, adresată lui E. Renan, anume [în] „*Gazette d' Augsburg*”. Evenimentele din acea epocă care aduseseră relațiile dintre Germania și Franța la punctul de încordare maximă, l-au determinat pe Strauss să se adreseze lui Renan în următorii termeni: „apreciez de altfel că în această criză ar putea să aibă o utilitate oarecare ca doi oameni, aparținând la două națiuni rivale, independenți și unul de altul și străini de orice spirit de partid, să facă un schimb, cu toată transparența de idei și de vederi, asupra gravității și cauzelor crizei actuale”. Renan i-a răspuns printr-o scrisoare nu mai puțin politicoasă, publicată în „*Journal des Debats*” la 16 septembrie 1870 (Jurnalul care publicase și traducea scrisoarea lui Strauss). Respectul pe care-l arătau unul

fața de altul cei doi oameni de mare cultură poate fi un exemplu de ceea ce înseamnă nivelul intelectual al conștiințelor superioare. Dușmani fiind, ei se respectau, cu convingeri diferite, aparținând la două națiuni inamice prin ereditate ei găsesc un limbaj comun al valorilor pe care le slujeau amândoi.

Amândoi au văzut, la un moment când „Europa” nu era încă un concept cultural, că pacea nu poate fi încheiată decât între Germania și Franța, ci trebuie să fi opera Europei. Renan la data aceea, vorbea de un fel de „state unite ale Europei”. Acum mai bine de o sută de ani! Abia astăzi se vorbește timid și greoi de această unitate europeană pe care încearcă să o realizeze niște politicieni fără perspectivele culturale ale acestei minuni istorice care este Europa. Se caută – o Europă unită economic și dacă va fi posibil și politic. Ei nu văd decât cât este orizontul lor. Ei nu văd că cea mai comună unitate este aceea culturală; care există efectiv și de la care trebuie plecat. Într-adevăr nu oamenii puterii vor putea alege unitatea Europei ci oamenii de cultură, literatură, savanții și filosofii – fiindcă ei au și făcut-o.

Cealaltă nici nu au conștiința acestei unități. Când aveau valorile cele mai mari în comun pe Shakespeare, pe Goethe, pe Dante, Leibnitz și Newton, pe Gaus și Poincaré, pe Einstein și Planck etc., unde sunt granițele dintre națiuni din punct de vedere intelectual?

Ele sunt în mâinile altora care nici nu au nimic sau au foarte puțin de a face cu ceea ce reprezintă tezaurul de idei fundamentale ale vieții intelectuale europene.

Și mă gândesc câtă dreptate avea Platon să spună că statul perfect pe care-l visa în *Republica* nu va fi validat decât atunci când regii sau conducătorii statelor vor fi filosofi.

Versul și puterea lui

A scrie versuri și a spune versuri a devenit în epoca modernă o plăcere intelectuală însoțită de o stare afectivă subtilă și rafinată. A recita versuri; puțin gustă o asemenea plăcere și astăzi. În trecut versurile însemnau însă mult mai mult. *Poiesis* vine de la grecescul *poiein* a face, ca și latinescul *carmen*, care se trage de la sanscritul *Karma* – fastă acțiune. *Poiesis* era o „acțiune”, operație efectivă, incompatibilă cu incantația și ritualul. Forța ei se manifestă prin faptul că era cântată, – pentru a se vedea acest lucru voi cita numai un exemplu, dintre multiplele exemple ce le pot da. În *Vita Pythagorae* (26), Porfir ne spune că Pitagora alesese un grup de versuri din Homer, pe care le recita cu predilecție și într-un anume fel. Aceste versuri se refereau la moartea lui Euphorbius, războinicul frigian.

Dar, după cum ni s-a transmis, Pitagora ar fi afirmat că într-o viață anterioară el ar fi fost Euphorbius. (Pitagora și-ar fi descris și alte – încarnații). Acum iată ce spun textele: „Dacă recitarea acestor versuri era făcută cu cea mai mare grijă”, recitate ca un imn, ea avea un caracter cu totul deosebit, reușind să provoace în cel ce o recită o stare de conștiință supernormală. Vernant ne spune că o asemenea recitare, provoacă o stare de „rememorare” care-l putea aduce pe Pitagora pe firul care făcea prezentă istoria, până la a-și redescoperii existențele anterioare (J.P. Vernant, *Aspects mythologiques de la mémoire*). O asemenea „tehnică” a memoriei, prin recitarea cu „putere” a unor versuri, putea provoca ceea ce Platon va numi „anamnesis” – reamintirea. Versurile și modul de a le spune, care nu mai era acela de a „plăcea” (sau numai de a plăcea) rămân o veritabilă „educație” – *paideia* pitagorică.

Este sigur că nu numai pitagoreicii practicau această tehnică pentru a obține rezultate care altfel nu ar fi fost accesibile.

cărți în actualitate

Lumea lui Vili Barna

Ștefan Manasia

Vasile Baghiu
Planuri de viață
 Iași, Editura Polirom, 2012

În anii 1990 Vasile Baghiu își construise o puternică identitate de poet, lansând manifestele *himerismului* și semnând poeme în cele mai serioase reviste literare ale vremii (opere „nouăzeciste” strânse în câteva cărți, multe antologate de Marin Mincu, Ovidiu Nimigean sau Ruxandra Cesereanu). După 2000, autorul pariază mai cu seamă pe proză, publicând – pînă la *Planuri de viață* (2012) – volumul de povestiri *Punctul de plecare* (2004) și romanul *Ospiciul* (2006). Aceeași patimă a epicului îl obligă să țină un insolit jurnal de creație pe... facebook: un fel de laborator interactiv, publicabil el însuși cîndva, oglindă vie a *Planurilor de viață* și a noului roman în lucru și, nu în ultimul rînd, util exercițiu de respirație al scriitorului înainte de a se așeza, în zorii zilei, la masa de scris.

Compunînd intro-ul cronicii mele, îmi dau seama că am schițat deja portretul scriitorului: ambițios, conștiincios, dedicat – în ciuda tuturor obstacolelor – artei sale. Această tenacitate o împrumută Vasile Baghiu personajului Vili Barna: fost poet/ scriitor, Barna lasă în urmă mirajul literelor pentru o curioasă carieră în psihologie; studiază relația dintre plantele de interior și emoțiile umane, posibila efect psihoterapeutic (al ficușilor, de pildă), primind, abia la patruzeci de ani, o rezidență de patru luni lângă Köln, „în vederea redactării studiului final pe această temă”; e prima ieșire din griul (post)comunism în Occident a celui care mai are, totuși, luciditatea de a observa: „Cînd trăiești mult în imaginație, poți avea surpriza ca unele lucruri să mai coboare și în realitate, ca niște ozeneuri mici pe care le-ai desenat cînd erai copil.” (15) Încearcă să se integreze, secretînd ridicol prin toți porii, în mediul boem, dezinhibat pînă la promiscuitate al rezidenților (artiști, scriitori). Un fel de elegie a tinereții irosite, devorate de statul represiv estic e filonul subteran al acestui roman.

La un moment dat, Vili Barna transcrie caietul unde tatăl său, Grigore, însemnase, cu o memorie fabuloasă a detaliilor, experiența gulagului rusesc, anii de prizonierat de după al Doilea Război Mondial. Roman în roman care accentuează rănilor sufletești, imposibilitatea de a colora – fie și în imaginație – realismul sinistru al Comunismului. Nota bene: în realitate Vasile Baghiu a îngrijit ediția din 1998 a volumului semnat de tatăl său, Vasile Gh. Baghiu, *Prizonier în URSS*. Duritatea scenelor de lagăr, confruntarea cu ofițerii ideologici obsedați de exterminarea românilor, sărăcia, mizeria și umilințele pe care le îndură cel întors din infern în Moldova natală sînt puse pe talgerul aceluiși cîntar cu viața de poet și idealist a fiului Vili, existența de revoltat – în cele din urmă – inofensiv, soț și părinte alintat, bursier al Germaniei ospitaliere (antologică e scena dialogului cu Prima-doamnă sosită în vizită, la Künstlerdorf, printre rezidenți, unde cercetătorul român se sufocă, de atîta atenție acordată, în propria-i panică și timiditate).

Pare că Vasile Baghiu și eroul său Vili Barna (așezat, ar spune chibiții, „incorect” – politic – în

matrița... *biobibliografică* a autorului) sînt permanent conștienți că puterea realității de a secreta evenimente, vieți, destine este infinit mai mică decît capacitatea românilor de a uita. Altfel cum să explicăm abundența detaliilor, microrealismul ardent, șarja și pastelul atîtor evocări? Sînt recognoscibili, în volum, sub măștile lor onomastice, scriitorii și prietenii autorului, Ovidiu Nimigean, Adrian Alui Gheorghe, Aurel Dumitrașcu; este invocat Paul Goma. Vili pornește la crearea unei reviste literare est-etice, respectat și admirat de confrății scriitori, fără să aibă „un leu și cincizeci de bani pentru autobuz”; într-o zi obișnuită din România ceaușistă cumpără de la librărie *Jurnalul de la Păltiniș* pentru ca mai apoi să sufere, ca un ciine, la coadă la tacîmuri de pui (oare n-ar trebui să explic sintagma junilor cititori?); cade, în luna de miere, într-un canal neacoperit și nesemnălizat; e exasperat, pe bună dreptate, de indolența și trivialitatea semenilor. Ca mecanism defensiv psihologic și joc mental preferat, „se duce în trecut cu ajutorul unui lift spațio-temporal imaginar”(39), bucurîndu-se cînd „toate se întîmplă în această clipă mare dilatată (...) toate de fapt prinse în același flux de timp vertical”(43). Evadează apăsînd adesea „butonul liftului temporal” (49), declanșînd vortexuri de imagini. Populează, astfel, inaterstițiile *Planurilor de viață*, genericul de început sau sfîrșit de capitol (cam ca în filmul *2046* al lui Wong Kar-Wai): „Timpul tatălui s-a oprit aici. Vili are sentimentul că timpul nu curge pe orizontală, ci pe verticală, că ei toți sînt prinși în acest fluid care circulă cu mai multe lifturi în sus și în jos. El se plimbă cu liftul lui, sora lui, Carmen, cu liftul ei. Se întîlnesc uneori și își fac semne cu mina. Sînt lifturi din material transparent, ca la aeroport. Tatăl are și el un lift. Vili îl vede – cu pălărie – cum urcă în timp ce el coboară. Apasă pe

butoane, se joacă. Coboară și urcă după cum au chef. Distracția e în toi. Îi vede în cîte un lift și pe copiii lui, Irina și Matei. Soția lui, Diana, tocmai coboară, distrîndu-se. Cînd va urca, iar el va coborî, o va vedea din nou. Toți se distrează. Se joacă de-adevăratelea cu lifturile. Aceasta este cea mai bună distracție pe care o pot avea. Fără trecut, fără viitor. Numai prezent. Ca un anotimp etern, neschimbător. Ca o zi fără seară, fără noapte și fără dimineață.” (100-101)

Alteori relatarea impersonală, la indicativ prezent, trecerea pe *lfwd* prin viața lui Vili și a familiei sale, are ceva din măreția rece a documentarelor de tip History, Animal Planet sau Discovery Channel de acum cîteva ani. Fluxul emoțional e, în fiecare pagină, decantat, controlat. Vasile Baghiu își dorește o scriitură albă, lustruită, ermetică. Unde abia un cititor atent și răbdător va putea admira, în tot griul sau în toate culorile ei, viața lui Vili Barna.

Mikael Kihlman

Strada fabricii, u/c (2006)

Jurnalul dintre jurnale

David Dorian

Ioan Pinte
Proximități și mărturisiri
 București, Ed. Cartea Românească, 2012

Jurnalul, ca specie literară, are mulți adepți în rândul cititorilor, grație mecanismelor sale de a des-tăinui viața interioară a personajului diarist. Fiindcă ce poate fi mai seducător decât să privești în sufletul unui om chiar prin ochii aceluia, să-i afli pornirile de sinceritate sau jocul cu sinele într-o lumină favorabilă, din dorința de a îmbunătăți lumea. Au apărut, de-a lungul vremii, jurnale ale unor mari personalități din lumea artistică, politică sau științifică. Jurnalele și memoriile și-au câștigat mulți adepți, printre care se numără, iată, și Ioan Pinte, scriitor optzecist, legatarul testamentar al textelor postume ale lui Nicolae Steinhardt, care a publicat anul trecut cel de-al doilea jurnal al său, *Proximități și mărturisiri*, după ce mai publicase în anul 2006 la Editura Eikon *Mic jurnal discontinuu. Însemnările unui preot de țară*.

Jurnalele lui Ioan Pinte nu respectă normele jurnalului propriu-zis, cu însemnări ce stau sub semnul temporalului, al notațiilor zilnice riguroase, ci mai degrabă sunt consemnări, fulgurații ale sinelui trăind în paradisul atemporal al amintirii; încercări de sustragere din curgerea implacabilă a timpului prin anamneză... Pinte a adeptul jurnalului de idei, presărat cu sentințe morale, al jurnalului de lecturi și de cugetări pe marginea unor texte literare și teologice ce-i permit ample exerciții de gândire și diferite stări: mirări, îndoieli, certitudini, revolte ale unui suflet profund moral, exaltări poetice, stări de fericire, de încântare, chiar și de greață ca sentiment creștin...

Jurnalul lui Ioan Pinte e construit, implicit, în jurul unui personaj, al personajului-narator; explicit, e țesut în jurul duhovnicului, al maestrului său spiritual, părintele Nicolae Steinhardt, evocat cu admirația și căldura învățacelui. Deasupra celor două personaje terestre stă permanenta raportare la Dumnezeu, la Legea Iubirii ce îndrumă pașii scriitorului diarist, care pe deasupra mai poartă pe umeri povara grea și inefabilă a preoției (de aici, poate, supravegherea discursului). Predica de pe Munte, chintesenta învățaturii creștine, suscită din partea autorului comentarii surprinzătoare, descoperiri de o mirare ingenuă ale unor adevăruri pe care și le relevă, și le limpezește mai întâi sieși, ca să le transmită apoi cititorului în toată strălucirea lor pilduitoare. E un exercițiu, o căutare de nestemate spirituale prin lectura unor cărți creștine: Sfintele Scripturi, Pateric, scrierile unor teologi contemporani. Odată aflate, aceste comori vor fi dăruite mai departe cititorului sau enoriașilor sub forma predicilor.

Ioan Pinte ni se dezvăluie ca un teolog al zilelor noastre, deschis spre modernitate, îngăduitor și totodată precaut cu anumite tendințe de modernizare a mesajului, intransigent însă cu încercările eronate de a sminti cât de puțin din edificiul peren pe care e construită învățătura creștină ortodoxă, apărată tradițiilor - exercițiu dificil și riscant. Admirațiile sale "ortodoxe" se îndreaptă și asupra unor teologi aparținând lumii catolice și protestante, din învățăturile cărora culege idei ce "zidesc". Gândurile sale se regăsesc însă plenar în ortodoxie, religia ce exprimă cel mai bine firescul

naturii umane în raporturile sale cu Dumnezeu.

Asemenea lui Proust, autorul atât de iubit de Steinhardt, Ioan Pinte rememorează vârsta paradisiacă petrecută la Runc, pe locul numit Dâmb, de deasupra satului, în pădurea de mesteceni tineri, unde a trăit reverii, stări de fericire absolută pe care și le conferă sentimentul ieșirii din timp, suflul incomparabil al veșniciei; lucruri înregistrate de propria lui neatentie, cum ar fi spus Proust. Crăciunul, sărbătorile de iarnă, cu atmosfera lor de basm, sunt repere indelebile ale unui paradis pierdut. "Se apropie sărbătorile Crăciunului. Zăpada întârzie să vină. Toamna a intrat în prelungiri. Copilul din mine refuză un Crăciun fără zăpadă. Citesc Dickens, citesc Coșbuc... Am nevoie măcar de ninsorile din cărțile lor!" E doar un exemplu din mulțimea stărilor evanescente ce-l locuiesc pe poet, pe cel aflat în căutarea paradisului pierdut al copilăriei. Sensibilitatea celui ce consemnează aceste stări se compune din rafinate sinestezii. Ioan Pinte e un consumator de artă în toate manifestările ei: poezie, pictură, muzică. Periplusurile sale europene, cele din Țara Sfântă, îl poartă prin muzee, prin catedrale, prin edificii culturale, într-o pantagruelică foame de frumos și sete spirituală; impresii de călătorie ce dezvăluie lumea în diversitatea ei.

În tot ce întreprinde, ucenicul lui Steinhardt se află în căutarea harului. Poartă cu voluptate în memorie imaginea evreului convertit la creștinism, Nicolae Steinhardt, la care își raportează trăirile și deciziile. Exemplare rămân paginile întâlnirilor sale cu Steinhardt la Rohia sau la Bistrița, la București sau în alte locuri pe unde maestrul și ucenicul și-au purtat pașii, peripatetizând. Din amintirile celor care l-au cunoscut pe Steinhardt, Ioan Pinte reține portretul "în peniță" al lui Mihai Șora, care descoperă latura fermecătoare a "omului de lume" Nicu Steinhardt, cele ale lui Virgil Nemoianu, Paul Miron, Alexandru Baciu, Valeriu Cristea și ale altora.

Vizitele la Rohia, cu omăturile ei calme și dulci, în "Țara Crăciunului", cum i-a plăcut lui Steinhardt să numească aceste ținuturi, se constituie în adevărate pelerinaje, nu lipsite de primejdiile epocii ingrate. Ele amintesc de vizitele la Păltiniș ale unui alt contemporan ilustru de-al său, pe care Ioan Pinte le și invocă. Munca în biblioteca mănăstirii, cărțile interzise la care are acces, convorbirile duhovnicești purtate cu maestrul său apropie cititorul de personalitatea fascinantă a Monahului Nicolae Delarohia. Aprig băutor de cafea, Părintele Nicolae este totuși un bun și corect postitor. Pe lângă smerenie autentică, Părintele Nicolae se arată a fi un spirit elevat, avid de cunoaștere, deschis spre înțelegerea lumii în care trăiește. E la curent cu teoriile despre Univers, despre materia neagră din care e format în măsură covârșitoare acesta. Aidoma maestrului, Ioan Pinte își arată bucuria neprefăcută spre autenticul vieții, cu virtuțile și păcatele ei. "N-am suportat niciodată habotnicia. Habotnicia vulgarizează credința." Bucuria, ca stare de spirit, e contrapusă tristeții, pe care o socotește păcat. Cu toate acestea, tristețea lui Iisus e una izbăvitoare, învingătoare. Tristețea tânărului bogat, cel ce nu-l poate urma pe Mântuitor din pricina neputinței de a renunța la bogățiile sale, e socotită în schimb cea mai deznădăjduitoare

Mikael Kihlman

Fietoni, u/c (2006)

stare. Spirit iscoditor, Ioan Pinte vede în tânărul ce-l urmează pe Iisus pe drumul Calvarului pe același tânăr bogat care a reușit să renunțe la bogățiile pieritoare. La un asemenea deznodământ, "tristețea are ceva bun în ea", conchide împăciuitor diaristul.

De altfel, pildele din Evanghelii, lecturile din C. S. Lewis, Alexander Schmemmann, Angelus Silesius, Valeriu Anania, Lev Șestov, Gianni Vattimo și din mulți alți teologi aparținând începuturilor creștinismului sau contemporaneității, noului val de teoliteratură, sunt prilej de meditație, de consimțiri sau împotriviri. Așa cum paradoxul e o tehnică a învățăturilor lui Hristos, tot așa și talmăcirea lor poate sta sub semnul raționamentului liber și epatant. Nenumăratele trimiteri la titluri și autori fac din *Proximități și mărturisiri* un veritabil jurnal de lectură.

Dintre lecturile cele mai asidue nu puteau lipsi jurnalele. În acest tip de mărturisire, diaristul găsește adâncimea sufletului omenesc, pe acei gânditori care îi pot fi, eventual, model: Alexandru Baciu, Gabriel Liiceanu, Gala Galaction, Alexander Schmemmann, Sanda Stolojan, Theodor Pallady, Matei Călinescu, Livius Ciocârlie, Mircea Eliade, Michel Tournier, Drieu la Rochelle, Sorin Stoica, Mihai Sârbulescu și, evident, Nicolae Steinhardt cu *Jurnalul fericirii*, de la care pornesc toate demersurile sale. Jurnalul lui Pinte urmează, într-un exercițiu mimetic, aceleași coordonate spirituale din jurnalul lui Steinhardt.

Ioan Pinte scrie un jurnal debordând de idei: impresii de lectură, amintiri rămase în afara timpului, cugetări ale unui suflet candid. E un căutător asiduu a cărui calitate este aceea de a culege perle de gândire și de trăire din oceanul (ne)liniștit al spiritului; spirit care se oglindește în chipul și înfățișarea Creatorului.

Turbo Daneliuc

Alexandru Petria

De când s-a lăsat de filme, regizorul Mircea Daneliuc își compune cu meticulozitate o altă față publică, de scriitor. Și nu oarecare, fiindcă e dintre cei diriguți de-o disciplină a scrisului pe potriva unui talent de admirat.

Ca un grătar de mici. *Un picior de plai, cu spițul* este a doua carte (conține un roman și o nuvelă!) care i-a apărut anul acesta, tot la editura Adenium condusă de Liviu Antonesei, cealaltă fiind reeditarea *Pisicii rupte*, volumul de debut distins cu premiul ASPRO, Cea mai bună carte a anului, în 1997, despre care am relatat într-un număr anterior al "Tribunei".

Ca în *Fisica ruptă* și în celelalte romane ale sale, Daneliuc frazează cu pasiune, dens, fără locuri comune și ruperi de ritm, ca un motor turbo de mare putere pe o mașină pornită la drum întins.

Ca un grătar de mici îl citești dintr-o

sufolare. Captivează și subiectul, unul politic. E scris din revoltă. Dacă ar trebui să aleg o frază sub care să stea acest roman, m-aș opri la o replică "Du-te dracu și tu, are cur toată lumea, caracter nu au toți!". Cartea este despre puterea corupătoare, despre "România ca un grătar de mici", unde personajul principal, sosia primului-ministru se gândește să înființeze un institut sud-est european de "raptologie/fraudologie", ca să dea o utilizare adecvată Casei Poporului, după ce a decis reducerea salariilor bugetarilor și închiderea unor spitale. Cine dorește să caute asemănări cu personalități politice din realitatea imediată, n-o să fie dezamăgit-o să-i descopere pe Băsescu, Boc, Udrea și alții în trăsăturile personajelor, toate cu nume diminutive, ca o încercare de îmblânzire și obișnuire cu răul, specifică unora dintre români, neagreată de autor, care se întreabă fără să dea și răspunsul- de ce se referă poporul la președinți ca la

neamurile lui din ogradă: Ghiță, nea Nicu, nea Nelu, Milucă, Băse... Tătelu?". Prozator versat, Daneliuc nu cade în greșeala de-a deversa pe nedigerate realul în roman, personajele transgresează modelele, nu se confundă cu ele, diferența punctând-o imaginația turată acut, care induce ne-perisabilitate textului, un soi de Purgatoriu sau mișcare hăbăucă de marionete.

Nu o să vă răpesc din plăcerea lecturii povestind acțiunea. E un roman obligatoriu de parcurs pentru cei care susțin că sunt interesați de literatura română. O obligativitate plăcută asemeni fidelității într-o căsnicie cu dragoste.

Mircea Daneliuc este un scriitor de talia regizorului omonim.

P.S. *Un picior de plai, cu spițul*, nuvela atașată, ar merita o discuție aparte. E demnă să figureze și în cea mai severă antologie de proză scurtă de la noi. Totuși, nu-i deslușesc exact rostul aici, în afara celui de-a îngroșa volumul, romanul având doar 163 de pagini.

cartea străină

Hainele cele noi ale sonetului

Ana Ionesei

Cunoscut cititorului român datorită romanelor *Trupul molatic al nopții* (Brumar, 2010) și *Regal* (Brumar, 2013), Böszörményi Zoltán debuta în limba română în 2006, printr-o suită de sonete, traduse de Ildikó Gábor și Șerban Foartă.

Dat fiind „trecutul” poetic substanțial (*Örvényszárnyak/ Pe aripile vârtejului*, 1979; *Propuneri de titlu*, poezii, 1981; *Alexandriai világítótorony/ Farul din Alexandria*, 1983; *Aranyvillamos, I/ Tramvaiul de aur, I*, 2001; *Aranyvillamos, II/ Tramvaiul de aur, II*, 2002; *Aranyvillamos, III/ Tramvaiul de aur III*, 2004; *A szerelem illata/ Aroma dragostei*, 2005), opțiunea pentru sonet, delimitându-se de elanurile unui capriciu perimat, reprezintă o ipostază a unei scriituri cameleonice.

Prima suită de versuri constă într-o serie de peisaje și scene canadiene ce reconstituie viziunea unei intimități mozaicale, care apelează atât la potențialul incantatoriu al cuvântului, cât și la culoare și sunet: „Pasărea suflet, ăsta-i propriu-mi număr/ de circ.

Fosforescentă, ea-i doar afară,-n pom./ Fata morgana țipă,-n penajul policrom,/ când primăvara,-mi zboară de pe umăr.” (număr, p. 8).

Depășind mecanismele unei retorici pastorale, natura constituie un pretext pentru a trasa liniile directe ale unei arte poetice: „Un verde ram e versu-mi, ce pare când să urce,/ când să coboare, - iar în el sunt lumi;/ magia-ntinde cortul în crângul meu și nu-mi/dă-n schimb decât, pe buze, tăcerea-i cea mai dulce.” (cel care pierde, p. 12)

Discursul liric se continuă cu ineditul ciclului *Sonetelor lui Majorana*, în care instanța auctorială își desemnează un alter ego (Majorana este protagonistul unui roman de Leonardo Sciascia, *Dispariția lui Ettore Majorana*), care ne expune șapte tablouri distincte: scufundarea într-o spațio-

temporalitate egipteană (*Viziunea lui Majorana*), interogația alegorică privind tezaurul inerent condiției de creator (*Majorana colecționează*), avatarurile solitudinii (*Majorana e însingurat*), ecourile sterilității creative (*Majorana se face foc de supărare*), recuperarea unui peisaj paradiziac (*Majorana pe o stradă hibernală*), dinamica unui extaz amoros (*Sposedania lui Majorana*), angoasa fragmentării de sine (*Călătoria lui Majorana*).

Următoarea secțiune a demersului liric este concepută ca un potpuriu în care se menține alternanța între tonul lamentoului existențial („A cui dorință mi-i trecutul,/ a cui, revirimentul silnic, -/ a voii mele, tari ca scutul/ ce se retrage-n sine, zilnic?” - *al cui pat e trecutul meu?*, p. 47) și menținerea crezului în poezie, ca însăși origine a relației dialogice cu divinitatea („Te pun la îndoială pe cât de mult Te caut/ în mine, căci prin mine ești Tu, cum eu prin Tine,/ izvor de certitudini, pe care-aș vrea să-L laud/ prin carnea-mi și cuvântul ce l-ai sădit în mine.” - *certitudini*, p.48).

Chiar și atunci când dezvoltă un conținut ideatic apelând la o retorică severă, Böszörményi Zoltán nu comite eroarea menținerii unei tensiuni conceptuale, ci ne livrează o rezolvare ludică: „Eu, pe boltă,/ scriu ce peisaju-mi pune/ pe hârtie, - dar nu spune/ că instigă la revoltă,-n/ cazul că nu scriu ce văd./ Empirismu-i un prăpăd...” (*fraza azurie*, p. 43). Tocmai de aceea, sonetele sale se încadrează în ceea ce Borges numea, în „Prologul” *Cifruului* (1981), *poezie intelectuală*, produsul îmbinării între abstracțiune și inventarul fantasmatic propriu-zis poetic.

Datorită concentrării sincretice de imagini și stări, una dintre cele mai izbutite compoziții este *jucându-ne cu vântul*, un mozaic esențializat al intervalului dintre Pământ și Cer: „Subit se iscă pala de vânt: ne izbește/ pe

începând întru păcat de moarte Domnul./ În noi, Ideea-și doarme, surpată-n sine, somnul./ Văd azi, bătută-n cuie, nădejdea pre nădejde./ Aducerile-aminte se descompun și dor./ De gustul mierii tale-mi este dor./ Prin tine, calea-mi ternă își regăsește luciul.” (p. 46).

Registrul nostalgic de care este traversat, dealtfel, întregul volum, își sporește uneori impactul prin dări de seamă cvasi-autobiografice, în care evocarea unuia dintre măestrul înaintași ai sonetului constituie un prilej de precizare a propriei condiții de călător-creator: „E oare trist/ că, bunu-mi tată vrându-mă jurist,/ eu am ajuns, prin Maro și Cicero, Petrarca?/ Priveliști mi-au trecut pe dinainte, demonic-îngerești, și la Florența,/ și-n Avignon: le-am înfruntat prezența, -/ ci nu i-s, eu, sonetului părinte.” (*francesco petrarca*, p. 59).

Cununa de sonete care încheie volumul este concepută potrivit unei logici circulare, în care ultimul vers dintr-un sonet este echivalent cu primul vers din cel imediat următor. Ființa iubită căreia îi sunt închinată versurile este înfățișată nu doar în manieră pur erotică, ci și prin revărsarea senzualității în sacru: „Oglinda oarbă-n care te ador/ face ca deșucheata-mi făptură să răsfrângă/ biserici albe...” (V, p. 69) sau prin identificarea principiului feminin cu un principiu armonic al propriei existențe („Sucește-mă în tine ca pe-un arc/ al unei nemaiauzite muzici: mi-ești idol și altar...” - VIII, p. 72).

În ciuda câtorva sonete care nu-și justifică pe deplin locul în acest ciclu (*certitudini, poza, supermarket*), datorită abaterii de la onestitatea universului tematic (Erosul, Divinitatea, Condiția Umană, Creația, Natura) printr-o încercare de poetizare a cotidianului, *O sumă de sonete* emană o muzicalitate pulsantă care demonstrează posibilitatea actuală de a revalorifica forma fixă.

comentarii

Micșorarea lui Eliade și gonflarea lui Culianu prin felurite tertipuri (I)

Isabela Vasiliu-Scraba

Motto: „Mijloacele moderne de dezinformare sînt creatoare de false mitologii și de fantomatice valori”, scria laureatul Premiului Goncourt al Academiei Franceze (vezi Vintilă Horia în „Revista Scriitorilor Români”, München, 1977).

Având presimțirea dezastrelor teritoriale din vara acestui an apocaliptic (1940) m'am încumetat să afirm că noi, Români, vom avea un viitor de natură spirituală cum n'am avut niciodată". Spusa lui Blaga, - desprinsă din Prelegerea inaugurală pe care a ținut-o la Sibiu în anul universitar 1940-1941 (la Universitatea din Cluj mutată la Sibiu la vremea când administrația ungurească masacra românii¹ din jumătatea de Ardeal primită de la Hitler) -, s-a adevărit întocmai. E suficient să ne gândim la românitatea de după Cortina de fier, cu prestigioasele ei contribuții la cultura universală, la acele nume de scriitori despre care decenii la rând cei din țară n-au avut voie să vorbească: Mircea Eliade, Vintilă Horia, Nicolae Herescu, Emil Cioran, Horia Stamatu, G. Uscătescu, Al. Ciorănescu, G. Ciorănescu, C-tin Amariuței, Eugen Ionescu, Al. Busuioceanu, Șt. Lupașcu, Th. Cazaban, Bazil Munteanu, Eugen Lozovan, Dimitrie Găzdaru, Sever Pop, Alex. Randa, D. Ghermani, Grigore Nandriș, E. Turdeanu, Petru Iroaie, Scarlat Lambrino, Zevedei Barbu, Stan M. Popescu, G. Racoveanu, Octavian Vuia, șt. Teodorescu, Vasile Posteuca, Giorgio Caragață, Teodor Oncilescu, Eugen Coșeriu, Ion Guția, Mircea Popescu, Petre Ciureanu, Ghe. Bumbăști, Victor Buescu și mulți, mulți alții.

Cultura românească, în ce avea ea mai bun din ce rămăsese în țară, trebuia trimisă după gratii (Vasile Voiculescu, Mircea Vulcănescu, Alexandru Marcu, Nichifor Crainic, Părintele Arsenie Boca, Benedict Ghiuș, Constantin Noica, Anton Dumitriu, N. Steinhart, Dinu Pillat, Păstorel, Al. Paleologu, Mircea Florian, Ion Petrovici, Petre Țuțea, Gheorghe Brătianu etc.), interzisă, pusă pe foc, mutilată în imense depozite improprii pentru conservarea cărților și trecută la fonduri secrete. În locul valorilor validate de timp, după 23 august 1944 s-a instituit dominația non-valorii și selecția inversă. Adică promovarea și mediatizarea unor lucrări de valoare incertă care să le înlocuiască pe cele autentice valoroase.

Această tactică a ideologilor comuniști, folosiți de ocupantul sovietic pentru consolidarea stăpânirii, a ieșit la lumină chiar și după abolirea comunismului, divulgată de perseverența atacurilor (nedrepte fiindcă mincinoase și absurde, folosind termeni improprii, satanizați vreme de peste șase decenii) îndreptate împotriva savantului și scriitorului Mircea Eliade (1907-1986), dar evidentă și în perseverența încercare de înlocuire a "celui mai mare istoric al religiilor din secolul XX" prin Ioan Petru Culianu aflat (și din păcate rămas) în pragul carierei sale de profesor de istoria religiilor la Chicago. Tendința oficială post-decembristă de a-l coborî pe Mircea Eliade (până la a-l exclude din cultura română) înălțându-l în locul acestuia pe psiho-sociologul (apud. M. Eliade) născut în 1950 se vede cu

ușurință din felul cum fosta Editură „Politică” (rebotezată „Humanitas”) a tipărit în 1993 micul *Dictionar al religiilor* tradus din franceză de Cezar Baltag, și mai ales din modul în care este asiduu promovat Culianu, ca mare profesor de istoria religiilor, «uitând» prea sistematic spre a nu părea înadins, că în Olanda nu a predat istoria religiilor ci (zece ani) Culianu a predat limba română, ca asistent din 1976 până în 1985 și conferențiar începând din 1 ianuarie 1986, an în care părăsește postul de la Groningen spre a se muta la Wassenaar (și de aici la Boston, după 12 ani de stat în Olanda), dar și propagând neadevărul că ar fi fost la Chicago profesor „plin” când I.P. Culianu era doar pe punctul de a fi angajat profesor asociat la universitatea unde faimosul Eliade predase trei decenii. Aceste triste realități nu l-au împiedicat pe Moshe Idel să trâmbezeze pe coperta a IV-a a *Psihanodiei* (Polirom 2006) că Eliade și Culianu ar fi fost, la egalitate, „cei doi mari istorici români ai religiilor”. Cu bani de la buget, Institutul Cultural Român a plătit traducerea în vreo 15 limbi a *Dictionarului religiilor* (1990) care ar avea trei autori, pe faimosul Mircea Eliade, pe necunoscutul Culianu proaspăt ieșit doctor (la limita timpului admisibil) și o absolventă care nu mai scrisese și nu va mai scrie niciun volum de istoria religiilor. Fiind cu stângăcie alcătuit de Culianu care a ținut să facă reclamă lui Moshe Idel și tuturor cunoscuților săi trecându-i la bibliografie (de ca și cum ar fi fost citați de autorul Eliade!), micul dicționar s-a „expirat” foarte repede datorită bibliografiei sale „adusă la zi” înainte de 1990. Dacă Ioan Petru Culianu ar fi ținut seamă de dorința lui Eliade, acest lucru ar fi putut fi evitat. Fiindcă filozoful religiilor onorat pe întreg mapamondul îi sugerase a face sub formă de dicționar un compendiu al viziunii sale asupra istoriei religiilor, folosind în exclusivitate scrieri eliadești, lucru care mai transpare azi doar din titlul ediției americane a dicționarului apărut la Harper, San Francisco, în 1991: *The Eliade Guide to World Religions*.

Ațiunea de „lichidare” a lui Mircea Eliade (premiat de Academia Franceză pentru originalitatea perspectivei sale asupra istoriei credințelor religioase) prin «atacuri la comandă»² cu argumente preluate din acel contrafăcut Dosar «Eliade» (1972) alcătuit în Israel spre blocarea candidaturii la Premiul Nobel -, o vedem de mai bine de două decenii contrabalansată prin propulsarea lui I.P. Culianu pe toate căile imaginabile. Din cele 45 de cuvinte de dicționar pe care tânărul i le propusese (v. scrisoarea lui Culianu din 29 august 1980), Mircea Eliade, în calitatea sa de coordonator al celor 16 volume ale *Enciclopediei religiilor* (Macmillan, New York, 1987), nu i-a publicat decât șapte fișe de dicționar. Și acelea numai după ce au fost revizuite de Cicerone Poghirc (*Bendis, Dacian Riders, Geto-Dacian Religion, Sabazios, Thracian Religion, Tracian Rider și Zalmoxis*). Tipărite la Iași în colecția „Biblioteca Ioan Petru Culianu” sub titlul *Cult, magie, erezii. Articole din enciclopedii ale religiilor*, fișele dublu semnate puteau fi încadrate de

Polirom în colecția „Biblioteca Cicerone Poghirc”, profesorul de română de la Bochum arătându-se a fi mai în temă cu istoria religiilor decât profesorul de română de la Groningen. Față de indo-europenistul Cicerone Poghirc (1928-2009), profesor emerit din 1980 la Ruhr-Univ. Bochum, (conferențind la universitățile din Atena, Duesseldorf, Freiburg, Heidelberg, Paris, Roma, Tuebingen) asistentul de română I.P. Culianu a fost un istoric al religiilor nerecunoscut de mediul academic occidental, în ciuda faptului că marele Eliade l-a ajutat pe Culianu să-și publice două volume în Franța, Italia (*Esperienze dell'estasi*, Laterza, Bari, 1986) și în SUA la editurile care-l publicau pe el.

În campania, să-i spunem „românească”, de înlocuire a lui Mircea Eliade (acuzat fără nici o bază că, vezi Doamne, s-ar fi „compromis”) cu Ioan Petru Culianu pe care compromisiunile politice l-au costat viața (v. Isabela Vasiliu-Scraba, *Era minciunilor legate de cariera lui Culianu și o nouă ipoteză privitoare la asasinatul de la Chicago*, sau <http://www.scribd.com/doc/153859486/Era-minciunilor-legate-de-cariera-lui-I-P-Culianu-%C5%9Fio-nou%C4%83-ipotez%C4%83-a-lui-Ezio-Albrile-privitoare-la-asasinatul-politic-de-la-Chicago>) și umilirea din momentul executării sale în WC-ul universității care urma să-l angajeze ca profesor asociat (conferențiar), când nu se afirmă direct că urmașul lui Eliade³ ar fi fost Culianu, minciuna se insinuează indirect, prin formulări ce invocă „impresionanta carieră științifică [a lui Culianu], de la Milano la Groningen, până la catedra de profesor la Divinity School, în preajma și sub aripa [...] lui Mircea Eliade” (Leon Volovici, în Revista „22” din 16 iulie 2007), trecând sub tăcere că la Milano bursierul Culianu era student, iar la Groningen din 1976 până în 1985 a fost asistent de română și, mai ales, neglijând faptul că niciunul din volumele de istoria religiilor scrise de Ioan P. Culianu nu a fost premiat de vreun for academic din Occident. De acest aspect important nu au ținut seamă cei care au botezat cu numele lui Culianu acea sală mai la vedere a «Institutului de istoria religiilor» înființat în 2008 „sub cupola Academiei” de fostul ministru A. Pleșu.

Dacă în Franța, cei de la Editura Plon (Paris, 1990) au marcat pe coperta *Dictionarului religiilor*, cu corp de literă mare numele lui Mircea Eliade drept autor și cu o literă de vreo trei ori mai mică numele lui Culianu, în manipularea ideologică post-decembristă s-a abandonat de mult calea adevărului: La Universitatea din Iași se predă «paradigma Eliade-Culianu de interpretare a mitului» (prof. Nicu Gavriluță, decanul Facultății de Filozofie) de parcă chiar ar exista o asemenea fantezistă paradigmă, iar la București, editorul *Dictionarului religiilor* pune numele lui Culianu pe același rând și cu același corp de literă cu numele lui Eliade ale cărui idei se regăsesc în majoritatea articolelor acestui mic dicționar.

Dar nu numai înghesuirea pe același rând menit să sugereze minciuna unei considerații egale de care s-ar fi bucurat în lumea academică ambii autori ai dicționarului atrage atenția din primul moment. Uimește și prezentarea autorilor, cu acordarea de spații perfect egale. Ceea ce a însemnat, firește, ciuntirea operei faimosului Eliade (membru a numeroase academii, prețuit în cele mai alese medii universitare occidentale care i-au decernat prestigioase premii) până a rămas din ea mai puțin de un sfert. Și nici așa directorul

Editura Humanitas nu a putut să o aducă la o dimensiune comparabilă cu opera asistentului de română de la Groningen. De aceea, numărul scrierilor lui Culiănu a fost artificial umflat: 11 titluri de cărți științifice la Eliade (cu trei volume apărute sub un singur titlu: *Histoire des croyances...*), 9 titluri la Culiănu, dintre care unul este al *Dicționarului religiilor*, două titluri sunt romane și două titluri diferite dublează aceeași lucrare de doctorat.

Desigur, pentru sporirea cu tot dinadinsul a operei celui asasinat înainte de a-și da adevărata măsură, era imperios necesar ca pecetea minciunii să se lățească multiplicând lucrările lui Culiănu și prin subterfugiul prezentării drept cărți diferite, una în franceză și alta în engleză, a aceleiași teze de doctorat de «troisième cycle» din 1980. Apărută în 1984 la Payot (după insistențele lui Eliade, căruia editura pariziană i-a cerut să scrie o prefață care să-i poarte semnătura pentru ca volumul necunoscutului Culiănu să se poată vinde) cartea *Experiences de l'extase* (Paris) a fost tradusă în engleză întâi cu titlul *Psychanodia* (Leiden, 1983; „mă tot întreb – scria Eliade pe 14 noiembrie 1980 – de ce Vermaseren ține morțiș să traducă *Experiences de l'extase* în englezește. Cei ce o înțeleg, o pot citi și în franțuzește”, v. *Dialoguri întrerupte*, p. 223) apoi cu titlul *Out-of-this World* la obscura editură Shambhala (1991) din Boston unde Culiănu se mutase după ce a părăsit Olanda (v. și edițiile românești: Nemira, 1997; Polirom, 2004; Nemira, 1994, 1996; Polirom, 2002). Ultima variantă englezească a fost în așa fel modificată (v. interviul lui Culiănu din februarie 1990 din Italia) încât a devenit aproape de necitit. Volumul *Experiences de l'extase* n-a apărut la Editura Universității din Chicago (cum s-a întâmplat cu *Eros and Magic in the Renaissance*, trad. Margaret Cook, 1987) pentru că nu fusese acceptat, cu toate că însuși profesorul Eliade îl dăduse prestigioasei Edituri Chicago U.P. după ce apăruse în Franța (v. scrisoarea lui Mircea Eliade din 18 noiembrie 1984). Ultima variantă tradusă în italiană cu titlul *I viaggi dell'anima* și publicată de editura comunistă Mondadori (Milano, 1991) a apărut la scurt timp după moartea autorului. G. Cassadio, un prieten din tinerețe al lui Culiănu a scris în 1993 că această ultimă opera de sinteză a fost „una delusione, di molto inferiore alla produzione scientifica antecedente” (cf. G. Cassadio citat de Ezio Albrici în studiul *Diafane sovversione* din „Rivista di Studi Indo-Mediterranei”, Anno I/2011, e-journal).

De fapt, în diversificarea operei sale științifice, dovedind o reală aplecare spre erudiție, ca și în contribuțiile sale la câteva volume colective, Culiănu a folosit cam același material din lucrările pregătite pentru examene (v. „Cuvântul de mulțumire” care precede volumul *Psychanodia*). Astfel că teza de licență de la Milano (1975) publicată în 1985 la Roma (*Gnosticismo e pensiero moderno: Hans Jonas*), a fost prelucrată sub forma volumului *Experiences de l'extase* dar și a doctoratului de stat din ianuarie 1987 de la Sorbona, *Les gnosés dualistes d'Occident* (Plon, 1990), lucrare tipărită inițial în provincie (la Lille), apoi în Italia (*I miti dei dualismi occidentali*, 1989) și în final la editura Plon după acceptarea publicării volumului Mircea Eliade, *Dictionnaire des religions*, la trei ani de la moartea lui Eliade.

Sistemul propriu de lucru este menționat de Ioan P. Culiănu când scrie despre geneza lucrării *Eros și magie*. Cartea a fost publicată în 1984 cu ajutorul lui Mircea Eliade la Flammarion (despre ea Sorin Antohi – în postfața traducerii românești din 1999, p. 442 –, inventează o istorie fabuloasă

cu o așa zisă „descoperire” a manuscrisului, despre care în realitate Eliade îi tot scrisese lui Yves Bonnefoy, directorul editurii Flammarion). Tot cu ajutorul profesorului Eliade este tradusă la University of Chicago Press. Volumul ar fi în linii mari prelucrarea tezei de licență de la București din 1972 (*Ficino și platonismul în Renaștere*) pe care împreună cu două lucrări de seminar din 1969 despre G. Bruno le-a transpus în franceză prin 1979 după ce profesorul Cicerone Poghirc le adusese din țară. Din materialele rămase după publicarea la Flammarion, Sorin Antohi a mai alcătuit încă o culegere de texte cu titlul *Jocari serio – știință și artă în gândirea Renașterii*, tradusă în engleză ca *Mind Games* (Central European University, Budapeșt, 2004).

Studiile despre gnoză din *Iter in silvis. Saggi scelti sulla gnosi e altri studi* (Messina, 1981) apar înglobate și în volumul *Experiențe ale extazului*, publicat la Payot în 1984 tot cu sprijinul lui Eliade. Din cartea de la Payot, vreo 30 de pagini, sub titlul *L'Ascension de l'âme dans les mystères a et hors des mystères*, au fost cuprinse și în lucrarea colectivă *La soteriologia dei culti orientali nell'Imperio romano* (Leiden, 1982) îngrijită de Vermaseren. Cartea englezească a lui Culiănu apărută la Leiden în 1983, cu titlul *Psychanodia* (enumerată de Moshe Idel alături de *Experiențe ale extazului*, de ca și cum ar fi altă lucrare) este o variantă intermediară a lucrării de «troisième cycle», obținută prin prescurtarea și traducerea în engleză a *Experiențelor extazului*.

Prelucrarea diferită a aceluiași material pe tema gnosticismului a constituit o adevărată capcană pentru H.R. Patapievicu comentator cu ifose de cunoscător avizat în multe, foarte multe domenii, dar mai ales în filosofie. Drept postfață a traducerii nereușitului volum *Les gnosés dualistes de l'Occident* (Plon, Paris, 1990) Patapievicu a publicat un studiu școlăresc despre gândirea lui Culiănu. Avansând ideea că Ioan Petru Culiănu (prin cele scrise pentru un examen sau altul și publicate cu sprijinul lui Eliade) l-ar fi depășit, vezi Doamne, pe Mircea Eliade (autor al unei opere științifice apreciate pe tot mapamondul), el face eroarea să creadă că ascensiunea sufletului și gnosticismul ar fi diferite una de alta, când (după Eliade) ascensiunea sufletului reprezintă doctrina centrală a gnozei.

Fără a reține acest lucru pe care Eliade îl scrisese într-una din cele două succinte prefețe la cărțile lui Culiănu din 1984, H.R. Patapievicu subliniază cât poate el de apăsător că originalitatea celor scrise de Culiănu despre ascensiunea la cer a sufletului și modul genial de a pune problema gnosticismului au reprezentat două contribuții majore ale lui Ioan P. Culiănu ca istoric al religiilor. Prin aceste inovatoare două contribuții el l-ar fi lăsat cu mult în urmă pe „idolul lui din adolescență” (L. Volovici). Bucuros de o asemenea găselniță, Patapievicu mai scrie că cele două contribuții geniale ale lui Culiănu, depășesc demersul eliadesc, a cărui contribuție la istoria religiilor s-ar fi limitat la modesta operație de ordonare a materialului, pe care l-ar fi dispus «în clase morfologice» (apud. H.R. Patapievicu). Gogomânia de a separa gnosticismul de ascensiunea sufletului pentru a le considera două „catene tematice” diferite este preluată de la Patapievicu de E. Iricinschi în postfața la *Experiențe ale extazului* (Nemira, 1998).

Note:

1. Din cauza terorii dezlănțuite de guvernul maghiar de ocupație, 150 000 de români s-au refugiat din Transilvania de Nord. Mulți dintre cei rămași au fost aruncați în lagărele de la Satu Mare, Carei, Târgu Mureș, Marghita, Someșeni, Zalău, Priscop-Landany și

în închisorile din Cluj, Oradea, Gherla, Sighet, Baia Mare, Sf. Gheorghe și din interiorul Ungariei (Seghedin, Debrețin, Budapeșta, Bekes-Csaba etc). Masacrele, omorurile, schingiuirile cu scosul ochilor, zdrobitul membrelor, bătutul cuielei în spinare, spânzurare cu capul în jos pînă la pierderea minților, înjungheri cu baioneta și aruncarea în celule pentru o moarte mai lentă, măcelărirea copiilor, femeilor și bătrânilor, masacrele în masă cu focuri de mitralieră au totalizat 19 040 de atrocități în județele Bihor (3 598), Ciuc (538), Cluj (6 256), Maramureș (284), Mureș (2 534), Năsăud (167), Odorhei (179), Satu Mare (1 216), Salaj (1880), Someș (1623), Trei Scaune (765), toate petrecute între 1 septembrie 1940 și 15 mai 1941 (v. *Teroarea hortystă din Nord-Vestul României între septembrie 1940 și octombrie 1944*, Ed. Politică, Buc., 1985 și Almanahul Steaua, Cluj, 1985).

2. Un rol important în calmărirea lui Mircea Eliade l-a avut Editura Humanitas care, deși face bani buni din vânzarea cărților lui Eliade, nu s-a sfîit să publice stufosul dosar (de genul celor confecționate de Securitate) construit din semi-adevăruri despre o așa-zisa „uitare” a unei mișcări politice interbelice în care Eliade nu a fost niciodată înscris. Traducătoarea lui Liiceanu în franceză, autoarea acestui dosar politic (apărut în Franța și imediat după aceea la fosta Editură Politică), autoare care semna cu numele de Alexandra Carreau (n. 1966) până să fie recunoscută de tatăl său și să devină nepoata lui Philippe Laignel Lavastine (mare admirator al lui Eliade pe care l-a cunoscut în 1946), s-a „măritat” cu filosofia românească printr-o inițială căsătorie cu Emil Hurezeanu și prin ulterioare relații cu Mihnea Berindei, cu Liiceanu (de unde „iubirea” pentru Noica, pus și el la zid, prin intermediul Editurii Humanitas, de zeloasa traducătoare), și, *last but not the least*, cu Nicolas Weill, un jurnalist de la „Le Monde” (v. Jean-Claude Maurin, *Trebuie interziși Eliade și Cioran?* - în rev. „Jurnalul literar”, noiembrie-dec. 2003, p. 13). În proiectata *Enciclopedie on-line a Filosofiei Românești* coordonată de C. Ciocan (din clientela lui Liiceanu), - a carei listă de filosofi este năpădită de buruieni așa-zis „marxiste” -, Ioan Petru Culiănu este considerat a avea o aceeași valoare ca Mircea Florian, Anton Dumitriu, Mircea Vulcănescu, Ștefan Lupașcu, Camil Petrescu, Ioan Petrovici, toți aceștia aliniați alături de filosoful... Benjamin Fundoianu. În schimb, Sergiu Al-George este ceva mai jos, cu o fișă de filosof „semnificativ” proiectată a avea 3 pagini, față de 3,5 pagini pentru „remarcabilii” B. Fondane, Culiănu și ceilalți filosofi puși pe aceeași treaptă cu cei doi. I.P. Culiănu s-a pretat la „atacul la comandă”, a cărui victimă a fost Horia Stamatu (vezi Isabela Vasiliu-Scraba, *La centenarul poetului Horia Stamatu, cetățenii post-comuniste*). Eliade și Virgil Ierunca au încercat fără succes să oprească „execuția” lui Horia Stamatu, care devenise „periculos” fiindcă și-a dat seama că „nici pe partea națională, nici pe partea internațională, nici unul dintre magnații acestor părți nu vroiau binele României” (v. scrisoarea din 2 febr. 1974, publicată în „România literară”, 7 febr. 1996). Virgil Ierunca, într-o scrisoare din 1978 l-a rugat pe Culiănu în termeni foarte duri să renunțe la publicarea articolului scris împotriva gânditorului poet. Dar „comanda”, ca orice comandă a unui superior, trebuia să fie îndeplinită. Culiănu a publicat articolul în revista scoasă de Sorin Alexandrescu („International Journal of Romanian Studies”, vol. II 1977-1980, apărută efectiv în 1984). Probabil tot ca urmare a unor comenzi a scris „turnătorul” Culiănu în 1985 o notă informativă despre Mircea Eliade (vezi vol. *Eliade în arhiva Securității*, Ed. Mica Valahie, 2008, p. 230-233).

3. Din 1986, urmașă la catedra lui Mircea Eliade a fost specialistă în filozofie și religie indiană aleasă de Eliade să-i fie secretară la alcătuirea celor 16 volume de *Enciclopedia religiilor* apărute în 1987.

poezia

Hanna Bota

alegorie despre timp

efemeridele trăiesc doar trei ore/ am citit într-o revistă/
apar cu aripi albastre/ translucide/ înflorind apele prelungi ale Tisei/ într-o sărbătoare nuntită/ ce mult aş fi vrut să le vezi

am avut şi eu orele mele trei zile/ trei săptămâni/ eram acolo toţi/
chiar şi bunica pe care n-am cunoscut-o/ imaginea ei adăsta de-a lungul şinelor imaginare/ au tăşnit mugurii din oţel/ înflorind metalul/
cu frunze albastre/ depărtări translucide/ ce mult aş fi vrut să le vezi

credeam că-n lumea mea pot/ întâlni negăsitul ce întregeste/
lumea mea slobozită ca murgul în câmpie/ şi ce dacă am fost naivă/
toate acestea se întâmplau înainte de primul sărut apoi şinele de oţel s-au tot îndepărtat una de alta/ paralelismul asemănării era o fata morgana tu n-ai văzut cum te-nvăluie/ sau ai văzut dar n-ai vrut să i te opui
atunci am pus lanţuri peste încheieturile ei/ ştiam că o să-mi reprozezi
că pentru tot ce se întâmplă în univers eu sunt de vină/ așa că
am oprit trenurile ce ar fi vrut să treacă pe drumul de foc/ accidentul
ar fi fost jocul oraşului meu

am depus aripile fără angoasă/ efemeridele trăiesc doar trei ore/
am citit într-o revistă
pentru ele veşnicia e tot atâta timp/ condensat în iubire/
şi cine garantează că timpul nostru nu e iluzie

între gratii pentru o noapte

tocmai în noaptea în care timpul s-a suspendat şi oprindu-se a refuzat îndărătnic să plece trecu îngerul si pe la mine/
eram cu gleznele-n butuci/ca atunci când visezi că alergi şi nu poţi să faci niciun pas iar câinii în urmă
îţi sfâşie glezna/
eram cu mâinile în lanţuri
şi ochii/ mai ales ochii erau sub obroc/
săbii ascunse pentru a nu străpunge cuantele materiei/
ca laserul erau/ una de culoare albastră/
alta de culoare roşie

trecuse îngerul şi prin temniţa mea/
mi-a dat un ghiont cu bocancul în inimă/
îngerii nu zboară desculţi cu aripi prelungi fâlfâind în adieri moi/
îngerii poartă bocanci soldăţeşti/ câmpul de luptă drăcesc
nu e un stars war utopic

trecuse îngerul şi m-a eliberat
şi-acum nu ştiu ce să mă fac cu libertatea/
nu m-a învăţat nimeni cum să mă port cu ea
toţi cei din jur au lanţuri şi butuci/
chiar dacă ne facem că nu ştim şi nu vedem/

iar îngerul m-a lăsat în prag şi s-a tot dus

colivie

e atât de strâmtă viaţa în care am plonjat în oraşul şi casa mea second hand
încât mă apasă din toate părţile/
îmi strânge şoldurile ca într-un cerc de fier/ exact cum deunăzi
aristocratele purtau
centuri de castitate/ îmi strânge abdomenul şi coşul pieptului încât
respiraţiile sunt tot mai scurte/ tălpile mi le împinge spre gât
degetele de la mâini s-au lipit de omoplaţi/ inima bate în genunchiul stâng
dar cel mai mult mă apasă pe creier/
tâmpilele s-au învineţit şi scoarţa cenuşie ţipă în megafonul din gară: opriţi trenurile
opriţi avioanele opriţi goana oamenilor opriţi planeta în mişcările-i de rotaţie şi revoluţie - vreau să cobor

vreau să cobor din numărul acesta de viaţă
oare mi se permite să urc în altul?

în parcul central porumbelii se zbenguie/ fac baie în apa fântânii arteziene/
mi-e tare dor de alergarea ghepardului din preerie/
megafonul din gară atârână stricat cine ştie de când/
criticii literari beau cafea pitiţi în după amiaza fierbinde de vară şi fumează/
încăpem cu toţii în ghetoul planetei/

mie mi-e gândul tot mai mult la ghepard şi preeria lui

definiţie pentru ieşirea din singurătate

singurătatea e o închisoare cu zăvorul tras pe dinăuntru

stau chircită în colţul fără fereastră a celei pentru a nu atinge clanţa dacă mi-ar bate cineva din greşeală/
poţi să spargi uşa cu o grenadă
poţi să dărâmi pereţii cu picamerul/ să arunci o bombă...
n-ai să mă convingi să deschid

când vei intra în camera strâmtă/ eu/ întemniţata cu pleoapele umflăte/
cea proscrisă de-a avea vocaţia singurătăţii/
mă voi fi mutat în altă celulă/ chiar în cea de alături ca să-ţi fiu sub ochi/
să nu te-amăgeşti că ai avut puterea de-a mă elibera

nu da buzna
şapte lacăte voi pune peste gratii

mai bine deschide uşile de dincolo larg înspre soare adu marea aproape
lasă un fluture să-şi părăsească nimfa şi să zboare prin fereastră spartă/ aruncă pe cimentul murdar o creangă-nflorită de măr
cântă chiar dacă fals te acompaniez şi eu
cântă un cântec de leagăn fredonat cândva împreună/
mâinile mele se vor lipi de zăvor/ vor sări clanţele/ ele vor deveni degete/
vor pansa dureri cu balsam de orient

viaţa în bis

dimineaţa gândesc în reluare
zilele nopţile le treier în ciur până pleava luată

de vânt se-aşează pe creierul contemporanilor/
gândurile înghesuite în desagă arată ca burţile boilor zebu ce se întorc seara de la păşune/

le rumeg plecată pe genunchi la un staul imaginar şi spun
doamne/ de-aş putea trăi viaţa în bis
aş împrumuta mersul simplu/ curat/
dar trăirea fără drept la replică
e ca alergarea pe stadion cu cronometrul în mâna arbitrului/ cu fluierul final
ţiuind în urechi încă de la începutul cursei
şi niciodată nu poţi să ştii când voi cădea fără aplauze/ fără final glorios/ doar eu şi zgura dintr-un dinţi

coşmar

râurile mele curg dând peste maluri
mi-a fost frică de inundaţii dintotdeauna
venise odată râul umflat şi negru/ smulse coteţul cu puişorii de găină/ mă jucasem peste zi cu ei aurii şi pufoşi / strângeam mâna aspră a mamei
cu puterea celor şapte ani neîmpliniţi
căpiţa de fân a fost purtată printre trunchiurile ploilor
ca o coajă de ou/ de frică trebuia să fac pipi tot mai des
în noaptea aceea am plâns plecată pe genunchi la marginea patului
implorând pe dumnezeu să ne vegheze casa

ce-aş putea face apelor mele/ coşmar ce-mi revine în nopţile când adulmec aiurea celulele cordului cum să opresc viitura minţii ce-nghite în loc să spele ce-neacă în loc să adape/ şi-n urmă mălurile-negrite aluviuni de întrebări/ cadavre ce nu se vor îngropate/
coşmar ce m-a bântuit azi noapte
apele mele revărsate peste ghizdurile fântânii
apele mele purtate în mare
m-am rugat cu plânsul icnit/ veghează doamne peste cordul meu
în inundaţie

omul negru n-a venit

eu nu mi-am tăiat pădurile/ seva lor
sevă albă de mesteceni îmi scaldă ochiul orbirea nu doare/ mi-e teamă de orbire
e singura fobie ce-o port în oasele-mi sure
când nici nu ştii că nu vezi

reintru în jocul smintit al copilăriei mele
ceasul bate ora unu/ omul negru n-a venit
spaima orei când va veni
ceasul bate ora două/ omul negru n-a venit/
apoi când venind îşi va smulge eşarfa de pe ochi
şi mă va încercui fără efort
îi voi sări în braţe / înspăimântătoare lipsă a direcţiilor/ ştiind că toate drumurile se sfârşesc în el

nu de moarte mi-e frică
pe ea am învins-o demult/ mi-a devenit camarad întru armele luminii
de murirea ochiului mi-e teamă
nu-i de mirare/ trăiesc printre orbi fără bastoane
ei toţi spun că văd desluşit
dar şi-au tăiat mestecenii

eu văd/şi tac şi văd şi văd

Un securist se destăinuie

Radu Ulmeanu

- Fragment de roman -

Ideea doamnei Sulică (nume predestinat, în ciuda sufixului în total dezacord cu dorințele și chiar realizările ei, cel puțin în cazul meu!) de-a mă primi la Scuteni cu atâtea onoruri, vizând, în parte, umilirea soțului ei, dar în mod esențial ofranda supremă a trupului însetat de ceea ce aveam eu cu prisosință, mi-a surâs, de ce să nu recunosc. În momentele cheie îi ieșeau ochii din cap de durere, dar asta spre mântuirea amândurora, în egală măsură. Era născută pentru așa ceva și nu se dădea înapoi de la nimic, iar eu eram născut tocmai pentru a produce chinuri, a tortura, a martiriza bărbați și femei, după caz.

Am constatat, sau mi-am întărit convingerea asta citind literatura de specialitate a Instituției, care-mi dădea dulci fiori, mai exact documentele legate de închisorile în care deținuții politici încarcerați în primii ani de comunism urmau adevărate școli de reeducare. Sanchi! Reeducarea asta era curată tortură, fizică și morală. Școală, într-adevăr, dar una de îndobitocire. Ce să mai vorbim, că-i degeaba... Deși, nu de puține ori, strădaniile dădeau rezultate contrare celor pe care le doream, iar bandiții, cum le ziceam (noi și ai noștri), deveneau adevărați martiri. Și nu puteam să nu-i compar, sub toată scârna invectivelor și a batjocurii noastre, cu martirii primilor ani ai creștinismului, și ăia niște zăltați. Ce n-am reușit și nu voi reuși vreodată să înțeleg e cum au reușit să câștige atâția adepți - de cei vechi vorbesc, că la noi nu mai era cazul - ca să pună pe roate o nebunie mistică de asemenea proporții. Începând cu Petru, descris în evangheliile ca un pescar rudimentar care, lăsat de șeful la care ucenicea drept urmaș, piatră de temelie a bisericii lui, i-a adevărat cu cea mai mare grabă prezicerea că se va lepăda de trei ori de el înainte de cântatul cocoșilor, după care, peste câțiva ani, s-a lăsat crucificat pentru glorificarea aceluiași individ. Ce să mai vorbim de Saul, alt jidan care, din prigonitor, a devenit cel mai eficient răspândac al ideologiei ori cultului, că nici nu știu cum să-i zic. În final, romanii ăștia care, zice-se, ne-ar fi strămoși, s-au lăsat prostiți în așa hal de o ceată de evrei mai mult sau mai puțin rătăcitori, sau răufăcători, cum or fi fost, dar în mod sigur nebuni, ce propagau o filozofie de doi bani cu privire la întoarcerea obrazului, iertarea și iubirea aproapelui, în dauna propriei persoane. Ha! Ha! Toată povestea asta e explicabilă doar prin prisma mizeriei în care căzuse Imperiul, începând cu vremea nebunului de Nero care, doar să-și salveze pielea, după ce a dat foc Romei ca să se inspire pentru poemele lui idioate, a dat vina pe adunătura aia de creștini, pegra societății, pe care apoi i-a martirizat cum știa el, căci lumea nu voia altceva decât pâine și circ, adică îndestularea pântecului urmată obligatoriu de distracție și desfrâu. E clar că a fost o greșeală la mijloc, și asta a constat în exagerarea peste orice limite raționale a cruzimii cu care i-a pedepsit, în văzul lumii, pe creștinii ăia nenorociți, greșeală pe care noi, după două mii de ani, nu am mai făcut-o.

La noi totul s-a petrecut la adăpost de ochii curioși, așa că poveștile victimelor au rămas ascunse multă vreme, ajungând să fie cunoscute

după zeci de ani, doar de puțini și din surse la mâna a doua... S-a știut însă tot timpul de teroare, dar în ce consta ea abia că se presupunea câte ceva. Oamenii erau luați noaptea din casele lor, cei mai mulți, în urma unor simple denunțuri, fără dovezi, fără minime probe, pentru presupunerea sau delațiunea, - neavând alt suport decât ura sau invidia turnătorului - de-a fi spus ceva neconform despre sistem sau conducători și se pomeneau la zdup, unde rămâneau ani întregi, de multe ori fără măcar să aibă parte de vreun proces. Iar când aveau, erau procese de formă, în genul procesului Ceaușeștilor, în care avocatul apărării (numit din oficiu) a fost cel mai al dracului acuzator. Nu întâmplător, s-ar putea spune, președintele completului de judecată, mai slab de înger, s-a sinucis la câteva luni de la proces, când a început să realizeze la ce mascaradă a luat parte. Iar completul de judecată fusese numit de tocul nostru Ion Iliescu, cel mai mare apărător al nobilelor idealuri ale socialismului întinate de dictator, deși nu avusese încă, în momentul respectiv, nicio calitate oficială pentru așa ceva. Cum o avuse, de exemplu, în 1956 când, spre lauda lui, în calitate de șef al tineretului comunist, sau măcar al studenților, nu știu exact, dezlănțuise o adevărată prigoană în rândul celor care, într-un fel sau altul, au îndrăznit să arate o cât de mică solidaritate cu mișcările anticomuniste și antisovietice din Ungaria. Între noi fie vorba, n-am putut înțelege în ruptul capului de ce s-a rupt în 1971 de Ceaușești, delimitându-se de linia autoritară impusă de ei în urma vizitelor în China și Coreea de Nord, de unde s-au întors cu deloc originala viziune care avea să-i bage în groapă peste nici douăzeci de ani. Singurul motiv plauzibil erau, până la urmă, tot studiile universitare la Moscova ale viitorului despot luminat, studii ce se soldau

la cei în cauză, obligatoriu, cu o nevastă rusoaică și cu promițătoarea, deși secretă, calitate de kaghebișt. Căci, dacă pe nevasta agonisită pe-acolo, și-a purtat-o până la București în văzul lumii, neavând cum și nici măcar voind s-o ascundă, calitatea respectivă trebuia păstrată pe mai departe în taină, pentru a-și asigura întreaga eficiență, arătată mult mai târziu. Deștept băiatul, trebuie să recunosc. Cum toată revoluția s-a pus la cale la Moscova, lucru valabil pentru toate celelalte țări socialiste, pe lângă miile de turiști sovietici care ne-au vizitat țara de pe la începutul lunii decembrie '89, și chiar mai devreme, un rol important l-au avut acești români verzi, roșii mai degrabă, ce-și făcuseră studiile în marea capitală a internaționalismului proletar. Cele două vârfuri ale „revoluționarilor” au fost până la urmă tocmai Ion Iliescu și primul numit pe postul de ministru al Apărării, generalul Nicolae Militaru, un boșorog cu adevărat bezmetic, ce-i drept, căci toate masacrele în rândurile Armatei și ale luptătorilor noștri (la USLA mă refer), i s-au datorat în exclusivitate.

Ei, Doamne, multe ar mai fi de spus, dar, până la urmă, ce mă interesează pe mine? S-au întâmplat, căci n-aveau cum să nu se întâmple, iar înțeleapta politică americană în materie de război numește cu îndreptățire acest gen de pierderi „victime colaterale”, să zicem neprevăzute de noi, căci neplanificate nu aveau cum să fie, de vreme ce s-au produs. De moartea Ceaușeștilor, Iliescu s-a spălat pe mâini precum Pilat, deși abia la mult timp după petrecerea evenimentelor. S-a spălat și de victimele „teroriștilor”, de zece ori mai multe ca ale represiunii ceaușiste de până la fuga cu elicopterul. Apoi de victimele mineriadelor, spunând că nu i-a chemat nimeni pe mineri și aceștia s-au dus în Piața Univesității ca să planteze flori.

Aiurea, las' că știm noi ce știm. Am luat parte personal la primirea lor în Gara de Nord și la trimiterea în bineștiutele vizite de curtoazie pe la sediile partidelor istorice și redacțiile ziarelor anti FSN. Un mincinos mai mare ca Iliescu n-au mai

Mikael Kihlman

Eva scriind, ac rece (1988)

văzut Serviciile, decât la apariția noului astru pe firmament, iubitul nostru domn, fost tovarăș, Traian Băsescu. Țsta ne-a cucerit de la început, cu lacrimile lui de la scena cu „Dragă Stolo”, când am început să ne dăm seama, cei ce încă nu eram la curent, cu cine avem de-a face. Răpirea ziariștilor în Irak, pusă la cale tot de el, împreună cu noi, sigur că da, ne-a dat apoi întreaga măsură a proaspătului nostru conducător, din toate punctele de vedere. Ne-am dat seama că omul nu are scrupule și e în stare de absolut orice, iar când a citit în Parlament așa zisa „condamnare a comunismului”, ne-a lăsat lași. O chestie de o asemenea perversitate, și tocmai din partea unui om din sistem, nu mai văzusem până atunci. Era, într-un fel, diavolul care jura cu mâna pe Biblie, ce mai! Tot ce-a urmat a fost pe același calapod, singurul lucru ce mă mira a fost cum de reușea să prostească atâta lume, mințindu-i pe toți de la obraz cu o sfântă nerușinare ce nu mi se păruse posibilă până în momentele respective. Băsescule, mi-am șoptit eu în barbă, ai tăi suntem, împreună cu toți colegii, iar tu ești al nostru.

Se stabilise o legătură indestructibilă, netulburată nici de poveștile de corupție privindu-l pe marele luptător cu „sistemul ticăloșit”, cum ar fi povestea Flotei dispărute ca prin farmec și, în final, la fel de miraculos, fără vreo pagubă pentru statul român, apoi cea cu legăturile lui cu marii profitori ai sistemului până la cei mai colorați interlopi, sau aceea, în fine, ca să n-o mai lungesc, privind comerțul cu arme pe care îl patrona, în exterior, ceea ce însemna o adevărată contrabandă de stat. Prea era totul pe placul nostru, fiind o condiție *sine qua non* pentru propria noastră prosperitate, căci, în același spirit, nu-i așa, am primit și noi dreptul să avem propriile noastre firme de făcut bani din nimic.

N-am fost niciodată un idealist, cum nu erau nici colegii mei, pragmatici până la ultimul capăt de ață și cinici, cel puțin. Așa că doamna Sulică, în ce mă privea, făcuse o alegere excelentă. Pe lângă că eram cel mai ...os, cum mă numea, dintre cuceririle ei, ne potriveam de minune la caracter, ca să nu ne limităm doar la organe. Ne plăceau înzestrările, cele proprii ca și ale celui alt, din toate punctele de vedere. Las însă la o parte tot ce-i legat de viața sexuală, care, deși are un rol deosebit, nu acoperă cea mai importantă parte a existenței mele, fiind și eu un animal politic, în accepția antică, de altfel un adevărat filozof.

Mă simțeam excelent în compania ei, ca și a familiei lărgite, căci Sebastian avea o surioară pe același calapod cu nevasta, adică gemând mereu după fel de fel de intrigi, de înscenări, totul pe linie de serviciu, evident. Participau împreună sau separat, fără nicio fereală una față de cealaltă, la multe din mânăriile Instituției, cărora le cădeau victimă oameni pe jumătate nevinovați, dacă nu pe de-a-ntregul. Aveau muierile astea o plăcere totală de a-i chinui cu lungi „interviuri” pe tot felul de teme, în urma unor turnătorii și ele pe jumătate inventate de informatori suferind ori de prostie, ori de exces de zel, ori de o ură înverșunată pentru persoanele în cauză. Am aflat astfel de marea lor plăcere de-a-i urmări și persecuta pe homosexuali, femei sau bărbați, când cum se nimerea. Tereza Sulică avea o preferință netă pentru bărbați, din motive numai de ea știute.

Situațiile erau din cele mai diverse, iar în caz de împotrivire înverșunată din partea victimei, gata să treacă peste absurdul justiției comuniste în materie și să înfrunte mai degrabă ororile întemnițării, aveau un sistem de tortură fizică sau morală de cu totul alt gen, amenințându-le familiile sau sperându-i cu compromiterea prin

darea în vileag a micilor vicii, atât de plăcute de altfel, în conjuncturi mai prielnice. O spun pentru că și mie-mi plăcea să-mi fac de lucru cu femeile de genul ăsta. Îmi vindecam astfel vechile frustrări din experiențele cu femeile ce mă respingeau cu înverșunare mai ales din cauza dimensiunilor, pare-se, de coșmar, ale uneltei de procreație și nimic nu mă ofensa mai mult decât o treabă de genul ăsta. Eram în stare să le bat, să le învinețesc, să le scot dinții, într-atât mă exaspera o asemenea fugă din fața a ceea ce consideram un farmec personal, de unde ar fi trebuit să izvorască toată puterea mea de seducție în fața unor nenorocite debusolate...

Am format cu amicele mele, securiste ca mine, o echipă, cu bune și rele, în vederea punerii cu botul pe labe a adversarilor noștri personali. Printre puținele cazuri ratate, a fost cel al unui scriitor, profesor din Scuteni, care îi supăraseră rău pe soții Sulică. Habar n-am cu ce. Sebi era mai de înțeles, având în vedere că avea mari, nu știu cât de justificate, veleități de scriitor, pe lângă faptul că umplea pânze după pânze cu picturi abracadabrante din care, firește, eu nu înțelegeam nimic. Putea deci să fie, în cazul lui, o lăudabilă invidie, sau o ranchiună de confrate, cum se poartă prin mediile artiștilor. Mai complicat era cu Tereza, căreia nu puteam înțelege deloc ce-i cășunase pe el. O singură explicație plauzibilă puteam presupune, anume că i-ar fi respins, desconsiderându-le, deși nu prea înțeleg de ce, niște avansuri de o natură explicit erotică. În acest caz, orice femeie cu scaun la cap, cu atât mai mult una ca doamna Sulică, vrea sânge.

Oricum, m-am conformat cerințelor prietenei mele și am pus și eu umărul cel puțin la șicanarea lui Vlad, căci mai mult n-am prea reușit. Avea, pe la noi, o reputație destul de proastă, în sensul că-l vorbea de rău pe Comandantul suprem și politica lui de doi bani, desigur numai între amici sau cei pe care-i considera a fi așa ceva. În plus, avea un dinte împotriva activiștilor locali, mai ales a celor ce munceau în sectorul culturii, fie pe la partid, fie prin instituțiile culturale, ceea ce, în definitiv, era același lucru. Un exemplu luminos era tovul Gheorghe Savina. Un inspector la comitetul de cultură al județului, ce se dădea mare intelectual, după ce făcuse un fel de filozofie la fără frecvență, adică îi studiasse cu sârg pe clasicii răposați, ca și operele lor, ai marxism-leninismului, de care nu mai ținea nimeni seamă. Erau acum suficiente competențele universale ale lui Ceaușescu și documentele de partid inspirate din înțelepciunea Cărmaciului, meșter rău de tot, după cum îl proslăvea un poem al lui Zaharia Stancu, răsplătit pentru asta, bănuiesc, sau pentru alte isprăvi de aceeași natură, cu funcția de președinte al Uniunii Scriitorilor. Tov inspector Savina era ziarist, la origine, cu un destul de vechi statut de informator nu doar la ziar, a cărui misie publică era tocmai asta, ci și la dosarele noastre, mult mai discrete, bucurându-se de un respect total în conducerea Inspectoratului la care activam și eu, printre picături. Era un tip pe jumătate chel, uscățiv și părând din cauza asta mai înalt decât era, umblând pe temperaturile toride ale lui Cuptor în haină și cu cravată. Un nas coroiat se pare că dădea muierilor anumite indicii cu privire la înzestrarea lui sexuală, căci îi mersese buhul de cuceritor, deși, la o analiză atentă, nu avea decât mici succese, de tot ieftine, la câteva învățătoare și educatoare, remarcate la „Cântarea României”, prin juriile căreia poposea alături de amicul meu Sebi Sulică, de asemenea iubitor de artiste în devenire. În rest, ca orice impostor, Gheorghită ăsta știa să se impună ca mare specialist în indiferent ce domeniu al artei și nu numai,

Mikael Kihlman Fisică neagră fără șoareci (1996)

răspunzând de activitatea teatrului local pe unde dădea asidue și inutile târcoale actrițelor, ca și instrumentistelor mai proaspete din orchestra simfonică a orașului, care se uitau la el ca la un cuier. Făcea parte, oricum, din decor.

Revenind la acest Vlad pe care cei doi soțori și-ar fi dorit să-l suprimă, pur și simplu, am făcut o adevărată colecție de materiale în care apărea cu fel de fel de denunțuri împovărătoare împotriva lui, făcute ori din prostie, ori cu cea mai rea intenție de unele surse de-ale noastre, informatori de doi bani ce roiau în jurul lui și al altor asemenea scârța-scârța pe hârtie, cum le spusese cineva, nu mai știu cine. Printre altele, o voce a cărei acrimă o întrecea doar tâmpenia și lipsa unei elementare culturi – am stabilit ulterior că era vorba de-o învățătoare de la școala lui, al cărei soț era plutonier Secu' – spunea în raportul ei că „tovarășu' profesor e foarte mândru de calitatea lui de academician” (auzi acolo!), lucru ce arăta că dumneaei chiar luase în serios bătaia de joc la adresa ei, a împricinatului. Un alt cretin, de data asta chiar cadrul nostru, pornind de la faptul că omul ar fi suspect în „Acțiunea Turnul” (privind difuzarea unor manifeste anticeaușiste tocmai în blocul-turn de vizavi de sediul CJ al PCR Scuteni) a legat reprobabilă faptă de publicarea în volumul său de poezii a unui poem (numit de autorul turnătoriei „eseu”) în care autorul făcea mișto de cenaclul lui Păunescu prezentând un spectacol imaginar pe scena unui teatru care, în timpul recitării unor poezii patriotice, ia foc, tocmai când o poetesă declama că arde de dragoste pentru țară. Individul pretindea, nici mai mult, nici mai puțin, că „eseul” era o instigare la incendierea Teatrului Național din București. Amica Sulică mi-a precizat că un alt scriitor, ofițer acoperit, calmase lucrurile până la urmă, explicând că era vorba de-o simplă parabolă. Totuși, la sugestia ei, momentul cu Turnul fusese speculat în mod inteligent de oamenii de la Inspectorat. Au fost chemați toți scriitorii să dea declarații, unii despre alții, legat de acest eveniment, căci manifestele fuseseră dactilografiate cu mașina de scris a Casei de creație, unde se țineau ședințele cenaclului literar. La propunerea ei, singurul ce n-a fost chemat a fost Vlad, președintele cenaclului, creându-se astfel, printre ciracii lui, impresia că ar fi omul nostru de încredere, dacă nu chiar mai mult. În orice caz, s-a reușit astfel compromiterea lui, măcar parțială. După care a fost floare la ureche să se răspândească zvonul că era informator, turnător, mai pe șleau. Totuși Sulica

mea (doamna, desigur) nu era mulțumită doar cu atât, la fel ca gogomanul ei soț și mustăceau care mai de care cum să-l încalțe cu ceva mai de soi, ca să poată pune gheara pe el. În sensul unei rețineri, încarcerări, compromiteri totale, greu însă de realizat oricare din ele, și asta din mai multe motive. În primul rând, prestigiul și notorietatea de care se bucura pe plan local și, oarecum, național, fiind la un moment dat chiar vizat de un premiu al Uniunii Scriitorilor, lucru ce nu s-a mai produs până la urmă, doar datorită faptului că volumul îi apăruse chiar în anul respectiv. Juriul din anul următor era deja altul, în plus mai și explodând între timp pe piață o nouă promoție de scriitori, cei din valul 80, gălăgioși, sprijiniți temeinic de critica literară, după ce tocmai îi inventase. În al doilea rând, pe lângă unele relații în lumea literară a capitalei, Vlad era sprijinit în Scutenii de unii activiști de partid mai luminați la cap, care-i apreciau, pe lângă talent, și capacitatea de organizare a scriitorilor locali, bucurându-se de autoritate în fața lor, izvorând atât din valoarea sa recunoscută, cât și dintr-o anumită prudență de-a se păstra înafara micilor rivalități sau cancanuri și de-a împăca, chiar în situații ce păreau imposibile, caprele unora cu verzele celorlalți. Era prieten cu cei mai buni, mai talentați dintre ei, adevărați formatori de opinie. Nu putea fi agățat cu nimic, la școală își vedea de treaba lui, în rest, deși îi bârfea prin cârciumi pe unii tovarăși, începând chiar cu șeful cel mare și politica lui, cu care, în general, nu era de acord, nu putea fi pus cu botul pe labe, neavând la activ vreo istorioară mai piperată cum ar fi cele de homosexualitate, ale altora, fiind cunoscut, dimpotrivă, drept mare amator de fuste, îmbrăcate, desigur, de cele în drept să le poarte.

Mai bea din când în când, în special după câte-o ședință de cenaclu, alteori cu un amic de-al

lui de la ziarul local care îl și publica săptămânal cu o rubrică de însemnări de scriitor, cam așa ceva, în care, deși nu cânta politica partidului, nici nu ieșea pe arătură într-atât încât să ne creeze probleme.

Ei, ce să-i poți face? Că doar nu mai eram în frumoasele vremuri de la început, când făceai ani grei de Canal doar pentru o vorbă și te mai și curățai pe-acolo, dacă nu aveai zile. Alte vremuri, alte condiții...

Până la urmă, am venit cu ideea să-i strecurăm în inimioară și, dacă se putea, în pat, o fetiță drăguță, pe care aș fi testat-o și eu dacă nu s-ar fi speriat dând de instrumentul meu la un dans, ocazie cu care a avut revelația unui pericol apocaliptic în cazul unei eventuale cuplări. A acceptat însă una în interes de serviciu cu acest Vlad, pe care îl și cunoștea de altfel, căci se învârtea mai tot timpul prin cercul scriitorilor, primind de câțeva vreme misiunea în speță. Dar după un început promițător, în sensul că, deși nu se culcase cu el, îi dezlegase limba în oarecare măsură, s-a întâmplat ca o „colegă” de-a ei să i-l sufle, și asta în interes strict personal, căci îi căzuse cu tronc. Micile noastre sirene s-au învrăjbit de moarte, relația s-a stricat definitiv și omul ni s-a strecurat printre degete. Nici la școală n-am reușit nimic, avea o reputație beton la Inspectoratul școlar, cu directorul lui era în relații excelente, pornind de la faptul că intraseră deodată pe porțile școlii respective, el în urma unui concurs pe care, deși l-am trucat în defavoarea lui, a reușit să-l câștige, iar viitorul director primise acolo repartiție guvernamentală, la absolvirea facultății. Pe de altă parte, acesta era om de pahar, oricând bucuros să-și găsească un tovarăș la băutură, de la care nici el nu se dădea îndărăt. Fiind profesor de fizică și în cele mai bune relații cu vechiul director, când i-a luat locul nu avea suspiciuni în privința lui Vlad și chiar a-

ncercat să facă rocade cu el când i s-au împlinit anii, căci asta se făcea obligatoriu, după un timp, prin vestita rotație a cadrelor inițiată de Ceaușescu pentru ca activiștii lui, în care nu avea nicio încredere, să nu prindă cheag în posturile de conducere, nici prea multă putere și bunăstare, care-i puteau îndemna la corupție. Între timp însă, pe numele lui se făcuse un dosăraș de urmărire informativă în care se adunaseră, ani după ani, destule piese destul de grele ca să-i blocheze ascensiunea. Astfel, tot ce am reușit să realizăm a fost, în afară de respingerea propunerii de a fi numit director la școală, să-l asmuțim împotriva lui pe inspectorul de specialitate, care în mod sistematic, la indicațiile noastre, începuse să-i dea calificative mult sub nivelul prestației, cu toate că, inițial, fusese cu el în relații destul de amicale. A depășit orice limită când, cu ocazia examenului de gradul I, la inspecția făcută de doi universitari din Cluj și de omul nostru de la inspectorat, așa i-a dat nota minimă, 7, cu toate că de la cei doi universitari primise 10 pe linie. În rest, își vedea liniștit de treabă iar prietenii mei Sulici, două femele, altul mascul, și-o frecau în mod inutil, reușind doar să facă spume la gură. Iar omul, văzându-se blocat la partid tocmai de fosta directoare a Sulicului, aflată acum pe post de secretar cu propaganda la Municipiu, s-a dus să reclame situația la superiorul doamnei cu pricina, omologul ei de la județ. Care omolog, cunoscând tărășenia, a dispus închiderea drăguțului de D.U.I. căruia îi fusese victimă, apreciind, în mod oficial, că sunt povești vechi și păcătoșul se îndreptase între timp (aiurea, doar se învățase să-și țină gura în fața informatorilor noștri), dispunând crearea la școală a unui post de director adjunct în care a fost numit imediat, cel de director fiind ocupat de a treia colegă cu care cei doi trecuseră împreună pragul școlii.

Mikael Kihlman

Flimbare pe malul râului, ac rece (2003)

Mikael Kihlman

Tangou pentru Bela T., ac rece (2012)

elitele cetății

Profesor universitar doctor

Iosif Viehmann

Peștera - Farmecul adâncurilor (II)

Cristian Colceriu

Motto: *Înțeleg să avem frică de umbra noastră, dar de ce și de soare, care este atât de departe.*

- Profit de împrejurare, am în față un specialist. Cât creaționism și cât evoluționism există pe lumea aceasta, domnule profesor?

- Eu sunt 70% creaționist. Nu e la modă, colegii mei de facultate mă condamnă pentru aceasta, îmi spun că nu e un exemplu bun să le vorbesc așa studenților. Eu le vorbesc și le spun că de aici încolo să se descurse. Sunt liberi să o ia la stânga sau la dreapta.

- Trendul înclină să dea câștig de cauză evoluționiștilor...

- Eu zic că această biologie merge mână în mână cu cunoștințele despre cosmos, despre structura materiei. În structura materiei s-a ajuns, cu ajutorul acceleratoarelor de particule, să descompunem materia până la nimic. Și când s-a pus întrebarea: ce facem cu acest nimic?, nu a mai deschis nimeni gura.

- Să le dea apă la moară evoluționiștilor, oare, și, de pildă, descifrarea genomului uman?

- Acesta cred că va merge până la un punct, pentru că mecanismul descifrării este un examen de laborator care depinde de microscopul electronic. Despre acceleratorul de particule de la Geneva, gurile rele spun că ar transforma complet materia. Tot ce au calculat, au demonstrat, arată că nu poate fi stăvilită temperatura. Și dacă va exploda acel accelerator...? Nu ne este îngăduit să știm totul. Partea de creier pe care nu o folosim, nu ne este îngăduit să o folosim, nu ne e posibil. Stalin a spus că nu sunt lucruri de necunoscut, sunt lucruri care încă nu s-au cunoscut. Stalin a greșit. Deși acum a fost reabilitat, iar vinovații de al Doilea Război Mondial sunt cică polonezii... Eu, care sunt martorul acelor timpuri, ce să zic, îmi crapă capul când aud asemenea aiureli. De altfel, și despre Hitler s-a scris deja că era așa de bun încât era în stare să și alăpteze.

- Parcă v-ați înfrățit ușor conceptual cu cenzura transcendentă a lui Lucian Blaga, prin care e oprită însăși cunoașterea deplină, pozitivă, nedisimulatoare. Omul n-are posibilitatea să treacă peste această opreliște, fiindcă ea este înscrisă în ființa și structura sa. Așa să fie?

- Eu îndrăznesc să citesc Noica și Cioran. Eliade mă impresionează mai puțin, pentru că religia este un subiect prea complicat, dar la Blaga mă rezum să-i citesc câteva poezii care, ca și la Eminescu, sunt gândire în poezie sau poezie gândită. Așa că, nu mă seminarizați cu Blaga, că o faceți degeaba.

- Blaga are această teză, în foarte puține cuvinte

rezumând conceptul cenzurii transcendente ca pe o limitare a ființei umane și o restricționare a rațiunii privind accesul la cunoștințele apriori din cauza limitării impuse de către... „Marele Anonim”...

- ... pentru care preoții și călugării l-au luat pe mitralieră. Dar de ce? Nu avem voie să-l numim pe Dumnezeu decât cu termenul Dumnezeu? Părintele meu, Îngerul Îngerilor, câte nu putem inventa!

- Divinitatea, Marele Anonim sau Le Grand Ordinateur, cum îi spune Malbranche. Blaga spunea că oamenilor le „interzice” Marele Anonim să cunoască acest ultim mister, al creației.

- Cred că „se interzice” e prea aspru, prea subliniat. Nu le dă posibilitatea, îi mărginește. Mecanismul acesta, computerul meu are programe dar nu le are pe toate.

- Care cuceriri ale omenirii, pe linia descoperirilor fulminante, merită menționate de un naturalist de secolul XXI?

- Nu tocmai în ramura mea. Aș menționa că sunt un admirator al laserului, al luminii concentrate și al infinitelor aplicații pe care le are. Dacă trebuie să fac o operație de prostată, nu stau pe gânduri, o fac cu laser. Dacă vreau o lanternă frontală, cu care să văd în peșteră de două ori mai bine decât cu lampa de carbid, iau o lanternă, marcă franceză, cu lumină laser, cea mai puternică lampă. Ledurile au trecut pe locul doi. Eu am ales în acest atlas al bucuriilor tehnicii și invenției lumina concentrată sau laserul.

- Cum arată Clujul speologic pentru cei care ar vrea să îl cunoască în detaliu?

- Avem cinci cluburi de speologi amatori. În fiecare marți seara ne întrunim la ora 8. Avem amfiteatrul plin de studenți care ascultă prelegeri și vizionează filme, cu proiecții de diapozitive și care întreabă unde plecăm vineri și sâmbătă. Mergem la Vadu Crișului, la Șuncuiuș, la Peștera Vântului, la Peștera Scărișoara. Îi ducem să vadă lumea. Noi lucrăm cu studenți înscriși la Facultatea de Biologie-Geologie. Pe vremea mea li se spunea naturaliști. Eu sunt absolvent al Facultății de Științe Naturale „Regele Ferdinand I”. Acest nume îmi sună drag cu o bucurie de nedescris. Și știu ce înseamnă o călătorie. Iorga, în una din scrierile lui menționa că sunt călătorii care pot conta, nu ca o a treia mână ci ca o a treia facultate. Când plecăm cu ei le arăt stalactitul și botanistul de lângă mine le explică de ce usturoiul sălbatic din Cheile Turzii este un monument al naturii: pentru că se găsește în două locuri, doar aici și undeva în Asia. Le spun că lilieci din peșteră se împerechează în septembrie, femela pune spermatozoizii într-o pungă lângă uter și le dă sânge non-stop, până când se face ovulația și fecundația, în luna mai, anul următor, și apoi naște pui vii. Săracul liliac, e obligat să doarmă, să facă o adevărată hibernare. La noi e foarte importantă călătoria, recunoașterea terenului.

Profesorul de zoologie, *Coroiu*, e renumit în țară pentru excursiile pe care le face în Delta cu 100 de studenți, în medie. Delta o parcurge cu piciorul, cu tractorul, cu lotca și se apropie până la 3 m de pelicani. Al doilea adorat este un șef de lucrări care are un vivariu, șerpi, șopârle otrăvitoare, șerpi boa, care duc studenții în Parcul Național Retezat. *Viehmann* bagă studenții sub pământ unde îi ține două zile și jumătate. Două nopți dormim la 205 m adâncime. Când studentul iese la soare se bucură de două ore: odată că a scăpat de peșteră și apoi că a fost în stare să coboare până acolo. Se autoevaluează cu câteva puncte în plus. V-am dovedit că avem o profesiune frumoasă. Lumea mă întreabă când merg în concediu iar eu le răspund că toată viața am fost în concediu. Și spun un mare adevăr. Am primit ca răsplată, de la prezidiul Academiei din București, un Protocol, și anume, sunt recunoscut Cercetător Principal I Asociat, cât trăiesc.

- Care sunt izbânzile profesorului Iosif Viehmann în această nesfârșită aventură a cunoașterii pe potecile naturii și prin culoarele speleotelor?

- Sunt de părere că omul trebuie aplaudat în scenă sau după moarte. Eu nu sunt în scenă, sunt sub pământ, dar n-am murit încă. Mi-am făcut datoria.

- În planul acesta al gestionării ideilor și cercetărilor dumeavoastră, al transpunerii lor în lucrări, cam ce ne-ați putea spune?

- Vorbim de niște curiozități, amprenta unei labe de *om de neanderthal*, 86.000 de ani, datarea s-a făcut la Londra și în sudul Norvegiei, la Universitatea Bergen, de două ori. Descoperirea am făcut-o cu o studentă alpinistă la Clubul Universitatea, Szekely Iulia și cu fostul decan de la geologie, Bucur, alpinist și el. Aceasta este una din isprăvile pe care le-am semnat. Am descoperit, dintr-o întâmplare, *picurul permanent* care nu se desprinde de pe stalactite. Câtă apă vine de la el, atâta se și evaporă. Din aceasta am scos o teorie originală a genezei cristalelor excentrice. Cu *ursul de cavernă* am fost foarte bun prieten. Au venit în zilele acestea colegi din București, care lucrează pentru doctorat despre ursul de cavernă, le-am dat materiale și le-am spus tot ce știu. Avem 13.000 de peșteri în România și 600 am identificat cu oseminte ale ursului de cavernă. Apariția lui, acum 300.000 de ani și dispariția lui foarte ciudată, fără explicații, cu 16.000 de ani în urmă; a plecat pur și simplu de pe pământ. Vedeti unde întâlnim creația?... Au fost și alte animale care au suferit de ger și climă agresivă. Niciuna, în perioada aceea, nu s-a prăpădit. Numai ursul de cavernă a renunțat să mai existe ca locuitor al Terrei. Sunt 21 de explicații și niciuna nu stă în picioare.

- Care din aceste studii v-au adus cele mai multe aprecieri?

- Studiul formațiunilor stalagmitice: stalactite, stalagmite, cristale de toate felurile. Teza mea de doctorat are două volume, al doilea este numai ilustrație. Astăzi am luat în mână teza mea din 1955, „Formațiunile stalagmitice din peșteră”, prima teză de licență în speologie. Conducătorii tezei au fost directorul adjunct al institutului, Pierre Alfred Chappuis, un reputat hidrobiolog de renume

mondial, consul al Elveției la Cluj și Victor Stanciu, profesor de mineralogie. Racoviță nu mai era în viață. Când citim această lucrare a lui Viehmann, suntem în vocabularul anilor '50. Nu am ce corecta la acea lucrare din 1955. Congresiunile americane le-au găsit un nume formațiunilor stalagmitice, și anume, speleoteme. Mă rog, americanii sunt primii în lume... Gurile rele și bârfele spun că sunt și primii care frânează societatea. Surprinzător! Se șoptește că actuala criză ar fi plecat chiar de peste ocean și că, atunci când ei simt că linia lor de plutire este instabilă, sunt în stare de orice. Sunt prea pragmatici și prea cu sânge rece. Eu, un mare iubitor al muzicii de jazz, predau de 21 de ani, la Conservator, Istoria Jazzului și Estetica Jazului și sunt un mare admirator al negrilor. Negrii au fost aruncați în lanțuri. Acum 400 de ani au fost animale și obiecte de proprietate. Au la îndemână în conștiința lor răzburarea, dar în loc de răzburare ne-au dat, în amintire, *muzica de jazz*, care este ceva cu totul aparte și special. Cine are răbdare sau ureche muzicală să descopere muzica de jazz, trăiește trei ani în plus. Dau certificat de garanție.

- *Ce-i mai spune acest fascinant univers bio-speologic profesorului Iosif Viehmann, astăzi? Mai riscă oamenii o epocă a peșterii?*

- Nu cred! „Omenirea merge tot înainte”, sunt cuvintele lui Racoviță. Nu vă descurajați, nu vă speriați, noi mergem spre bine. Măine va fi cu ceva mai bună viața pe Terra decât astăzi. Ați auzit de efectul mișcării, al bății unei aripi de fluture? Sunt lucruri pe care chiar nu le simți, care trebuie însumate în timp și timpul e mai lung decât viețile oamenilor. Nu cred în nicio apocalipsă. Mergem mai departe, nu ne poate împiedica nimic!

- *Sigur, sublim tot ce ați spus. Dar... ce părere aveți despre războiul atomic pe care îl vântură unii? Credeți că mai există oameni responsabili de soarta Terrei?*

- Politicienii noștri sunt atât de geniali, „genii de elită”, încât toate aceste lucruri le tălmăcesc, ni le aduc la cunoștință și noi savurăm seară de seară bucuria „sticlei”...

- *Sau a îndobitocirii...*

- Vai, cât m-am ferit să nu fiu mai ironic, dar i-ați spus pe nume.

- *Cum ați privi și cum ați clasifica elita clujeană de astăzi, domnule profesor?*

- Dacă ați spus clujeană, m-ați despovărat, pentru că elita de la sud de Carpați are o altă linie. Noi am învățat de la regimul austro-ungar, de la toți coloniștii și străinii, cum de altfel sunt și eu și d-na Delia, să ne facem strada solidă și lată, plafonul din odaie mai înalt așa încât să nu-l lovesc cu mâinile când îmi scot cămașa. Dacă vorbim de o ierarhizare, se spune că noi și bănașenii aducem 60% din bugetul țării și, totuși, nu cerem nimic în plus, deci oamenii nu dau cu pumnul în masă, nu strigă. Suntem cuviincioși. Sunt mulțumit de această elită, este un produs al societății, nu este un merit individual sau o vină individuală. Suntem într-o masă. Noi suntem aici, în Institutul de Speologie, 9 oameni, toți suntem pe-o formă, toți mergem la aceleași peșteri, avem aceleași salarii, aceleași descoperiri. Mulțumim lui Dumnezeu că Academia are banii respectivi. O colegă va inaugura peste câteva săptămâni o cameră care va reproduce frigul, umezeala, întunericul și câteva radiații din

peșteră. Animalul scos din peșteră, pentru experiment, va fi pus în această cameră, unde va zice: „poftim, 5 stele, nici nu vreau să mă mai întorc înapoi în peșteră”. Vă dovedesc că și noi, această unitate – noi suntem o zecimală, la București sunt 40, aici suntem 9, puțin față de marile instituții ale țării – mergem, cum spunea Emil Racoviță, iar omenirea merge tot înainte. Am plecat de la Racoviță și m-am întors tot la Racoviță.

- *La masa de scris, profesorul Viehmann ce proiecte are?*

- Mai întâi cartea *Peștera. De la Platon la Racoviță*, apoi reeditez mereu cursurile mele, cursul de istoria jazzului, cursul de ecologie pe care îl predau la Universitatea „Bogdan Vodă” și cursul de speologie generală. Am aproape 200 de lucrări publicate în 14 țări. Nu am tratate decât cursurile amintite, dar acestea conțin mai mult decât un curs, în bibliografie găsiți și filosofii iubiți de dumneavoastră. Am niște lecții despre agresivitate semnate de Konard Lorenz, care ne îndeamnă să învățăm de la animale cum să ne purtăm. Am patru titluri de cetățean de onoare, trei dintre ele sunt de la peșteri. Deci, cuvântul dumneavoastră de adineaori se adevărește: pentru cum am fost în teren la Tăușoare, în M-ții Rodnei, pentru cum am fost în teren la Ghețarul de la Scărișoara și la încă o a treia peșteră care acum este în lucru, am primit de la primarii respectivi calitatea de cetățean de onoare. Un al patrulea titlu l-am primit la Năsăud, pentru împăierea de animale, grădina zoologică și un muzeu de științe naturale.

- *Ce mai trebuie să ne spună nouă, nespécialiștilor, astăzi, superbe peșteri?*

- Am făcut două experimente de izolare voluntară, cu încarcerare, în peșteră, imitând un celebru explorator francez, Michel Siffre, autorul cărții *În afara timpului*. Am descoperit ce este singurătatea, cum este să fii convins că mori în câteva zile. În al doilea experiment am avut acest risc, am fost vecin cu moartea. În jurnalele de bord, pe care m-au obligat psihologii să le întocmesc zi și noapte, am scris niște lucruri care mi-au făcut apoi plăcere să le recitesc, legate de omul în fața morții.

- *Ce întrebări cardinale își pune egoului profesorului Iosif Viehmann?*

- În primul rând am învățat să înțeleg firescul și necesitatea morții. Am avut sânge rece când am știut că o să mor dacă în 12 ore nu sunt operat de ocluzie intestinală. Am înțeles că omul se ajută pe sine dacă activează pentru binele aproapelui și al comunității.

Am rezervat un răspuns la o întrebare cardinală, care ar vrea să descopere actualitățile ecologiei din preajma noastră. Când deschidem un ziar sau televizor suntem atenți să vedem ce se întâmplă cu accidente rutiere (numărul exact al morților), cu poluarea atmosferică, cu eventualele întâlniri cosmice ale planetelor, cu erupțiile vulcanilor și cutremurile pământului. În prezent ne panicăm cu *problema ozonului*. Acest gaz, mai oxigen decât oxigenul, care ne apără de razele ultraviolete în exces, a format, deasupra Polului Sud, o „gaură” cu un diametru de 100 km. Astfel, devin derizorii învinuirile aduse nouă, potrivit cărora freonul, din sprayul nostru deodorant cu care ne asigurăm igiena, ar fi vinovat de scăderea straturilor de gaz care înconjură Terra.

O altă problemă, în care suntem deasemenea învinuiți peste măsură, este *încălzirea globală*. Această încălzire este într-adevăr pricinuită de om,

adică antropică. Se cuvine să-i ridicăm nimbul alarmant, care susține caracterul catastrofic al faptului că avem, în ultimii 20 de ani, o ridicare a temperaturii globale de 0,7°C. Această creștere este fără scăpare, continuă și se termină cu apocalipsa. De când omenirea este atentă la mediul înconjurător, omul a reușit să stăvilească creșterea temperaturii și să micșoreze bioxidul de carbon din aer. Dacă totuși, printre cauzele încălzirii există factori care întrec agresivitatea poluării, acest lucru se datorează unor fenomene *ciclice*. Terra aparține Cosmosului! Ascultă cu luare aminte în primul rând de legile fizice ale Spațiului Cosmic. Recent a fost întocmită o listă cu undele, radiațiile, particulele cosmice care influențează starea climatică a Pământului. Dacă întoarcem capul în trecutul geologic, numărăm în ultimii 1 milion și jumătate de ani perioade calde sau reci, cu sau fără gheață, secete uriașe sau potopuri. Ciclicitatea acestor manifestări n-a adus cu sine sfârșitul lumii. Cel mai mic ciclu este determinat de petele solare și are 11 ani, iar cel mai mare poate fi de vârstă geologică. Mass-media își câștigă senzația prin avertizările dramatice privind: epuizarea apei de băut, epuizarea rezervelor de cărbune și țiței, dispariția pădurilor etc. Omul de astăzi față cu pădurea este într-adevăr un aparent criminal. În rest, însă, este vorba de o histerie ecologică („Orașul”, Nr. 21/2011, Cluj Napoca). În sudul țării, bunăoară, sub pământurile Bărăganului, la adâncimi de 2.000 km, avem o rezervă de apă potabilă ideală, care se întinde spre apus până la poalele Carpaților. Această uriașă rezervă de apă, care nu e singura, ar putea asigura apă Europei pe multe sute de ani. Au fost țări greu industrializate și suprapopulate care cu 15 ani în urmă au avut un aer atât de poluat încât, la Los Angeles și Tokyo, școlarii aveau în ghiozdan un porumb pitic, adăpostit într-o pungă de plastic, având rădăcina înconjurată de o vată umedă. După un anumit orar stabilit atunci de agențiile de mediu, copiii controlau starea frunzelor și starea plantei, în general. În locul liber de lângă această plantă s-a aflat o mini mască de gaze. Dacă porumbul era observat cu semne de veștejire, școlarul își punea măscuța și mergea liniștit la școală. Astăzi, aerul și apa sunt peste 80% curățite de agenții poluanți.

În încheiere, să ne referim la „otrăvurile” numite E-uri. Eu sunt mai mult decât bătrân, beau liniștit sucurile despre care presa isterică spune că sunt cancerigene. Consum cu nesaț bomboanele colorate cu fluoresceină. Ieri, 27 iulie 2011, am aflat că o anumită masă plastică fabricată în China conține un adevărat factor letal și este posibil ca în zilele următoare să citim despre înțelepciunea unor măsuri care vor retrage de pe piață toată masa plastică venită din China. Elita și îndeosebi lumea bună, bea apă plată. Ea a ieșit pe piață în sudul Franței cu un sfert de secol în urmă sub numele de „apă vie”. Ce este apa plată? Este o apă atât de curată încât seamănă cu *apa de ploaie*. Când o să beți următorul pahar de Coca Cola (un pseudo cancerigen), ridicați paharul către mine și vă voi întâmpina încrezător cu urarea *spre sănătatea noastră!*

La ceas aniversar, transmitem profesorului Viehmann urarea de viață lungă în deplină sănătate, cu multă putere de muncă și împliniri și „La mulți ani!”

Interviu cu Edward Luttwak

Strategul militar vorbește despre securitatea Israelului, Henry Kissinger, Primăvara arabă și moartea lui Osama Bin Laden

Editura Compania întreprinde de peste 10 ani un extins program de recuperare ale unor autori români stabiliți în străinătate din varii motive, dar mai ales din cauza înscăunării comunismului după 1944. Astfel au fost «repatriați» Martha Bibescu, Elena Văcărescu, Panait Istrati, Mihai Dimitrie Sturdza, Oana Orlea (Marioana Cantacuzino), Rodica Iulian, Dinu C. Giurescu, Alexandra Târziu, Constantin Eretescu, Sergiu Grossu, Linu Dragu Poppian, Victor Gaetan, Sorin Adam Matei dar și «exilați» în interiorul țării ca Theodor Pallady, Mircea Vulcănescu, Emil Dorian, Ioana Berindei și alții. În cadrul aceluiași program Editura Compania a realizat, în două ediții, cea mai întinsă panoramă a exilului românesc prin suma lui Florin Manolescu, «Enciclopedia exilului literar românesc 1945-1989. Scriitori, reviste, organizații». Recent Editura Compania a început prin « Lovitura de stat. Ghid practic » tipărirea unei serii de studii a celui mai important strateg militar american născut în România, Edward Nicolae Luttwak. Revista *Tribuna* preia traducerea în exclusivitate în varianta sa tipărită un important interviu al celebrului expert american de origine română acordat revistei *Tablet Magazine*.

Petru Romoșan

Edward Nicolae Luttwak (născut în 1942 la Arad, România) este strateg militar american, consultant la nivel înalt și autor a numeroase lucrări de istorie și strategie militară, printre care *Coup d'État. A Practical Handbook* («Lovitura de stat. Ghid practic», apărută și în românește, Editura Compania, 2013), *The Grand Strategy of the Byzantine Empire* («Marea strategie a Imperiului Bizantin») și *The Rise of China vs. the Logic of Strategy* («Creșterea Chinei față în față cu logica strategiei»).

Edward Luttwak este o ființă neobișnuită, care pentru viața și activitatea lui trăiește pe tot globul e invidiat deopotrivă de cadre universitare și spioni. Un bărbat voinic, arătând ca de 50 de ani [are 71 în 2013], Luttwak, care s-a născut în 1942 într-o familie evreiască înstărită la Arad, în România, s-a format în Italia și Anglia, vorbește cu un puternic accent european ce transmite în egală măsură autoritate, curiozitate, egocentrism, insolentă, nerăbdare și umor de calitate. Este asociat senior la Centrul pentru Studii Strategice și Internaționale de la Universitatea Georgetown și și-a publicat prima carte, *Lovitura de stat. Ghid practic*, la 26 de ani. De-a lungul ultimelor patru decenii a adus contribuții provocatoare și de multe ori profund originale în multe domenii academice, printre care strategie militară, istoria Imperiului Roman, istoria Imperiului Bizantin și economie. Are o mare fermă ecologică în Bolivia și poate recita

poezie și politică în opt limbi, capacitate etalată, în cursul recente discuții de patru ore pe care am avut-o la el acasă, pe o stradă liniștită din Chevy Chase, Maryland, când a trebuit să răspundă la telefon în italiană, spaniolă, coreeană, chineză, timp în care eu m-am eclipsat pe verandă, unde am stat de vorbă cu frumoasa lui soție, sculptoriță, născută în Israel, Dalya Luttwak.

Pereții biroului cărturăresc al lui Luttwak – de departe cea mai frumoasă încăpere din casă, cu vederea cea mai bună, care ar fi făcut oficiu de sufragerie dacă Edward și Dalya ar fi semănat mai mult cu vecinii lor – sunt înșesați de rafturi cu volume de clasici latini, biografii ale lui Winston Churchill, lucrări de istorie militară și strategie, culegere de informații, artă bizantină, atlase vechi, decorații și plăci gravate din partea guvernelor străine. Munca lui Luttwak ca strateg la nivel înalt și consultant în *intelligence* pentru Departamentul Apărării al SUA, Consiliul Național de Securitate, Departamentul de Stat, guvernul japonez, precum și ministerele Apărării și serviciile de informații ale altor țări din Europa, Asia, America Latină, și Orientul Mijlociu (pare să petreacă mult timp în Coreea de Sud și în China) este și ea completată de o viață paralelă ca «operator», cu care e foarte secretos dar, evident, se și mândrește.

Deși nu se știe mare lucru despre Luttwak ca agent privat al serviciilor secrete, a fost implicat activ în operațiuni militare și

paramilitare finanțate de guvernul SUA, de guverne străine și de diverse entități private. Conform propriilor încuviințări, a fost direct implicat în atacuri asupra unor ținte fizice, operațiuni de blocaj, de capturare și interogare a unor persoane urmărite – asta cu toate că « încuviințări » nu e cuvântul potrivit aici, pentru că Luttwak e aproape copilărește dornic ca vizitatorii să-i înțeleagă familiaritatea cu dedesubturile operațiunilor speciale și își citează propria experiență pe teren în sprijinul judecăților sale despre oameni, cum ar fi aceea despre generalul David Petraeus, a cărui reputație de geniu al contrainsurgenței o respinge ca pe o mistificare. Ține, de altfel, să spună că activitățile sale nu au încălcat niciodată legislația Statelor Unite. Componenta Walter Mitty [personaj dintr-o năvălă a lui James Thurber devenit emblemă pentru cei ce-și trăiesc în fantezie o existență aventuroasă și eroică] a entuziasmului lui Luttwak pentru cealaltă viață a sa – universitar ziua, agent special noaptea – pare să atârne mai puțin în firea lui decât apetitul nesățios pentru riscul fizic care l-a și ajutat să înțeleagă strategia militară și chestiunile politice legate de ea într-un chip ce-i este adesea străin actualiei generații de decidenți politici occidentali.

Iubit și detestat, capabil de a trăi mai multe vieți, fiecare dintre ele în stare să scoată rapid din uz un om mai puțin robust fizic și intelectual, Luttwak se mândrește cu faptul de netăgăduit că nu este produsul obișnuit al *think-tank*-urilor de la Washington. Tendința sa instinctivă de a respinge înțelepciunea comună ca fiind o idioție, combinată cu nevoia de a dovedi că el este cel mai deștept ins din orice încăpere, l-au privat de posibilitatea de a modela evenimentele așa cum tânjește s-o facă, și nu în mare secret, orice intelectual politic. Cu toate acestea, Luttwak ascultă în primul rând de acele cutume ale gândirii care au făcut din el unul dintre experții strategici cei mai străluciți ai Americii, capabil să înțeleagă într-un mod extrem de original, penetrant și contraintuitiv necesitățile psihologice și practice care stimulează acțiunea umană.

Ne-am întâlnit luna trecută, într-o zi în care o mare furtună se abătuse peste oraș. Ceea ce urmează sunt fragmente din transcrierea convorbirii noastre, în care nu mi-am propus să-l întreb nimic despre experiența sa din copilărie ca refugiat evreu în Europa, aceasta putând fi subiectul unei alte discuții.

David Samuels:- *Cred că, dacă America ar fi fost capabilă să tolereze un al doilea Henry Kissinger, acesta ați fi fost dumneavoastră.*

Edward Nicolae Luttwak - Kissinger, la 88 de ani, scrie broșuri pentru Kissinger Associates. Ultima sa carte despre China este o asemenea lucrare, scrisă de personalul de la Kissinger Associates. Este concepută astfel încât să intre în grațiile autorităților chineze și nimic altceva.

Îl cunosc personal foarte bine pe Kissinger, care este însă o persoană extrem de înșelătoare. E deprins să fie mincinos și fățarnic. Deși mi-am petrecut multă vreme vorbind cu el, nu am absolut nici o idee despre cine e cu

adevărat. Cartea lui se încheie cu un imn înălțat prieteniei SUA-China și cu ideea că toate țările trebuie să se acomodeze cu această relație. Trebuie s-o recenzez pentru *TLS* [*Times Literary Supplement*], dar tot amân de câteva săptămâni pentru că nu știu dacă este un caz de senilitate sau unul de pură corupție.

- Există două interpretări curente ale evenimentelor legate de Primăvara arabă. Cea dominantă este: «Iată acest minunat val de revoluții populare în care toată lumea se folosește de Facebook și Twitter pentru a răspândi idei democratice.» Cealaltă susține că «structuri de stat șubrede, ținute laolaltă de aparatul represiv al poliției și al statului, se prăbușesc acum într-o vărsare de sânge tribală».

- Păi, orice dictatură creează un mediu nefiresc, analog cu acela în care iei țărani de la câmp și-i pui într-o armată, unde li se dau uniforme, sunt formați și supuși unei discipline. Dictaturile încearcă să transforme populații întregi în regimente disciplinate. Regimul nord-coreean duce încercarea asta la extrem, antrenând efectiv toată populația în cadrul unor regimente. Dictaturile Ben Ali și Mubarak se străduiau să-și înregistreze populațiile impunându-se asupra lor prin structuri de stat. Ambii au fost capabili, de pildă, să-și creeze forțe de poliție loiale.

Când regimentul se dizolvă, oamenii se eliberează și se întorc la ordinea lor naturală. Încetează să mai poarte uniforme, îmbracă ce haine vor ei și își dau frâu liber adevăratelor lor înclinații. O mică parte dintre egipteni sunt occidentalizați, prin urmare au întors spatele Islamului, indiferent de credința lor personală. În rest însă, nu este loc pentru civilizație în Egipt alta decât cea islamică, iar un număr foarte mic de extremiști este suficient pentru a face viața imposibilă unui occidentalizat mediu sau egipteanului vag occidentalizat care vrea să poată bea o bere, de exemplu. Ca să închizi toate barurile din Egipt ai nevoie, poate, doar de 15 % din populație.

- Crede și că despărțirea de Mubarak a fost o greșală sau nu a schimbat nimic?

- Cred că nu a schimbat nimic. Regimul era senil. Literalmente.

- Cât de mult credeți că au contat așa-numitele eforturi de «promovare a democrației» depuse de Statele Unite sub președinția lui George W. Bush, inclusiv invazia din Irak, în creșterea instabilității din regimurile arabe, și cât din căderea lor se datorează propriei lor senilități?

- O să pretind că este o întrebare ușoară, dar, de fapt, nu e. Răspunsul simplu este că, pentru o scurtă perioadă, de mai puțin de doi ani, Bush și Administrația Bush au avut mare chef să promoveze democrația. Au luat un târnăcop și s-au năpustit la un zid, aparent făcând impresie, și poate că au cauzat și niște daune structurale. Războiul din Irak, cu înfrângerea, umilirea și execuția unui dictator, a fost o mare lovitură de târnăcop. Pe de altă parte, atunci când regimul involuează suficient pentru a deveni ereditar – ceea ce s-a întâmplat în Siria și părea că o să se întâmple și în Egipt –, ai de-a face cu senilitatea întruchipată a regimului: «Dictatorul este bătrân.» Așa că ambele

răspunsuri sunt corecte.

- S-au formulat multe explicații de-a lungul ultimilor zece ani pentru forța relației americano-israeliene, mergând de la ideea că Israelul are cea mai bună armată din Orientul Mijlociu și care se poate desfășura pe teren cel mai repede, până la aceea că o minusculă cabală de evrei bogați și influenți a deturnat politica externă americană.

- Vă referiți la G.O.S.? Guvernul Ocupat de Sioniști?

- Da.

- Personal, din punct de vedere afectiv, în ceea ce mă privește, eu prefer explicația G.O.S. Îmi place ideea că sioniștii au destulă putere ca să ocupe efectiv America, iar prin America să conducă de-a dreptul lumea. Îmi place ideea că-ăș fi membru al unei cabale tănuite și puternice. Dacă puneți numele meu, Luttwak, alături de cele ale lui Perle și Wolfowitz și dați o căutare pe Internet, obțineți o listă scurtă de oameni care conduc guvernul american și lumea, și sunt și eu acolo. Mă-nnebunesc după asta.

- Ori de câte ori aveți nevoie de o satisfacție pentru ego-ul dumneavoastră, vă deschideți laptop-ul și aveți confirmarea că dumneavoastră conduceți lumea.

- În Pakistan, milioane de oameni merg la școli unde li se spune că eu sunt conducătorul universului. Așa că, afectiv vorbind, aș putea explica tot ce se întâmplă trimitând la G.O.S., la Guvernul Ocupat de Sioniști, care este condus de o mică clică de inși, și eu sunt unul dintre ei.

Acum, dacă mi se cere să reflectez serios la această întrebare, aș spune că modul analitic cel mai curat de a înțelege relația americano-israeliană este acela de a vedea că traiectoria de după 1945 a Statelor Unite, ca putere imperialistă care se amestecă în toate, i-a obligat pe americani să fie foarte orientați spre exterior. Multe familii americane și-au văzut fiii uciși în străinătate și mulți alți americani s-au îndreptat spre exterior din multe motive. Printre ei există și un grup de creștini care citesc *Biblia*, care cred că *Biblia* este într-o oarecare măsură o lucrare care înregistrează voința lui Dumnezeu. Pentru ei, Israelul este dovada adevărului *Bibliei*. Prin urmare, ideea că Statele Unite ar trebui să sprijine Israelul mai degrabă decât să i se opună a devenit acum ceva de așteptat, ceea ce nu era deloc adevărat în 1948, când Statele Unite au făcut tot ce stătea în puterea lor pentru a împiedica existența Israelului prin interceptarea sistematică a fluxurilor de arme spre evrei.

Prin urmare, dacă noi, cei din G.O.S., nu am controla într-adevăr totul și nu ar exista nici o influență sionistă, atunci pentru această masă substanțială de americani conștienți de lumea exterioară, care se întâmplă să mai și creadă în *Biblie* – vorbim de vreo 50 de milioane de oameni –, pentru ei deci, singura politică externă care contează este sprijinul Americii pentru Israel. Punct.

- Mulți evrei americani sunt visceral incomodați de acest tip de sprijin. Ei zic: «O, uită-te la cântătorii ăștia ai *Bibliei* care vor să ne facă să-l sărutăm pe Iisus. Lor nu le place Israelul decât ca să-l transforme într-o pistă de

aterizare pentru Dumnezeuul lor.»

- Invocați acum o a doua constantă.

- De ce sunt atât de mulți evrei atât de proști în materie de politică?

Ei n-au avut stat preț de 2 000 de ani, n-au avut nici o putere sau responsabilitate, și o să treacă secole până să ajungă la înțelegerea politică instinctivă pe care o are oricare britanic obișnuit. Ei nu înțeleg politica și, desigur, îi târăsc în confuzii pe prietenii și pe dușmanii lor, iar asta este maxima dovadă de imbecilitate politică.

- Când vă uitați la conduita actuală a politicii americane în Orientul Mijlociu, vedeți vreo politică sau vreo strategie coerentă?

- Obama nu diferă cu nimic de majoritatea administrațiilor anterioare care vin, la instalare, cu soluții de-a gata pentru conflictul arabo-israelian. Jimmy Carter a fost primul, și planul său a fost redactat de Zbigniew Brzezinski. Planul a dus la călătoria lui Sadat la Ierusalim, pentru că avea strălucita idee de a-i supune pe egipteni și pe israelieni la un condominiu sovieto-american – era o idee groaznică, așa că Sadat și-a creat propria lui realitate. A fost, într-adevăr, unul dintre cele mai amuzante momente din istorie. Oficialii din consiliul național de securitate și cred că însuși Brzezinski au ieșit cu o mulțime de declarații negative atunci când Sadat a făcut primul său anunț, pentru că le distrugea schema lor politică, dar aceea era, desigur, imposibilă.

Obama se plasează în această tradiție. El a venit cu un plan politic imposibil, care vrea ca mai întâi să-i facă pe israelieni să nu mai fie de acord cu așezările, iar pe urmă să le dea drumul. Desigur, asta nu are niciun sens. Când se trage linia de frontieră, asta contează. Israelienii au eliminat toate așezările din Sinai, fără nicio implicare americană, în două minute după ce s-a făcut acordul cu Egiptul.

[Sună telefonul. Luttwak vorbește într-o italiană incredibil de perfectă. M-am dus pe verandă să vorbesc cu Dalya și m-am întors 20 de minute mai târziu, când el își termina conversația.]

- Nimeni dintre cei implicați nu este antiisraelian, cum au mai fost în trecut, când exista o poziție arabistă puternică în Departamentul de Stat. Oamenii din Administrația Obama citesc *New York Times* și nu știu araba, și operează sistematic, prin urmare, cu categorii false. Eroarea fundamentală în privința așezărilor este una foarte simplă: când se stabilesc granițele, treaba e clară, și așezările nu sunt nici aici, nici acolo. Ideea asta cum că, dacă niște fracțiuni israeliene își fac tabără pe un deal, asta schimbă totul, este o fantezie.

- O fantezie atât din partea celor care i-au făcut pe oameni să-și instaleze corturile, cât și din partea politicianilor americani.

- Ambele părți se amăgesc în egală măsură.

- Anticipați violență în această toamnă între israelieni și palestinieni?

- Nu anticipez violență în această toamnă. Războiul duce la pace. Pacea duce la război.

Deci, acum, în mod logic, ar trebui să avem război. Și iraniienii, desigur, s-ar bucura și să plătească pentru așa ceva. Dar în momentul în care ai o intifada, se prăbușește regimentul palestinian și gangsterii preiau controlul. Deci, în momentul în care violența escaladează, ei opresc lupta și încep să vorbească de pace. În momentul în care discuția pare să se apropie de o pace reală, ei încep o intifada.

- *Credeți că societatea israeliană își poate permite cu ușurință să achite costul violenței și al altor probleme sociale generate de impasul pe care îl descrieți sau credeți că există vreo alternativă?*

- Eu nu sunt sigur că e un cost.

- *Pentru că adâncimea strategică pe care o oferă și controlul asupra acelor frontiere este mai important?*

- Ascultă, soția mea este o foarte bună bucătăreasă. Și avem o menajeră, care este o bucătăreasă și mai bună. Este o situație stranie, dar eu cred că menajera noastră gătește mai bine decât orice restaurant din Washington. Este o femeie simplă, fără școală, din Chile, care are un talent supraomenesc. Fiind o gospodină atât de bună, obține efecte minunate cu ingrediente tare ciudate și cu bizare combinații de ingrediente. Succesul Israelului ca stat a devenit posibil grație amenințării arabe de diferite tipuri. Violența arabă sau amenințările cu violența fac parte din meniul israelian. Unele niveluri de violență sunt atât de mari încât devin dăunătoare, dar există și niveluri atât de mici că și ele sunt dăunătoare. Există un nivel optim al amenințării arabe. Aș spune că, de-a lungul a aproximativ nouă zile în timpul războiului din 1973, nivelul de violență a fost mult prea mare. Chiar atunci când israelienii au fost victorioși, nivelul de violență distrugea țesutul statal. De cele mai multe ori, violența este pozitivă.

- *Când spuneți că efectele violenței arabe sunt pozitive, aveți în minte faptul că ele generează coeziune socială în Israel?*

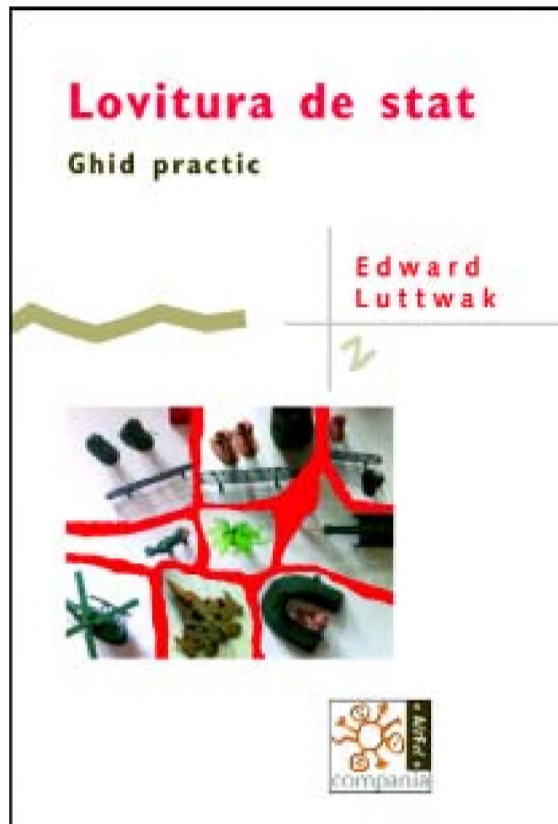
- Lenin a spus: «Puterea este masa înmulțită cu coeziunea.» Violența arabă generează coeziunea evreiescă. Coeziunea transformă masa în putere. Israelul a avut o masă foarte mică și o coeziune foarte mare. Dacă palestinienii ar fi înțeles asta, i-ar fi atacat pe evrei cu flori.

- *Shimon Peres spune: «Iranul este cadavrul în descompunere al unei țări și ideea că iraniienii sunt o amenințare pe termen lung pentru oricine, dacă ne bazăm pe datele demografice și pe șubreziența economiei lor, este o glumă. Deci, da, ar fi groaznic dacă ar termina cu o bombă atomică, dar altfel, Iranul nu este o amenințare strategică pe termen lung pentru nimeni.»*

- Cred că, pentru a avea o percepție corectă a Iranului, trebuie să privim situația din punctul de vedere al Hezbollah. Hezbollah este complet dependent de Iran. Fără Iran, Hezbollah-ul este doar o trupă de capete înfierbântate, cu câteva mii de oameni foarte bine antrenați. Acum, să privim Iranul din punctul de vedere al Hezbollah. Ce vedem? Este un regim care există din 1979 într-un fel

sau altul. Este oare consolidat? Funcționează oare din ce în ce mai bine și obține din ce în ce mai mult sprijin? Nu. Devine oare mai mult sau mai puțin dependent de represiunea polițienească? Răspunsul este: mai mult. Deci, din punctul de vedere al Hezbollah, zilele lui sunt numărate, deoarece regimul se află pe o spirală descendentă.

Există un bun indicator al controlului social în Iran, care este prețul autenticului whiskey scoțian importat de Teheran, pentru că este a) interzis, și b) din rațiuni practice, trebuie să fie adus clandestin din Dubai, iar singura cale pe care poate veni din Dubai este cu colaborarea

Gărzii Revoluționare. Prețul whiskey-ului este în scădere de ani de zile, te duci acum la o petrecere în nordul Teheranului și ai acces la whiskey din plin. Și e doar o idee mai scump decât în nord-vestul Washingtonului.

Dar, pe de altă parte, regimul face un lucru pentru care va avea eterna mea recunoștință, și anume fabrică singura societate postislamică. Oamenii regimului au creat o situație de care iraniienii, în general, la nivel mondial, nu numai în Iran, sunt desprinși. Ei îi convertesc pe musulmanii iranieni la a fi iranieni postmusulmani.

- *Cum vi se pare alianța diplomatică din ce în ce mai strânsă a Administrației Obama cu Turcia? Se pare că există o strădanie de a-i întări pe turci într-o postură hegemonică alternativă la Iran în regiune, chiar dacă Recep Tayyip Erdogan, prim-ministrul turc, face tot posibilul pentru a crea un stat islamic cu un partid unic.*

- Hillary Clinton și echipa ei nu sunt niște proști. Prin urmare, trebuie să știe că ministrul turc de Externe este un prost. Îl cunosc personal. Omul este un idiot. Hillary Clinton și consilierii ei nu sunt idioți. Statele Unite n-ar câștiga nici un avantaj dacă ar recunoaște spre ce se îndreaptă cu adevărat Erdogan. Este mult mai bine să pretindă că el e membru NATO și al Alianței Nord-Atlantice și toate celelalte.

- *În acest peisaj, poți să vezi locul pe care-l ocupă Israelul astfel: «Ia te uită, ai un stat neoliberal funcțional, cu o înzestrare tehnică în*

economie care vine chiar după Silicon Valley, aflat în mijlocul acestui moloz de state arabe eșuate. Imaginați-vă armata siriană încercând să atace pe cineva. Armata Egiptului este incapabilă de vreo acțiune în ciuda unei înarmări americane în valoare de 10 miliarde de dolari, Iranul se prăbușește, Libanul este încă un amestec, Iordania este o glumă ca țară cu o majoritate palestiniană.» Pe de altă parte, poți să te uiți la Israel și așa: «Este o țară micuță, cu o vecinătate haotică și care va fi întotdeauna atrasă în conflicte cu vecinii și nu va avea niciodată vreo clipă de pace.»

- Da, tot ce spuneți este corect, dar există și un al treilea element pe care îl omiteți. Cercul intim al securității israeliene se află, de fapt, în interiorul granițelor din 1967. Și acolo sunt aproape 1,5 milioane de arabi, unii creștini, alții musulmani. Situația actuală ajută la consolidarea loialității lor față de statul israelian. Dacă îi întrebați: «Ești loial statului israelian?», vor zice: «O, nu, îi urâm pe toți.» Sunt oamenii aceștia implicați în comploturi teroriste? Răspunsul este că, din cei 1,5 milioane, cei implicați în comploturi teroriste sau cu infracțiuni de drept comun la activ ar găsi loc cu toții să doarmă la mine în casă. Sau, dacă chiar n-ar încăpea aici, ar putea dormi într-un motel.

Dar există o problemă și mai de căpătâi în interiorul Israelului: funcționarea economiei israeliene și impactul ei asupra societății. După cum știți de la recente demonstrații, economia israeliană a devenit atât de eficientă, încât a generat un număr mare de milionari, ceea ce înseamnă că apartamentele de patru camere din Tel Aviv costă cât la New York. Israelul este pe cale de a deveni Aspen, Colorado, unde oamenii obișnuiți sunt nevoiți să facă mai bine de 30 de kilometri în afara orașului, până într-o zonă rezidențială, fiindcă nu pot găsi nimic abordabil în Aspen.

- *Mințile strategice sunt rezultatul unui parcurs și al unei educații anume sau capacitatea de a gândi strategic e înnăscută, ca aplecarea pentru matematică?*

- Este un dar, ca înclinația pentru matematică. Logica paradoxală a strategiei contrazice logica vieții de zi cu zi, merge împotriva tuturor definițiilor noastre normale ale inteligenței. Strategia are sens pentru cineva doar dacă înțelege dialectica. Dacă vrei pace, pregătește-te de război. Dacă vrei război, dezarmează și vei avea parte de război. Elitele virile și belicoase înțeleg instinctiv acest tip de gândire.

- *Iată o afirmație ușor de falsificat, dar este în ea un lucru care mă interesează și vreau să-l izolez ca să vi-l supun atenției. Aș începe cu momentul în care George W. Bush l-a întâlnit pe Vladimir Putin și a zis: «M-am uitat în ochii lui și am văzut că e un om în care pot să am încredere cu adevărat.» Teza mea este următoarea: dacă ești Vladimir Putin și te ridici până în vârful ierarhiei acelei societăți haotice și brutale după ce ai trecut prin KGB, trebuie să fii un fel de geniu strategic cu uimitoare abilități de supraviețuire, căci pedeapsa pentru eșec poate fi tortura sau moartea. Acest tip de capcană darwinistă există în multe țări ale lumii. Ce înseamnă să fii șeful serviciilor de securitate în Egipt? Înseamnă că a trebuit să-ți*

trădezi prietenii, dar numai la momentul potrivit, și că a trebuit să supraviețuiești multor predatori feroce care s-ar fi bucurat să te omoare sau să te tortureze, ori măcar să-ți arunce în aer cariera. La momentul în care vei fi devenit Vladimir Putin sau Omar Suleiman, capacitatea ta de a gândi în perspectivă și de a analiza amenințările va fi fost testată cum se cuvine.

Prin contrast, ce ți se cere ca să devii senator american? Trebuie să ții toasturi la mese plicticoase, să impresionezi niște bogățani care sunt în general destul de fazani în politică și să zâmbești în spoturi TV. Sancțiunile pentru eșec nu sunt deloc cumplite. Și așa se face că leadership-ul american e în general ca vai de lume, iar America este veșnic în poziția fraierului la pokerul mondial. Aceasta este teza. Spuneți-mi dumneavoastră de ce e greșită.

- Chiar dacă analiza este absolut corectă, concluzia dumneavoastră este greșită. Gândiți-vă ce înseamnă să lucrezi pentru Putin, care abordează în mod natural orice problemă printr-o înșelăciune. De exemplu, a avut o aventură cu o sportivă, o gimnastă, și a trecut prin două faze. Faza unu: i-a ascuns-o soției. Faza doi: și-a organizat o campanie care trebuia să-l prezinte ca macho. S-a afișat în fotografii cu pușca în mână și în chip de campion la judo, și, drept urmare, s-a dat drumul la scurgeri de informații cum că avea o aventură. Nu o oarecare aventură cu o tânără, ci cu o gimnastă, cu o atletă. Evident, un astfel de om este mult mai isteț și viclan, mai apt să gestioneze conflicte decât omologul său american. Dar când o asemenea persoană este șeful unui departament, întregul departament este, de fapt, paralizat și redus la o echipă de slugi și valeți. Prin urmare, oricărei probleme i se aplică doar înțelepciunea viclanului șef de departament. Toate celelalte capacități sunt pierdute, toate celelalte cunoștințe sunt irosite.

Acum, aveți posibilitatea de a alege: puteți avea un șef de departament lipsit de viclenie, plus cunoștințele colective și înțelepciunea unui întreg departament, sau puteți avea un șef viclan și funcționare zero. Și așa lucrează azi guvernul rus. Putin și Medvedev au foarte puțin control asupra birocrăției ruse. Când vrei să ai de-a face cu acești birocrați, și eu am avut de-a face în dimineața asta, nu sunt deloc cooperanți, sunt precauți și înșelători, pentru că încearcă în primul rând să-și protejeze propria siguranță și stabilitate, precum și beneficiile de pe urma șefului. Ei trebuie să te înșele, pentru că îl înșală pe șeful lor chiar înainte ca el să ajungă la birou. Și toată lumea are jocuri de jucat. Deci, asta e alternativa: ori un Putin viclan și un guvern prost, ori un guvern inteligent și un șef nevinovat. Nu le poți avea niciodată pe toate. Un Putin nu poate fi un lider stimulant.

- O ultimă întrebare. Când am auzit știrile despre Bin Laden, cu împrejurările în care a stat acolo și durata șederii lui, mi s-a părut evident că a fost vândut SUA de cineva din interiorul aparatului de securitate pakistanez, nu?

- Nu cred deloc.

- Credeți că CIA a obținut în mod independent aceste informații?

- În primul rând, nu a fost CIA, pentru că

CIA-ul nu procedează la interogatorii la Guantanamo.

- Credeți povestea despre curier?

O cred și o cred categoric. Uite, pakistanezii l-au adăpostit pe Bin Laden. Dar, în asemenea treburi, singurul mod de a proceda este să gândești bazându-te numai pe fapte certe. Orice analiză a poveștii lui Bin Laden îți spune că a existat o complicitate pakistaneză activă, pur și simplu fiindcă nu poate să se ducă oricine la Abbottabad și să locuiască într-un complex fără să-l întrebe nimeni nimic. În primul rând, Pakistanul are un sistem în care cetățenii străini trebuie să obțină permis de rezidență și pe urmă să-l reînnoiască. Locuiesc străini acolo, inclusiv arabi, și li se cere să se legitimeze. Complicitatea pakistaneză este sigură. Asta e un element. În al doilea rând: tipul folosește curieri. Prin urmare, dacă ai de gând să-l găsești pe el, trebuie să găsești curierul. Povestea curierului nu e una de acoperire.

Proba este că, dacă ar fi primit informații de la un tip din Pakistan, în cazul în care unul dintre protectorii lui Osama ar fi decis să-l vândă, ei ar fi știut ce era în complex, iar dacă ar fi știut ce era acolo, nu ar fi atacat așa cum au făcut-o. Atacul asupra complexului reflectă faptul central că nu știau ce s-ar fi putut găsi în interior. Singurul lucru pe care sperau să-l găsească era Osama Bin Laden, printre alte obiecte, mobilier, pereți, indivizi. Dacă un pakistanez ar fi fost furnizorul, ar fi oferit două informații, nu doar una. Una este că Osama Bin Laden e acolo, și doi, acolo nu se află un pluton.

- Înțelegeți că mă irită ceva.

- Intrați acum într-o zonă foarte tehnică, iar eu nu am dreptul să vorbesc pentru că sunt chiar în domeniul meu de activitate, deci ceea ce vă pot spune are niște limite. Dar spuneți-mi ce vă irită.

- Mă irită că aveți un secret pe care, în mod evident, îl împărtășeau mai mulți. Să spunem că doar trei oameni din ISI știau că Bin Laden era acolo.

- Cei care știau că el era în Abbottabad au fost cel puțin 12 la număr, și asta pentru că trebuia să-i tot spui poliției să nu intre, pentru că trebuia să comunici cu celelalte părți ale statului pakistanez. Dar, repet, dacă informațiile americane ar fi venit din interiorul Pakistanului și s-ar fi știut ce era în complex, complexul nu ar fi fost atacat așa.

- Dacă 12 oameni știu un secret, atunci există și mulți din jurul lor care ar putea avea acces la o parte din informație.

- Deci, cu alte cuvinte, există fragmente ale aceluia secret.

- Cu atât de mulți oameni care știu un secret multă vreme, o scurgere trebuie să fi fost.

- Știu că informația despre curier v-ar spune că Osama Bin Laden se găsește în acel spațiu și nimic altceva. Și operațiunea militară care a fost montată reflectă acest lucru. Cel care a plănuțit această operațiune militară a avut acel gen de informații care concordă cu curierul și

care nu concordă cu nicio altă poveste.

- Dacă eu aș fi cel care primește informații despre obiceiurile lui Bin Laden de la o sursă din ISI care voia să-și submineze șeful sau să câștige sprijinul Americii sau să-și cadorească amanta, aș putea concepe o operațiune care să se potrivească cu povestea mea de acoperire despre curier, care curier a existat cu siguranță, dar ar fi putut să nu conducă pe nimeni la casa lui Bin Laden.

- Nu, nu, nu. E o chestiune foarte tehnică. Are de-a face cu modul în care îți ataci ținta atunci când știi că există un maximum de doi oameni care vor trage în tine sau trei oameni care vor trage în tine, niciunul dintre cei trei nefiind un țintaș instruit, în comparație cu modul în care concepi un atac atunci când crezi că s-ar putea ca 25 de oameni să tragă în tine. Asta-i tot. Poziția oficială este că a existat un curier, iar eu înclin s-o cred. Pentru că atunci când cineva îți spune cum s-a întâmplat ceva, din punct de vedere operațional adică, nu-i pune cuvântul la îndoială până nu ai dovezi că spune ceva nelalocul lui. Dacă ai, atunci apoi poți urmări o altă teorie. Toate informațiile pe care le am merg în sensul poveștii despre curier pentru că povestea asta e cea care spune că omul rău e acolo, dar nimic altceva.

- De ce trebuiau să-l omoare?

- Aveau ordin să-l omoare.

- N-ar fi fost Osama Bin Laden o sursă de informații utile? Sau un motiv serios să-l omori este că ai un acord cu pakistanezii - «vom scăpa de problema asta» - și atunci trebuie să-l omori, pentru că altfel ar putea începe să vorbească despre cei care l-au protejat în ultimii zece ani.

- N-a fost nicio înțelegere cu pakistanezii. Nu există integritate instituțională. Prin urmare, nu poți face înțelegeri cu sistemul pakistanez. S-ar trăda unul pe altul. Nu a fost niciun acord.

- L-au ucis pe Bin Laden pur și simplu ca să evite inconvenientul unui proces?

- L-au ucis pentru că, dacă l-am fi capturat pe Bin Laden, orice jihadist din lume ar fi avut datoria să-l răpească pe oricare cetățean american oriunde în lume ca să-l predea în schimbul lui Bin Laden.

(Interviu realizat de David Samuels pentru Tablet Magazine la 6 septembrie 2011)

Traducere de Marguerite Romoșan și Adina Keneres

Antecedente ale spionajului ungar în teritoriile românești înainte și în timpul Primului Război Mondial. Partidul Național Român - țintă a poliției politice ungare

Aurel I. Rogojan

O primă confruntare româno-ungaro-habsburgică despre care există mărturii ale utilizării serviciilor de informații - în accepțiunea acelor timpuri - a fost prilejuită de campania militară a domnitorului Mihai Viteazul (1599-1600) pentru eliberarea Transilvaniei, ca etapă a proiectului său de realizare a unității statale a românilor. Astfel, Mihai Viteazul a dejucat și contracarat activitățile secrete de informare pe care cardinalul Andrei Bathory le-a întreprins în Țara Românească, unde a trimis un detașament de cercetare format din 50 de călăreți conduși de Moise Secuiul. Andrei Bathory nu a primit nicio veste de la Moise Secuiul, dar a fost surprins să afle că Mihai Viteazul a trecut Carpații și a pătruns în adâncimea teritoriului Transilvaniei.

După ce Mihai Viteazul și-a luat titlul de voievod al Transilvaniei, împăratul Rudolf al II-lea l-a trimis la curtea voievodului de la Alba Iulia pe unul dintre cei mai destoinici spioni ai Casei imperiale habsburgice, milanezul Carlo Magno.

Într-o altă etapă, Casa imperială habsburgică, prin serviciile sale secrete, a monitorizat procesul premergător unirii Principatelor Române, cu intenția evidentă de a împiedica unirea.

Criza orientală din anii 1875-1876 (răscoalele din Bosnia-Herțegovina și Bulgaria) și războiul ruso-româno-turc din 1877-1878 au făcut ca teritoriul României să devină teatrul de operațiuni al serviciilor secrete austro-ungare, ruse, otomane, engleze ș. a.

În acest context, Lascăr Catargiu, ministru interimar al Afacerilor străine, a trimis o notă confidențială de orientare a agenților diplomați români din străinătate. În notă se preciza că guvernul român «poartă interes răsculaților», dar păstrează o strictă neutralitate față de evenimente. Datorită indiscreției lui Gheorghe Costaforu¹, conținutul notei diplomatice a devenit cunoscut guvernului austro-ungar, ceea ce a constituit un pretext pentru ca ministrul de Externe al Austro-Ungariei, contele Gyula Andrássy, să acuze România de intenții agresive față de Imperiul Otoman. Deși Austro-Ungaria și-a declarat neutralitatea față de Războiul ruso-româno-turc, agenții ei secreți urmăreau sabotarea aprovizionării armatei române cu cele necesare ducerii războiului. De asemenea, ministrul Andrássy a susținut că independența Principatelor Române nu este indispensabilă, urmând ca Austro-Ungaria să adopte o decizie după cum va fi rezultatul războiului. O poziție similară a avut și Italia². În documentele secției contrainformative (contraspionaj) a Serviciului Special de Informații se afirmă că, înainte de războiul de întregire a neamului, «[...] pe de o parte, trufia maghiară care desconsidera umila populație de la Est și Sud de Carpați, iar pe de altă parte, alianța secretă pe care regele Carol I o încheiase cu Puterile

Centrale au făcut ca Serviciul de Informații austro-ungar să nu se ocupe prea asiduu de țara noastră. Se considerau ca suficiente, în această privință, simplele informații care se obțineau de la legații și prin atașații militari».³

Aceasta nu înseamnă că Serviciul de Informații austro-ungar nu și-a dezvoltat un sistem de control secret eficient pentru cunoașterea tendințelor politice și aspirațiilor la identitate și unitate națională ale românilor din Transilvania. De asemenea, Austro-Ungaria era o beneficiară favorită a informațiilor de amănunt și mare acuratețe obținute din România de spionajul german, a cărui rezidență la București era condusă de cabinetul ministrului plenipotențiar.

În Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat, activitatea secretă de informații a Austro-Ungariei, preponderent a guvernului de la Budapesta, viza scopuri de reprimare a mișcărilor naționale ale românilor și de deznaționalizare a acestora. Trebuie spus că activitățile statului român, îndeosebi cele ale Ministerului de Interne și ale Ministerului de Război, au sprijinit aspirațiile naționale ale românilor din cuprinsul Imperiului Austro-Ungar, în care scop a fost organizată o activitate adecvată de investigare secretă asupra condițiilor socio-politice, economice și cultural-religioase asigurate acestora, concomitent cu informarea opiniei publice internaționale despre teroarea și politica de deznaționalizare la care era supusă populația românească din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina.

În Austro-Ungaria, jandarmeria, Siguranța și serviciile de informații și contrainformații militare au avut obiective circumscrise deznaționalizării popoarelor supuse și reprimării mișcărilor de eliberare națională ale românilor, sârbilor, italienilor, polonezilor ș. a.⁴ Mii de români din Transilvania au fost arestați, întemnițați și maltratați. Conducătorilor mișcărilor naționale li s-au înscenat procese politice. O referință este în acest sens procesul memorandiștilor din 1893, care a avut loc la Tribunalul maghiar din Cluj.⁵

Odată cu izbucnirea Primului Război Mondial, regele Carol I avea serioase dificultăți în ceea ce privește respectarea angajamentelor personale față de vărul său, Wilhelm al II-lea, împăratul Germaniei, deoarece partidele politice și cercurile conducătoare - cu excepția conservatorilor filogermani grupați în jurul lui Petre Carp - se împotriveau alianței cu Puterile Centrale.

De asemenea, la 18 septembrie 1914, guvernul român a încheiat o convenție secretă cu Rusia care, în schimbul neutralității României, avea să se împotrivescă oricărei atingeri a integrității teritoriale a acesteia. Totodată, României i se recunoștea dreptul de a-și elibera teritoriile cu populație românească din Austro-Ungaria.

Adevărul este că regele Carol I a încercat din răspuț să impună intrarea în alianță cu Puterile

Aurel I. Rogojan

Centrale, ceea ce ar fi amânat formarea statului național-unitar român. În acest context, colonelul Maximilian Ronge, ultimul șef al Serviciului de Informații Militare al Imperiului Austro-Ungar, consemnează: «România, al doilea aliat probabil, elabora în 1914 un plan de ofensivă împotriva Austro-Ungariei.»⁶

O altă însemnare a lui Ronge arată că, față de preparativele de război ale României și simpatia manifestată în țară față de Serbia, «am fost nevoiți să începem spionajul și împotriva acestui prieten».⁷

Legăturile statului român cu conducătorii mișcărilor naționale din Transilvania, Banat, Crișana, Maramureș și Bucovina au fost strict controlate, starea de spirit a populației - minuțios cercetată.

Maximilian Ronge versus Spiridon Boița

Statul Major al Armatei Regatului României a organizat, începând din 1910-1911, o vastă rețea informativă pentru cercetarea sistemului de apărare al Austro-Ungariei pe întreg arcu Munților Carpați. Se urmărea un dublu scop: pe de o parte, să se constate dacă sistemul respectiv este doar defensiv sau compunerea sa indică eventuale intenții agresive, iar pe de altă parte, trebuiau obținute informațiile necesare în cazul în care armata română ar trebui să facă față unei confruntări militare care să implice operațiuni de război pe teritoriul Transilvaniei.

Peste 200 de români din Transilvania, Maramureș, Crișana și Banat - ingineri, avocați, medici, preoți, lucrători feroviari, factori poștali, comercianți, silvicultori și de alte profesii -, cu toții animați de vii sentimente patriotice, au acceptat riscurile inerente misiunilor de spionaj și contraspionaj austro-ungar, condus de Maximilian Ronge. Au pătruns în dispozitivele militare austro-ungare și au cules informații prin observare, iscodire ori sustragere de documente secrete, pe care Boița le preda șefului poliției din Predeal, omul de legătură cu Marele Stat Major.

Mulți dintre membrii rețelei lui Spiridon Boița au plătit cu viața devotamentul lor față de devisa «Vrem să ne unim cu țara», fiind condamnați la

moarte prin spânzurare. De aici și denumirea de «Clubul Spânzuraților», sub care era cunoscută rețeaua română de spionaj condusă de Spiridon Boița. Cu toate acestea, patrioții români nu pregetau să solicite fără rezerve să facă parte din club. Spiridon Boița locuia în Brașov și, pentru a-și justifica prezența în zonele de frontieră, de unde trecea clandestin în România pentru a preda informațiile, și-a cumpărat mai multe proprietăți în vecinătatea graniței cu Regatul României.

Maximilian Ronge evocă admirativ în memoriile sale profesionalismul «taciturnului și vicelanului Boița», dar nu-și poate reprimă insatisfacția că, deși l-a suspectat, începând cu anul 1911, când l-a descoperit procurându-și hărțile Transilvaniei, nu a reușit să-i întrerupă activitatea în următorii șapte ani, până la terminarea războiului.

Max Ronge descrie tehnicile de deghizare și acoperire folosite de Boița - tăietor de lemne în căutare de lucru, geambaș (hoț de cai) mereu preocupat de posibilități de trecere a cailor furați dintr-o parte în alta a graniței -, încercând astfel să justifice eșecul serviciului său, care nu a reușit să-l prindă pe român.

Rețeaua lui Spiridon Boița a căpătat un larg sprijin din partea populației din ținuturile românești supuse Imperiului Austro-Ungar, iar exemplul voluntarilor din Clubul Spânzuraților avea să fie urmat de alți patrioți români, în frunte cu Petre A. Boțianu, în perioada ocupației horthyste a nord-vestului României.

Serviciile secrete austro-ungare, Mihai Eminescu și proiectul politic «Dacia Mare»

Ideologia mișcărilor revoluționare ale anului 1848 a revitalizat și în Principatele Române conștiința unității naționale. Drept urmare, au fost inițiate ori reluate unele proiecte etno-politico-statale românești, circumscrise idealului «Daciei Mari». Întors în țară de la studii, Mihai Eminescu se dedică, în două etape distincte, unui astfel de proiect, realizând că se angajează într-o acțiune care va întâlni opoziția Austro-Ungariei.

În prima etapă, începând din octombrie 1875, se numără printre militanții Societății Arboroasa, constituită la Cernăuți cu scopul declarat de a atrage atenția asupra situației românilor din cuprinsul Imperiului Austro-Ungar. Activitatea societății a fost strict supravegheată de polițiile politice imperiale ale Austro-Ungariei și Rusiei. Doi ani mai târziu, în contextul Războiului pentru Independență, societatea este desființată, iar cinci membri ai acesteia, printre care și Ciprian Porumbescu, sunt arestați.

Mihai Eminescu s-a stabilit la București, devenind redactor la ziarul conservator *Timpul* și, din 1882, ca fondator al societății Carpații, reanșează proiectul «Dacia Mare» («Dacoromania»). De această dată, activitatea lui Eminescu pentru conștientizarea unității naționale a românilor este considerată mult mai periculoasă, supravegherea cu agenți și informatori fiind coordonată de ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București, baronul Ernst von Mayr. Conspiratorul Eminescu este «încadrat informativ» cu agentul F. Lachman, oficial redactor la ziarul *Bukarester Tageblatt*. În depeșele sale secrete, von Mayr face referire la o «sursă sigură». Din informațiile obținute de la această sursă se poate deduce că era vorba de o persoană din conducerea societății Carpații, care a fost nevoită să activeze și clandestin.

Exemplul societății Carpații a fost repede însușit de tineri intelectuali români care au fondat societăți similare la Viena (România jună),

Mikael Kihlman

Viață citadină II, u/c, (2007)

Budapesta («Petru Maior»), Cernăuți (Junimea, Dacia, Bucovina și Moldova), iar în Transilvania, rețeaua societăților Astra.

Îngrijorat de extinderea mișcărilor naționale române, Wilhelm I al Germaniei și von Bismarck amenință cu războiul, Austro-Ungaria recurge la manevre militare de intimidare, Rusia nu rămâne nici ea indiferentă.

În acest context are loc arestarea și internarea lui Mihai Eminescu, după ce Petre Carp transmisese de la Viena: «Da, mai închideți-gura lui Eminescu.» Sediul societății Carpații este percheziționat, iar sediile altor societăți sunt devastate.

Pentru ca statul român să nu fie tentat să susțină idealurile de unitate ale românilor din cuprinsul Imperiului Austro-Ungar, regele Carol I a fost convins să adere în secret la Tripla Alianță (Germania, Austria, Italia), cu consecințele ce decurgeau de aici pentru lupta națională a românilor din Transilvania.⁸

În preajma Primului Război Mondial

În anii de dinaintea izbucnirii Primului Război Mondial, comitatul Bihorului devenise un centru activ al redeșteptării naționale. Relațiile politice ale Comitetului Executiv al Partidului Național Român cu primul-ministru al Ungariei, Tisza István, «au fost sistate și înlocuite cu o stare de suspiciune și tensiune mai încordată ca oricând»⁹. Toți fruntașii politici români erau strict supravegheați. Astfel, potrivit afirmațiilor dr. Aurel Lazăr, liderul Secției Bihor a Partidului Național Român, «[...] poliția maghiară și-a intensificat acțiunile de supraveghere a tuturor membrilor marcanți ai Partidului. Avem știri că scrisorile noastre sunt confiscate și citite [...], că toate convorbirile telefonice ne sunt supravegheate, că anumite persoane oficiale sau informatori plătiți au datoria să raporteze tot ceea ce pot afla despre noi»¹⁰.

Informațiile privind agitațiile care cuprinseseră satele românești de pe Valea Crișului Negru ajungeau la autoritățile ungare și prin intermediul pretorului de Beiuș, Emil Werthenstein, care le trimitea regulat superiorului său, prefectul de Oradea, iar de aici ele ajungeau la Budapesta.

Zilnic premierul ungar primea rapoarte secrete, telegrame și extrase de presă despre activitatea politică a românilor transilvăneni. Secretarul său personal, Hallósi Tivadar, îi prezenta prioritățile zilnice și rapoartele agenților secreți asupra acțiunilor liderilor politici români. Ce conțineau aceste rapoarte? De regulă, ele reproduceau acuzațiile de deznaționalizare prin școală, reacțiile față de introducerea obligatorie a limbii maghiare în oficierea serviciului religios de către unele biserici unite, informări asupra numeroaselor procese politice, care cuprindeau loturi de zeci de inculpați, date și studii biografice referitoare la liderii politici ardeleni. Merită spus că rapoartele fac o bună impresie profesională prin profunzimea și obiectivitatea lor. Atât premierul ungar, cât și șeful său de Cabinet erau direct implicați în operațiunile speciale organizate de serviciile de la Budapesta, inclusiv în cele de spionaj. Ei țineau legătura directă cu controversatul vicar de Oradea, Vasile Mangra¹¹, și cu profesorul universitar Iosif Siegescu¹². Asupra celor doi planează încă bănuiala de trădare față de propriul popor.

Sursele cercetate ne permit să afirmăm că, înainte de Primul Război Mondial, atât dubla monarhie austro-ungară, cât și Germania desfășurau activități informative speciale în România. Germania avea însă un aparat informativ mult mai activ și mai bine organizat, fapt ce i-a permis să obțină cu ușurință informații de natură militară, economică și politică necesare fundamentării și susținerii strategiilor sale expansioniste. Sprijinită de structurile informative germane, dubla monarhie a reușit, spre sfârșitul anului 1915, să-și organizeze un aparat secret specializat pentru România, care a obținut date valoroase exploatare în mare măsură tarele societății românești din primele decenii ale secolului XX, ce au favorizat trădarea.

Serviciile secrete austro-ungare, în special cele ungare, au fost deosebit de active în România în timpul Primului Război Mondial, atât în anii neutralității, cât și după intrarea țării noastre în război. În perioada neutralității României (1914-1916), acestea au dat o adevărată «bătălie» pentru obținerea și descifrarea codurilor diplomatice

folosite de Ministerul de Externe al României. În acest scop, au reușit recrutarea directorului general al Poștelor, colonelul Victor Verzea, care a divulgat spionajului cezaro-crăiesc secretele transmise de reprezentanții diplomați ai țărilor Antantei acreditați în România, precum și derularea tratatelor cu Anglia și Franța privind condițiile intrării țării noastre în război¹⁵.

În acest context, spionajul ungar «și-a întins spre fiecare vecin antene de spionaj», cu misiunea expresă de a supraveghea «orice mișcare importantă» făcută atât în planul politicii externe românești, cât mai ales în domeniul militar. Informațiile furnizate au fost atât de precise, încât factorii decizionali de la Budapesta erau, încă din primăvara anului 1916, în posesia tuturor datelor privind iminența intrării României în război împotriva Triplei Alianțe. Contele Tisza István, primul ministru al guvernului ungar¹⁴, nu a dat însă crezare informațiilor.

Nu au fost omise activitățile de propagandă și contrapropagandă. Astfel, în plan intern, printre direcțiile de acțiune ale serviciilor secrete de la Budapesta se afla și combaterea iredentismului antimaghiar, în speță cel românesc, slovac și sârb, ținta principală constituind-o Partidul Național Român din Transilvania.

Note:

¹ Gheorghe Costaforu (1820-1876), politician, profesor și jurist român, primul rector al Universității din București (1864), ministru de Externe (1871-1873), agent diplomatic la Viena din 1873.

² *Documente privind istoria României. Războiul de Independență*, vol. III, Editura Academiei Române, 1953, pp. 124-125.

³ Ioan Dumitru, *Spionajul maghiar în România 1918-1940*, Editura Concordia, Timișoara, 1990, p. 5.

⁴ Max Ronge, *Spionaj și contraspionaj*, Editura Rusă, București, 1955, pp. 6-22.

⁵ Teodorescu M. Vasile, *Transilvania sub maghiari și români*, București, 1941, pp. 65-68.

⁶ Max Ronge, *op. cit.*, p. 68.

⁷ *Ibidem*, p. 70.

⁸ Surse: Aurel V. David, «Mihai Eminescu, prima jertfă pe altarul Daciei Mari», în *Studii și cercetări de Dacoromânică*, anul I, nr. 1, 2011, Fundația Academia Dacoromână, București, 2011, pp. 59-74; Ilie Dugan, *Istoricul Societății Academice Române «Junimea» din Cernăuți. Partea întâia «Arboroasa» (1875-1877)*, Editura Societății, București, 1930; Mihai Eminescu, *Opere*, IX, *Publicistică*, Editura Academiei Române, București, 1980, pp. 217-220; Gheorghe Ene, «Eminescu și serviciile secrete», în revista *Atgeș*, anul III, nr. 16, ianuarie 2003; Teodor Pavel, «Despre Societatea Carpații», în *Mișcarea românilor pentru unitate națională și diplomația Puterilor Centrale*, vol. I (1878-1895), Editura Facla, Timișoara, 1979; Augustin Z.N. Pop, *Contribuții documentare la biografia lui Eminescu*, Editura Academiei Române, București, 1962, p. 435; Mihai Eminescu, *Sfântul Pământ al Transilvaniei, Antologie*, prefață, note și comentarii de D. Vatamaniuc, Editura Saeculum, București, 1997; Nicolae Georgescu, *A doua viață a lui Eminescu*, Editura Europa Nova, București, 1994; Theodor Codreanu, *Dubla sacrificare a lui Eminescu*, Editura Serafimus Grup, Brașov, 1999; Constantin Barbu, *Codul invers. Arhiva înnebunirii și a uciderii nihilistului Eminescu*, vol. I, Editura Sitech, Craiova, 2008.

⁹ Mihail Diaconescu, *Sacrificiul*, Editura Cartea Românească, București, 1988, p. 43.

¹⁰ *Idem*.

¹¹ Episcopul vicar de Oradea, Vasile Mangra, în tinerețe militant de frunte al mișcării de emancipare națională a românilor ardeleni, a devenit ulterior un susținător notoriu al politicii guvernului de la Budapesta în schimbul satisfacerii unei ambiții personale, aceea de a ajunge mitropolitul Ardealului. Totuși, după declanșarea Primului Război Mondial, în momentul în care a fost numit mitropolit al Bisericii Ortodoxe Române din Ardeal, el a avut conștiința condiției sale și i-a spus premierului ungar că ezită să accepte numirea ca mitropolit deoarece «[...] clericii și

laicii știu de ingerințele mereu repetate ale guvernului în lucrările Congresului Național Bisericesc Electiv [...]. Eu sunt acuzat aproape întruna că am pactizat cu guvernul [...], că mi-am renegat convingerile naționale tocmai acum, când sute de învățători și preoți români au fost condamnați la moarte, la ani grei de temniță sau la detențiune în lagăre sub acuzarea de trădare a statului sau de atitudine defetistă [...], că eu lezez prin atitudinea mea credința românilor în valorile bisericii lor naționale [...]». Vezi Mihail Diaconescu, *op. cit.*, p. 339 și urm.

¹² Profesor la Universitatea din Pesta, doctor în drept, filosofie și teologie, prelat domestic pontifical (titlu onorific acordat de Papa Benedict al XV-lea), deputat, consilier aulic imperial, comisar ministerial pentru școlile normale și episcopale române și apropiat, prin socrul său – Mocsáry Lajos –, de Tisza István. Odată acceptat în casta potențailor, Iosif Siegescu a început să denunțe lupta de emancipare națională a românilor transilvăneni, devenind promotorul unui antiromânism fanatic și absurd.

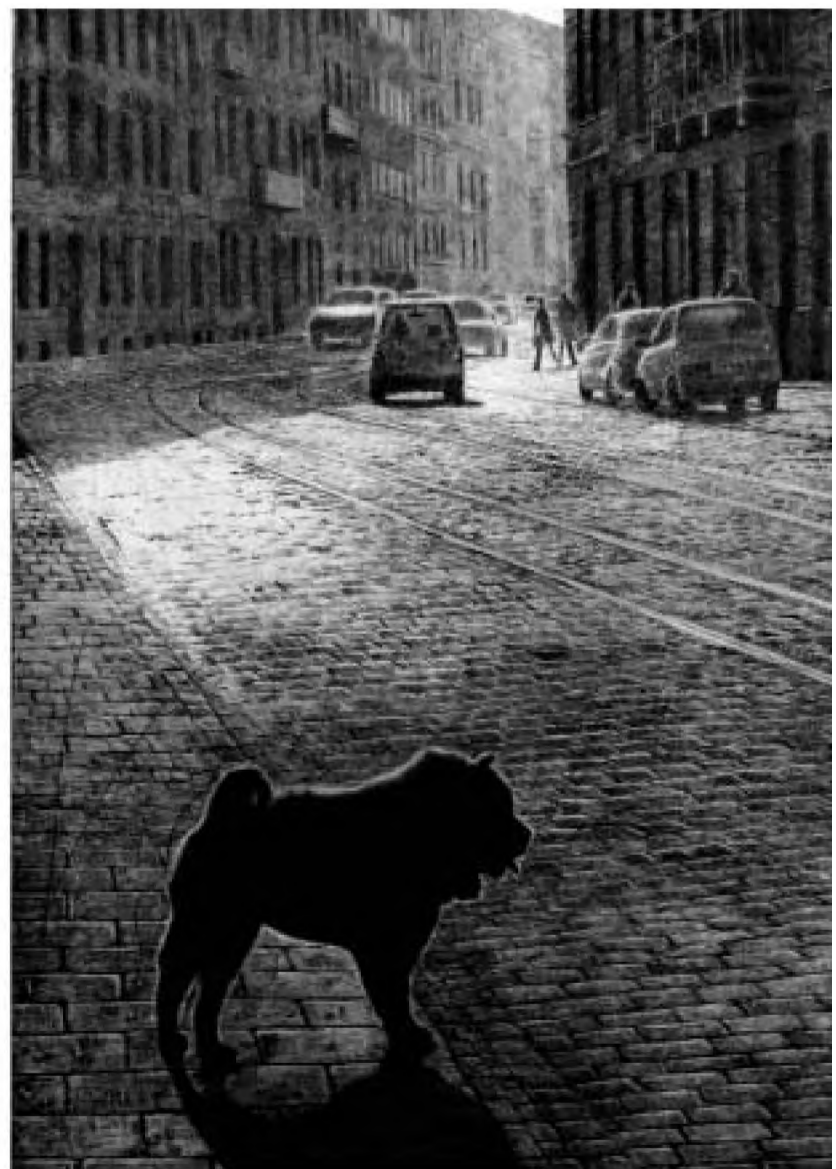
¹³ Marian Ureche, *Serviciile secrete maghiare*, I.S.I., București, 1992, p. 9.

¹⁴ Sau ministru-președinte, conform uzanțelor vremii.

Mikael Kihlman

Blue II, ac rece (2007)

Mikael Kihlman

Blue IV, ac rece (2010)

diagnoze

Cultura întâlnirii. Despre pontificatul lui Francisc

Andrei Marga

Cultura dell' incontro e l' unico modo per fare andare avanti la famiglia e i popoli (Cultura întâlnirii este unicul mod de a face să înainteze familia și popoarele) – ne spune cardinalul Jorge Bergoglio, în prima carte publicată după ce a devenit Papa Francisc, volumul *Il nuovo Papa si racconta. Conversazione con Sergio Rubin e Francesca Ambrogetti* (Salani Editore, Milano, 2013, p. 105). Se stabilesc astfel câteva repere ale noului pontificat și, desigur, ale acțiunii unei instituții cu pondere majoră în orientările culturale și în viața oamenilor de azi. Căci, chiar și pe fondul secularizării conștiințelor și al expansiunii unei religiozități artificioase, care a pierdut contactul cu personalismul iudeo-creștinismului sau nu l-a avut vreodată, poate tocmai datorită acestui fundal neprielnic, felul cum concepe creștinismul și lumea Suveranul Pontif de la Roma, are importanță covârșitoare pentru cine vrea să înțeleagă încotro se îndreaptă societatea timpului nostru.

Cunoașterea reflecțiilor din acest volum inaugural devine și mai importantă dacă se ia în seamă împrejurarea că noul pontif provine, ca o premieră istorică, din cultura religioasă neobișnuit de bogată în consecințe a iezuiților, că el vine din Argentina, culminând cariera unui tânăr care s-a dedicat slujirii celorlalți, s-a pregătit în chimie și, apoi, în psihologie și a elaborat un doctorat despre Romano Guardini la Frankfurt am Main, pentru a deveni episcop auxiliar și, în 2002, arhiepiscop de Buenos Aires și cardinal al Bisericii Romano Catolice.

Totuși, încă un fapt sporește importanța cugetărilor din primul volum al noului Papă. Știm prea bine că fiecare dintre pontifii aleși în perioada postbelică s-a profilat prin prestații de cotitură pentru creștinism, Biserică și societate. Bunăoară, Ioan al XXIII-lea, înțelesese, peste rafinamentele atât de ramificate teologii din timpurile mai noi, nevoia aceluia „aggiornamento” al abordărilor eclesiale și teologice, care a dus la convocarea Conciliului Vatican II. Succesorul său, Paul al VI-lea, a folosit calificarea excepțională a noilor generații de teologi, precum Henry de Lubac, Congar, Karl Rahner, Ratzinger, Kung, pentru elaborarea celebrei declarații ale Vatican II, care au stabilit interpretări înăuntrul cărora ne aflăm

și astăzi. Ioan Paul I a pus capăt simbolisticii papale devenită prăfuită în epoca democrațiilor de masă și a lansat tema angajării Bisericii în democratizarea din societate. Ideile pe care le-a schițat în scurtul său pontificat au fost lărgite de Ioan Paul al II-lea, care a readus în mijlocul evenimentelor chemarea biblică „nu vă fie frică!” și a contribuit la restructurarea geopolitică a lumii. Prin Benedict al XVI-lea pontificatul a fost exercitat de cel mai mare teolog ajuns pe scaunul Sfântului Petru în ultimele patru secole. Acesta a redat actualitate preceptelor de bază ale învățăturilor biblice, precum „Dumnezeu este iubire”, „speranța salvează”, „iubirea în adevăr este calea de urmat”, „ecologia omului trebuie să întregască ecologia naturii”, „catalogul drepturilor civile se cere completat cu catalogul îndatoririlor”, „drepturile și libertățile fundamentale se asigură mai profund într-o lume în care se asumă că Dumnezeu este atotputernic și prezent”. Cu Benedict al XVI-lea s-a ajuns la etalonul neobișnuit de înalt care pretinde ca suveranul pontif să fie nu doar un teolog de cea mai mare anvergură, legitimat de opera originală, ci și un gânditor ce-și asumă să caute dezlegări la marile frământări ale umanității.

Din evocarea de mai sus se poate sesiza cât de mare este solicitarea ce se adresează celui care a urcat în 2013 în scaunul petrin. Care este răspunsul Papei Francisc? Vom putea, firește, face considerații detaliate abia cu trecerea timpului, citindu-i cărțile și observându-i inițiativele. Deocamdată putem, însă, observa câteva opțiuni ce prefigurează pontificatul său. Să le rezumăm.

Se citează frecvent faptul că la conclavul care l-a ales pe Benedict al XVI-lea, cardinalul Bergoglio a tranșat scrutinul, cerând adepților săi să-l voteze pe cel mai bine plasat – cardinalul de atunci Joseph Ratzinger. Faptul nu reprezintă doar uzanța în situații de evidentă preferință pentru un candidat, ci și prețuirea aparte pentru cel pe care îl socotea „la mente teologica (mintea teologică)” a lui Ioan Paul al II-lea. În conclavul din 2005, cardinalul Bergoglio a atras voturi având un profil distinct, caracterizat de austeritatea ținutei personale și devoțiune („la sua austerità e frugalità, assieme a una intensa dimensione spirituale, sono elementi che lo elevato sempre

piu alla condizione di <papabile>” – nota atunci ziarul „L' Espresso”). Nu numai că în cursul conclavului nu a scos o vorbă ce putea aduce a campanie de alegere, dar primatul argentinian de origine piemonteză s-a comportat în linia modestiei sale devenite notorie. El continua să răspundă personal la telefon, să circule cu tramvaiul și trenul, să-i viziteze pe nevoiași, să contacteze oamenii, să meargă în carcerile închisorilor, după ce, de pildă, atunci când a fost ales în fruntea curiei de la Buenos Aires, nu a comandat straie de ceremonie noi, ci le-a îmbrăcat pe cele ale predecesorului decedat, iar locuința sa a rămas foarte modestă (de fapt a rămas astfel până la ora de față, când Papa Francisc locuiește într-un mic apartament ocupat altădată de cei veniți cu treburi la Vatican!). După instalarea lui Benedict al XVI-lea, comentatorii vorbeau de un „timido”, care a simplificat la maximum ceremonialul vieții curente a Papei și a alocat timp cercetărilor din bibliotecă. Acum, după instalarea noului pontif, comentatorii vorbesc despre o persoană discretă și deschisă, preocupată de ceilalți. Papa Francisc lasă să se întrevadă, prin multe indicii, un pontificat ce vrea să accentueze importanța hotărâtoare a felului personal de a asuma viața pe Pământ și a întâmpinării celuiilalt.

Această orientare este confirmată și de alte opțiuni. Dintre papii care l-au precedat, Francisc îl citează cu predilecție pe Ioan al XXIII-lea, care „era, de asemenea, un păstor care ieșea în stradă” (p. 75). Iar dintre iezuiții vestiți, îl elogiază neprecupețit pe cardinalul Cassaroli, care, fiind secretar de stat al Vaticanului, circula cu autobuzul și-și petrecea sfârșitul de săptămână vizitând încarcerati. Doctoratul lui Jorge Bergoglio este o cercetare a scrierilor lui Romano Guardini, care lansase formula celebră – „secolul XX va fi secolul Bisericii” și inițiasse reflecția asupra unui „aggiornamento” al acesteia. Tânărul Joseph Ratzinger își asumase la doctorat, sub aceeași fecundă inspirație, lămurirea sensului Bisericii în relație cu poporul lui Dumnezeu, iar la habilitare, clarificarea locului redempțiunii în istoria universală. Papa Francisc anunță un pontificat ce își propune, înăuntrul tradiției teologice mai noi de abordare a Bisericii, să recupereze dimensiunea pastorală a acesteia.

Noul suveran pontif afirmă răspicat, în *Il Nuovo Papa si racconta*, că, în momentul actual, Biserica trebuie să facă o alegere și „să coboare în stradă pentru a căuta oamenii, a cunoaște persoanele pe nume” (p. 71). Biserica trebuie să evite autoreferențialitatea. „O Biserică – spune el – care se limitează la a administra travaliul parohial, care trăiește închisă în comunitatea sa, ajunge exact ca o persoană izolată: se atrofiază fizic și moral... O Biserică autoreferențială ajunge exact precum o persoană autoreferențială: devine paranoică, autistă” (p. 72). Biserica are a-și reafirma caracterul misionar care i-a fost încredințat de la început. „Trebuie să reconsiderăm viața internă a Bisericii pentru a merge în întâmpinarea poporului credincios al lui Dumnezeu. Conversiunea pastorală ne cheamă să trecem de la o Biserică ce <reglementează credința>, la o Biserică ce <transmite și activează credința>” (p. 74). Papa Francisc se opune explicit „clericizării (clericalizzazione)” Bisericii și pretinde sacerdoților să fie nu „administratori”, ci „păstori” în înțelesul genuin al cuvântului. El este de acord cu observația pe care Benedict al XVI-lea a făcut-o în Spania, când a arătat că religia catolică nu este un „catalog de interdicții”, ci o orientare spre acțiune, și cere, la rândul său, „să

se dea prioritate întâlnirii între persoane, pentru a merge împreună (*incontro tra le persone, al camminare insieme*)” (p. 76). Papa Francisc anunță deja un pontificat ce vrea să scoată Biserica din ritualism printr-un angajament împropătat și inspirator al preoților în relație cu viața credincioșilor.

Deja adolescentul Jorge Bergoglio a fost confruntat cu experiența proximității morții, când a fost nevoit să traverseze dureri de nedescris, ce s-au încheiat cu ablațiunea părții superioare a unui plămân. Atunci a căpătat percepția mai acută a „limitelor umane” proprii, care a întărit, cum spun interviatorii săi din volumul *Il Nuovo Papa si racconta*, „capacitatea sa de a distinge lucrurile importante ale vieții, de cele accesorii” (p. 36). Pe acest curs tânărul Jorge Bergoglio și-a însușit deviza „urmează exemplul lui Iisus”, pentru ca, mai târziu, să intre în rândurile celor aflați, cum spune noul pontif, „în prima linie a Bisericii”, pentru a-i îndeplini misiunea – Compania lui Iisus. Papa Francisc prefigurează un pontificat în care se va căuta ca iisusocentrismul și valorile ce-l însoțesc, precum moderația, devoțiunea, supunerea, disciplina, caracteristice iezuiților, să capete relief în viața creștinilor.

Trebuie făcută mereu distincția între austeritatea morală rezultată din cumpănirea lucidă a sensului vieții și cultivarea, colorată adesea mistic, a suferinței. Trecând el însuși la un moment dat prin dureri fizice aproape insuportabile, pontiful actual vrea să scoată, la rândul său, durerea din îmbrățișarea misticii și să-i redea gravitatea în existența umană. Papa Francisc afirmă că „durerea nu este virtute în sine, dar poate fi virtuos modul în care noi o înfruntăm. Vocația noastră este la plinătate (*alla pienezza*) și la fericire, durerea reprezintă o limită” (p. 36), Iisus din Nazaret rămânând exemplificarea supremă a înțelegerii sensului durerii. El pledează pentru reasumarea culturală, în întreaga ei gravitate, a „mortii” ineluctabile și derivarea de consecințe pe planul întâlnirii cu celălalt, în condițiile unei societăți care are „tendința de a oculta moartea” (p.40). Papa Francisc anunță un pontificat preocupat să aducă din nou cultura la a-și asuma datele fundamentale, indepasabile, ale condiției umane.

Una dintre acțiunile lui Ioan Paul al II-lea înăuntrul Bisericii a fost izolarea „teologiei eliberării”. Constituit de discipoli ai lui Karl Rahner aflați la studii teologice în Germania, sub inspirația directă a lui J.B. Metz și sub presiunea gravelor probleme sociale din America de Sud, acest curent eclesial s-a apropiat de stânga marxizantă a timpului și a tins spre identificarea mântuirii din creștinism cu revoluționarea societății. Papa de atunci l-a însărcinat pe cardinalul Joseph Ratzinger cu examinarea amănunțită a tezelor lui Gustavo Gutierrez, Leonardo Boff și alții. Cardinalul responsabil cu doctrina al Vaticanului a supus unei respingeri foarte bine elaborate, în piese de rară strălucire ale polemicii dintotdeauna (vezi Joseph Cardinal Ratzinger, *Politik und Erlösung...*, 1986), a acelei apropieri a religiei de politică ce ajunge să le suprapună la un moment dat și a apărut teza după care mântuirea transcende orice istorie concretă și fiecare subiect al acesteia (pentru considerații detaliate vezi Andrei Marga, *Absolutul astăzi. Teologia și filosofia lui Joseph Ratzinger*, Eikon, Cluj, 2010, pp.229-232). Era de așteptat ca Papa Francisc să abordeze, de asemenea, tema. În volumul *Il Nuovo Papa si racconta* avem trei exprimări concludente – acordul cu teza lui Joseph Ratzinger, observația că în acea respingere a „teologiei eliberării” s-a mers mai

Mikael Kihlman

Flimbare pe malul râului, ac rece (2006)

mult pe partea „limitelor” acesteia, fără a se epuiza astfel poziția Bisericii (p.78), și îmbrățișarea tezei că Biserica face „politică în sensul evanghelic al cuvântului”, la distanță de opticele inevitabil înguste ale partidelor aflate în competiție (p. 79). Papa Francisc lasă să se întrevadă un pontificat în care politica este asumată drept preocupare cuprinzătoare pentru soarta oamenilor, ce vrea să evite „infiltrarea ideologică” de orice extracție. Denunțarea violării drepturilor omului, a oprămirii și excluziunii sociale, a educației insuficiente și a alimentației carente dețin locul central în această politică, după cum „cultura muncii (*la cultura del lavoro, unita al sano riposo, e insostituibile*)” și a „capacității de creare (*la capacita di creare*)” sunt temele „nesubstituibile (*insostituibile*)” (p.103) ale ei.

Benedict al XVI-lea a obișnuit lumea cu un pontif care oferă, prin reflecțiile și intervențiile sale publice, o interpretare sistematică a evenimentelor majore. În scrierile sale avem cea mai amplă abordare a lumii actuale ca fiind una secătuită de sens. Altfel spus, oamenii timpului nostru produc incomparabil mai mult decât oricând înainte, dar nu mai găsesc sensul. Papa Francisc vede societatea actuală ca una căzută sub dominația „consumismului” (p.77) – un „consumism” care a urcat, între timp, până la nivelul percepției religiei, care este văzută, la rândul ei, ca obiect de consum. El respinge fără ezitare pretențiile de confort puse în fața religiei și vorbește de apariția unei „religione alla carta” ca fenomen ce trebuie îndepărtat. Papa Francisc prefigurează un pontificat ce-și asumă să promoveze distincția dintre autentică religiozitate și formele noi și difuze ce ocupă scena în deceniile recente.

Conceperea relației cu religiile diverse și cu celelalte denominațiuni ale creștinismului este un teren inevitabil de specificare a unui pontificat. Papa Francisc derivă consecințe din viziunea sa generală organizată în jurul conceptului de „iubire (*amore*)”, care, așa cum observa Marele Rabin de Buenos Aires, își trage sursele din *Deuteronom* („Tu vei iubi, așadar, Eternul”), *Leviticul* („Îl vei iubi pe aproapele tău ca pe tine însuși”) și,

desigur, din continuarea acestei optici în *Evanghelia după Matei*. În chip evident, *Vechiul Testament* și *Noul Testament* sunt asumate în unitatea lor indestructibilă și asigură, împreună, temelia pentru o abordare preocupată să valorifice ceea ce au în comun religiile și denominațiunile. Papa Francisc anunță un pontificat ce continuă linia ecumenică a rezoluțiilor Vatican II.

Vederile unui suveran pontif interesează nu numai sub aspectul teologic, conceptual, ci și sub aspectul programului acțiunilor sale concrete. Dacă este să reunim sub un termen sintetic acest program, atunci termenul nu poate fi altul decât „cultura întâlnirii”. „Construirea unei culturi a întâlnirii (*la costruzione di una cultura dell incontro*)” este, de altfel, și titlul unuia dintre capitolele cele mai substanțiale ale primei cărți a noului pontif, *Il Nuovo Papa si racconta*. Aici, Papa Francisc argumentează pentru o alternativă energetică la orice formă de atomizare a vieții din modernitatea actuală. El acuză, de altfel, abordările secolului anterior ca fiind „uniformizatoare”: ele transformă persoana umană în „atom pasiv”. Din perspectiva sa, „sfidarea mai umană este propriu-zis organicitatea” (p.107). El însuși „*un uomo degli incontri personali*”, cum s-a spus de către mulți observatori, noul pontif pledează pentru „întâlnirea cu Dumnezeu” (care trebuie să pornescă „dinăuntrul” persoanei, p.46), „întâlnirea cu Iisus” și întâlnirea cu celălalt, de fiecare dată întâlnirea semnificând „ieșirea din noi înșine” (p.72). „În acest moment, sau ne așezăm pe calea culturii întâlnirii sau suntem pierduți” – spune suveranul pontif. Aceasta înseamnă a da curs acelei „nostalgii (*nostalgia*)” către altă realitate, ce rămâne caracteristică ființei umane (Hölderlin este luat aici ca referință), și a manifesta „iubirea (*amore*)” în sens precis, ca „a da spațiu celorlalți (*dare spazio agli altri*)” (p.120). Papa Francisc prefigurează un pontificat orientat spre repunerea în drepturi a comunității rezultate din angajamentele profunde ale inimii. ■

scriitori afirmați după 1989

O exegetă a nostalgiei: Andreea Deciu

Alex. Ștefănescu

Printre tinerii invitați - imediat după 1989 - să colaboreze la *România literară* s-a numărat și Andreea Deciu, studentă pe atunci la Facultatea de Litere din București. Pentru mine, a fost o surpriză. O mignonă neverosimil de frumoasă, o păpușă Barbie privind lumea pe sub gene lungi scria ca unul dintre acei critici masivi și cu barbă, care examinează cărțile prin ochelari cu rame negre, zâmbind malițios. Nu auzise nimeni de ea, dar se pronunța în cunoștință de cauză, fără ezitare asupra celor mai diferiți autori, clasici sau contemporani, români sau străini. Pe care îi mai și sancționa cu o siguranță plină de grație. Nu o intimidau nici agresivii ei colegi de generație, nici Hemingway sau Faulkner.

Mintea ei mi se înfățișa ca o mașină de evaluat și interpretat texte, a cărei funcționare nu putea fi perturbată nici de sentimentalism, nici de teamă, nici de perspectiva obținerii unor avantaje. Ca o mașină în sensul infailibilității și nu în acela al lipsei de personalitate. Așteptam cu nerăbdare fiecare nouă expertiză a ei, dornic să aflu dacă rezistă și cum rezistă scriitorii pe care mizasem de-a lungul carierei mele de critic. Mi-ar fi plăcut să văd trecând prin această minunată mașină chiar și texte neliterare, cartea de telefoane sau mersul trenurilor, pentru a-i măsura performanțele.

Era evident că Andreea Deciu își însușise (când? nu se știe... poate printr-o metodă extraterestră de învățare rapidă) toate tehnicile de lectură de ultimă oră, nu înainte de a le supune unei analize critice. Această competență de studentă eminentă și, ulterior, de colecționară de masterate se asocia cu un refuz structural al oricărei prejudecăți. Andreea Deciu se *scutura* chiar și de câte o prejudecată pe care o descoperea în propria ei gândire, ca de atingerea unei broaște râioase. Profesionalitatea desăvârșită și independența opiniilor îi dădeau autoritate la o vârstă la care alții nu contrazic pe nimeni sau contrazic pe toată lumea strident și neconvingător. Toate însemnele inteligenței dominatoare erau prezente în scrisul ei. Dar dacă îi citeai textele mai atent și cu căldură sufletească, mai descopereai ceva și anume (îmi cer scuze pentru iremediabilul meu tipar de gândire de *macho*) o tandrețe oferită cu timiditate, o vulnerabilitate specific feminină. Cea care provoca atâtea răni și stârnea atâtea vaiere nu avea nimic războinic în ea. Ură prostia, dar îi compătinea pe proști. Voia să comunice, nu să inspire teamă. Iar după ce sfărâma o glorie falsă, se apleca și ridica în lumină, cu bunăvoință, câte o frântură care putea fi recuperată.

Gândirea ei de o forță grațioasă, ca și succesul dobândit în doi timpi și trei mișcări n-au fost privite în timp doar cu simpatie, așa cum erau privite în redacția *României literare*. Îmi aduc aminte în ce manieră vulgară a persiflat-o, pe Andreea Deciu, Horia Gârbea, într-o carte satirică frivolă, și cum chicotea un autor de note nesemnate din *Adevărul literar și artistic* pe tema *mâinilor delicate* pe care ajunsese critica la *România literară* (ăsta da, *macho!*).

Dar Andreea Deciu nu s-a sinchisit. Și-a extins prezența în viața culturală, colaborând la diverse posturi de radio și televiziune, ca și la reviste de

elită, ca *Dilema* sau *Secolul 20*. A tradus o carte de John Searle, *Realitatea ca proiect social*, și a fost coordonatoarea unui volum de istorie orală, *Povestea caselor*. Și-a luat doctoratul în filosofie la Universitatea din Minnesota, iar în perioada călătoriilor întreprinse în SUA pentru pregătirea doctoratului a publicat săptămânal în *România literară* cronici de carte străină, trimise prin Internet.

Între 1997-1999 a predat teoria literaturii la Universitatea din București, iar din 2000, tot teoria literaturii, la Carnegie Mellon University, în Pittsburgh, Statele Unite.

Și iată că în 2001 i-a apărut - în România, în absența ei - și prima carte, *Nostalgiile identității*. Este o carte de filosofie-literatură, de genul celor la modă în Occident, o carte scrisă însă în stilul ușor de recunoscut al Andreei Deciu: cu un spirit critic mereu activ, cu sagacitate și vervă, cu îndrăzneala - transformată în obișnuință - de a insera confesiuni într-un discurs savant.

Spre deosebire de mulți dintre ai noștri tineri care, după studii făcute în străinătate, „vorbesc pe nas, ca saltimbanci se strâmbă”, Andreea Deciu se adresează prietenos cititorului, explicându-i tot ce trebuie explicat și neezitând să-i facă mărturisiri:

„Oricât de naiv sau de neverosimil ar părea pentru cineva încă tânăr, mă număr printre cei foarte atașați de trecut. Dar de cât de abisal poate fi turbionul nostalgiei am devenit conștientă abia în străinătate, o dată ce, obligată fiind să mă ancoroz cu toate energiile în prezent pentru a mă putea astfel adapta, mi-am dat seama că mă trage permanent înapoi un miraj aproape morbid al zilei de ieri, al lui altădată și altundeva.”

Judecând după această mărturisire, cartea este nu numai un eseu, ci și un act de exorcism. Autoarea își studiază suferința pentru a se elibera de ea sau măcar pentru a o ține sub control. De la persoana întâi a confesiunii ea ajunge repede la persoana a treia a celei mai docte argumentații.

Înainte de toate, face un istoric al problemei (fiindcă, din perspectiva unui om lucid, nostalgia este, și ea, o problemă care trebuie rezolvată). „În 1688, la Basel - povestește Andreea Deciu -, Johannes Hofer de Mulhause publica o dizertație medicală pe tema dorului de casă, descriindu-l ca maladie a imaginației manifestată de studenții elvețieni plecați la studii în străinătate.”; „În 1720 un alt medic elvețian, Theodore Zwinger propune o altă ipoteză de explicare a nostalgiei, care nu mai invocă o dereglare a imaginației, ci mai curând a mecanismelor asociative ale memoriei.” Primul dintre medici este și cel care a inventat cuvântul *nostalgie*, combinând doi termeni din greaca veche: *nostos* (întoarcere) și *algia* (durere). Autoarea cărții reconstituie - cu talent literar - mai multe secvențe din ceea ce s-ar putea numi *comedia științei*. Plină de umor (involuntar) este opinia unui al treilea medic elvețian, Jean Jacques Scheuchzer, care în 1719 avansează ipoteza că la originea „bolii” se află diferența de presiune atmosferică dintre zonele muntoase din care proveneau studenții și zonele de câmpie în care ei se găseau la studii.

Sunt trecute, apoi, în revistă alte școli de gândire, până la citarea unor teoreticieni din vremea noastră, ca Jean Starobinski sau Vladimir Jankelevitch. Andreea Deciu preia critic toate sugestiile, dovedindu-se la fel de dezinvoltă și eficientă în critica de idei cum o știam în critica literară. În strânsă legătură cu *nostalgia* ea analizează și noțiunea de *identitate*, înțelegând atât dintr-o perspectivă existențială, cât și din una naratologică. Trecerea de la viață la literatură se face ușor, fără... viză, în cartea Andreei Deciu. Este o formă de libertate inspirată și productivă.

Mai puțin inspirată și productivă se dovedește a fi însă ignorarea graniței între realitate și ficțiune în partea a doua a cărții, unde, pentru a-și ilustra teoriile despre nostalgie și identitate, autoarea recurge atât la jurnalele unor expatriați (Vera Călin, Eva Hoffman), cât și la texte literare propriu-zise (semnate de Vladimir Nabokov, Ion Slavici, Milan Kundera ș.a.). Ficțiunea nu poate fi tratată ca un document, iar dacă totuși este tratată astfel, experiența rămâne nerelevantă. Florile lui Luchian nu spun nimic botanistului.

Această a doua parte a cărții suferă și din cauza a ceea ce s-ar putea numi suspendarea spiritului critic în judecarea literaturii. Absorbită de critica ideilor, Andreea Deciu uită să practice și critica literară. Ea se apleacă asupra fiecărei scrieri literare cu o încredere desăvârșită, plecând de la prezumția de valoare. Dar nu toate scrierile sunt la fel de valoroase și, în consecință, nu toate trebuie luate în serios. În literatură, criteriul axiologic este și unul ontologic. O operă există doar în măsura în care are valoare. Cine nu se ocupă permanent de *evaluarea* textelor literare riscă să interpreteze, pe un ton solemn, *texte care nu există* (decât fizic, ca obiecte de hârtie și carton, sau, cine știe, ca CD-uri).

Este singurul caz în care Andreea Deciu se lasă molipsită de o orientare la modă în Occident și anume aceea care duce la ignorarea valorii literare și la transformarea literaturii, în mod nediferențiat, în obiect al hermeneuticii. În rest, ea judecă totul de pe o poziție independentă, așa cum o știam. Cartea ei ne captivează tocmai prin acest spectacol al evoluției unei *inteligențe libere*.

Florin Sicoie și fastul declinului

Florin Sicoie a debutat în 1988, cu romanul *Herbert* (București, Editura Cartea Românească), scris în perioada 1980-1985. Autorul, născut la 6 iulie 1956 la Ploiești, a atras imediat atenția criticilor literari (Nicolae Manolescu, Al. Călinescu, Marian Papahagi ș.a.) printr-o nostalgie a lumii burgheze și prin eleganța stilului. Era surprinzătoare și vârsta la care fusese scris romanul (între 24 și 29 de ani), cu atât mai mult cu cât subtilitatea observațiilor psihologice, lentoarea rafinată a ritmului narativ ca și plăcerea vicioasă a autorului de a fi desuet presupuneau o anumită maturitate artistică. (Romanul, reeditat în 1998, cu o prefață de Dan-Silviu Boerescu, a făcut încă o dată impresie bună.)

După un debut mai mult decât promițător (singurul motiv de îngrijorare în legătură cu evoluția tânărului prozator constituindu-l influența - prea vizibilă - exercitată asupra lui de Nicolae Breban), Florin Sicoie și-a abandonat însă cititorii, dezamăgindu-i pe cei care pariaseră pe el. Angajat în tot felul de aventuri profesionale și existențiale, el s-a îndepărtat de proză. În 1992, a revenit în atenția publicului cu o carte stranie, *Tratat asupra cozii* (București, Ed. Fundației Culturale Române), în care, parodiind cu artă stilul științific, făcea o analiză fantezistă și ironică a *statului la coadă* din timpul comunismului (pentru înlăturarea oricărui echivoc, titlul cărții chiar așa ar fi trebuit să sune, *Tratat asupra statului la coadă* și nu *Tratat asupra cozii*).

Iar după aceea - nimic.

Abia în 1998, Florin Sicoie s-a înfățișat din nou înaintea publicului ca prozator, tipărind volumul *Sâmbăta engleză și alte povestiri* (Cluj, Biblioteca Apostrof, col. „Ianus”). Textele sunt datate, astfel încât putem afla că în marea lor majoritate au fost scrise tot la începutul deceniului nouă, probabil într-un moment biografic fast, de maximă productivitate literară.

Prima povestire din sumar (de la care s-a împrumutat titlul întregului volum), *Sâmbăta engleză*, este o capodoperă. În numai 16 pagini, autorul povestește viața a două Emma Bovary din România comunistă (textul datează din 1982): Gina și Mona, prima de patruzeci de ani, a doua - de douăzeci și cinci.

Spre deosebire de eroina lui Flaubert, condamnată de soartă să trăiască în provincie, personajele prozatorului român duc o viață provincială în ceea ce privește amorul. Lipsite de *sex-appeal*, ignorate pe piața atracției erotice, ele rămân mereu la periferia a ceea ce se întâmplă important între bărbați și femei. Un ziar care ar cuprinde știri despre viața lor sentimentală ar fi neinteresant și ar sta nevândut pe tarabe.

Ceea nu prezintă interes pentru un ziarist devine însă un subiect pasionant pentru un prozator:

„Nu erau căsătorite, desigur. Gina fusese, cu zece sau cincisprezece ani mai înainte. Când în viața ei pătrunsese cu măreție un bărbat ceva mai în vârstă, funcționar sau contabil sau comis-voiajor. Un personaj clădit din îngâmfare și dintr-o siguranță unsuroasă, care-o părăsise fără explicații după câteva luni. Iar Mona nu reușise decât să se îndrăgostească, de două sau trei ori. Întotdeauna de bărbați însurați și mai mari decât ea, pe care-i speriasse cu dorința frenetică de măritiş. Nici chipul ei nu-i inspira prea tare. Mona era o domnișoară ștearsă și sfioasă, pielea ei, pergamen-

toasă și rece, trupul ei, mirosind a săpunuri ieftine și a lavandă, n-ar fi smuls nimănui declarații infocate.”

Florin Sicoie studiază cu atenție și înțelegere omenească, iar de la un moment dat cu duioșie această dramă a urâteniei unor femei. Ele nu se acresc, ca altele, ci își păstrează ingenuitatea și speră, sfioase, să fie luate cândva în considerare de bărbați. Obosite de așteptare, dar simțind că este de datoria lor să reziste, Gina și Mona pleacă în fiecare sâmbătă la Predeal, închiriază o cameră la hotel și iau masa la restaurant, pentru a fi tratate timp de o oră ca două doamne, pentru a se bucura de lumina candelabrelor și de politetea chelnerilor. Ora aceasta le costă economiile făcute eroic timp de o săptămână, dar trista afacere le convine, întrucât le întreține iluzia că existența lor

are un sens.

Ideea mai profundă a povestirii este că ritualul „sâmbetei engleze” reprezintă și o formă de a apăra ceea ce a mai rămas din demnitatea umană împotriva uniformizatorului regim comunist.

Autorul face, de altfel, ca textul să genereze numeroase semnificații posibile, adevărate *irizații*, de genul celor care apar când cineva rotește încet o prismă de cristal în lumină.

Aproape toate textele din volum au farmec, chiar dacă nu ating complexitatea și seninătatea tragică a *Sâmbetei engleze*. Indiferent de condiția lor socială, personajele aduse rând pe rând în prim-plan cuceresc printr-o decentă a suferinței specifică lumii bune. Protagonistul povestirii *Domnul Arthur*, un aristocrat bătrân, de care este îndrăgostită romantic o femeie tânără, se pregătește în tăcere, la sfârșitul războiului, pentru a-i întâmpina cu un pistol în mână pe soldații sovietici. Dezastrul care va fi provocat României de forța de ocupație este cu finețe sugerat de prozator prin descrierea paraginii care cuprinde domeniul domnului Arthur, încă înainte de venirea invadatorilor:

„După ce intram în curte [prozatorul adoptă perspectiva femeii îndrăgostite de bătrânul domn, n.n.], străbăteam, la început înfiorată, apoi din ce în ce mai copleșită de încântare, parcul, fostul parc, pe care numai câteva luni de părăsire îl sălbăticeseră pe deplin. Ca și cum războiul, schimbările care se apropiau, care aveau să vină, s-ar fi anunțat mai întâi lumii vegetale și obiectelor, nu

oamenilor. Sfărâmând havuzurile de marmură, răvășind plantele și nisipul, împânzind cu buruieni aleile greblate cândva cu atâta grijă. Acoperind cu mușchi umede superbe statuile.”

Iată însă că în același stil aristocratic reacționează un personaj care nu este un aristocrat propriu-zis când află, găsindu-se la Paris, că în România a venit la putere un partid extremist. Personajul se numește Julius, este scriitor și apare în povestirea intitulată *Sosirea din străinătate*. În loc să se pună la adăpost, rămânând în Franța, el hotărăște să se repatrieze:

„Traversase râul de frontieră cu fruntea lipită de geam, zâmbind. Cu ochii pierduți în unde cenușii, mocirloase. Copleșit de îngrijorare, un timp, dar calm, aproape nepăsător, mai târziu. Topind, în fericirea că-și revedea țara, orice motiv de îngrijorare, orice teamă. În zâmbetul lui era totul, viața trăită frumos, intransigența lui structurală, plăcerea nesecată de a scrie. Ce mai încăpea, dincolo de el?”

În afară de afinitatea sa (declarată) pentru Breban, Florin Sicoie are, fără îndoială, și o afinitate pentru Lampedusa. El este un poet al declinului, al timpului care fuge ireparabil, al curajului de a miza totul pe o aruncare de zar și de a pierde. Un personaj de genul lui Grobei nu poate pătrunde în proza sa. În această proză au acces oameni distinși, cu sensibilitatea educată, din categoria lui Matei Iliescu, personajul lui Radu Petrescu. Raoul, protagonist al povestirii *Solange* (singura din volum scrisă după 1989), suferă în momentul în care, telefonându-i iubitei, aude în receptor cum sună telefonul într-o cameră goală:

„Puțin după cinci dimineața, ploaia încetase brusc, la fel de brusc precum începuse, și, la fel de repede, legătura se restabilise, iar telefonul - a cărui stridență îl oripila - sunase, în sfârșit, în camera lui Solange. Sunase lung, foarte lung, numai că în încăperea ei de la stabiliment nu era nimeni. Lui Raoul îi fu dintr-o dată rău și, închizând scurt aparatul care îl anunța atât de brutal că odaia iubitei lui era goală, se hotărî să nu se mai întoarcă la sanatoriu.”

Ca și aristocrații din povestirile lui, Florin Sicoie, în postura de prozator, apare rar în public, dar fiecare apariție se ține minte.

În schimb el este aproape mereu prezent cu texte traduse, adaptate, adnotate etc. Parcă are un atelier de texte, în care își petrece cu plăcere timpul trăgând la rindea combinațiile de cuvinte ale altora, ajustându-le, dându-le cu șmirghel. Nu este greu să ți-l închipui cu părul și cu hainele pline de litere, ca de un rumeguș abstract. Prin asemenea prelucrări a oferit teatrului românesc texte pentru două spectacole care s-au bucurat de succes:

Șatra, dramatizarea filmului *Șatra* al regizorului Emil Loteanu și a nuvelei *Makar Ciudra* a lui Maxim Gorki (sursa filmului), Teatrul de Stat Maghiar „Csiki Gergely” din Timișoara, regizor Beatrice Rancea (Bleonț), premiera pe 17 decembrie 2004;

Marchizul de Sade, traducere din limba engleză și adaptare a piesei *Quills* a dramaturgului american Doug Wright, Teatrul „Odeon” din București, regizor Beatrice Rancea (Bleonț), premiera pe 19 martie 2005.

După cum a oferit publicului și numeroase traduceri (unele de mare dificultate), din franceză și din engleză.

lecturi

Imixtiuni personale

Șoseaua Cățelu 42 de Alina Nedelea

Giorgia Pițoiu

A ctul cititului se leagă de o intimitate născută din coproprietatea cărții, aceasta aparținând atât celui ce a creat-o cât și celui ce o citește. Mai mult decât orice, cartea devine mediumul de comunicare dintre cele două părți, deși controlată doar de una: autorul. Între el și creația sa se stabilește o relație cel puțin paradoxală, de tipul *deus otiosus* întors, de data aceasta cartea fiind zeul care abandonează și devine neutru. Creatorul este părăsit de creația sa, care se transformă în mai mult de atât, luându-i chiar locul și prezentându-l lumii drept un simplu nume așezat sub un titlu pe o copertă. În acest context, autorul simte nevoia să-și dozeze scrisul, să-și controleze impulsurile și să-și dezvolte stilul. Dacă vorbim despre literatura fantastică dozajul nu mai trebuie controlat atât de sever, o abundență de imaginar este chiar utilă, astfel cititorul este captat și împiedicat să ceară mai mult. Aceste universuri fantastice stau ca scut și îl protejează pe autor de o posibilă intruziune; imaginând lumi alternative oferă alte posibilități, hrănește mintea publicului și își ascunde timiditatea între rândurile fanteziste. În schimb, autobiografia este genul care cere cel mai mult curaj și, zic eu, o doză de exhibiționism. Sub formă de confesiune de tipul reality-show, cititorul poate urmări viața autorului pas cu pas,

pe o durată determinată de timp și cu cenzura auctorială corespunzătoare. Aceasta din urmă fiind, de fapt, singurul mijloc de control al autorului. A decide cât de mult vrei să deschizi ușa către intimitate este un exercițiu riscant întrucât se poate transforma într-o frenezie a confesiunilor care nu mai pot fi apoi secționate și rearanjate pentru că riscă să-și piardă sensul. Atunci când se atinge starea de grație și hârta cere tuș este aproape imposibil să îți oprești mintea și mâinile, de aceea trebuie să intervină autocenzura ca formă de protecție a misterului, care conform teoriei blagiene, este distrus printr-o revelare totală. Unii autori reușesc să fie atât de eluzivi încât să urmărească linia subțire dintre biografie și fantasy și să nu păsească niciodată pe lângă. Mircea Cărtărescu în romanul *Orbitor* reușește foarte bine să jongleze cu detaliile intime și cu imaginația pentru a crea o autobiografie fantastică. Curiozitatea cititorului este satisfăcută doar parțial, autorul folosind metafore care aprind imaginația și deschid calea interpretărilor astfel încât adevărul să rămână abstractizat, totul să fie format din contururi și umbre atât de estompeate încât să nu se știe unde se termină realitatea și începe ficțiunea. Dar adevăratul curaj este atunci când autorul este atât de transparent în scrierea sa încât pare că a augmentat realitatea, iar o

astfel de demonstrație face Alina Nedelea în cartea sa *Șoseaua Cățelu 42*. Să alegi să deschizi ușa la maxim, ba chiar să o scoți din balamale și să inviți cititorii să intre înăuntru fără niciun fel de măsură de siguranță mi se pare un gest pe cât de generos, pe atât de riscant. Să scrii despre avorturile de la 15 ani, despre tentativele de sinucidere, despre sărăcia familiei tale este apogeul sincerității. Modul în care scrie despre propria persoană dă naștere unui stil greu de încadrat în dogme, pentru că Alina a rămas aceeași iconoclastă care în copilărie se opunea cu vehemență realității imediate și spunea că este fiica lui Al Bano și a Rominei Power.

Comunismul, în care a crescut și care a făcut-o să viseze cu ochii deschiși la o altă țară: Italia, apoi perioada de după Revoluție, în care a fost liceană și nu-și permitea primii blugi sunt repere care punctează povestea Alinei dar ea nu încearcă nicio clipă să le ofere drept scuză pentru acțiunile și deciziile sale. Nu-și motivează alegerea de a juca la ruletă și de a se prostitua în niciun fel, nu se justifică și astfel cititorul este lăsat cu atât de multă putere de a o judeca încât este copleșit și lasă verdictul pentru mai târziu, pentru sfârșitul cărții. Dar nici atunci nu poți să pui o ștampilă clară, probabil pentru că încă îți mai încolțesc în minte cuvinte cheie atât de marcante încât nu îți permit să acuzi. Poate și nota de agresivitate a stilului îl face pe cititor să ezite; propozițiile ironice, limbajul natural, senzația de nepăsare a autorului față de opinia publicului sunt un scut mult mai puternic decât autocenzura de care aminteam la început. Alina Nedelea nu are nimic de ascuns, *take it or leave it!* Asta e oferta. Tocmai răceala aparentă, ideea că această carte a fost scrisă ca exercițiu cathartic nu ca exemplu de text literar sunt motivele care te fac să o parcurgi până la capăt. Se simte un calm, o împăcare cu sine a autorului, lipsește dorința ostentativă de a șoca, tipică dezvoltărilor senzaționale, *Șoseaua Cățelu* este un episod de viață povestit simplu, este o împărtășire a realității interioare a autoarei. Deocamdată cartea nu și-a lăsat creatorul în urmă, nici nu cred că va putea vreodată, întrucât cele două entități se confundă, sunt contopite până la cel mai mic detaliu. Plăcerea de a citi autobiografii este justificată prin conexiunea care se realizează între autor și publicul său, a avea acces nemijlocit la viața cuiva, a ști ce a gândit la un moment dat creează o senzație de apropiere astfel crescând șansa ca textul să fie receptat pozitiv. Autorii de biografii personale tind să fie mai credibili, li se iartă mai multe, sunt percepuți ca fiind mai umani, mai aproape, o poveste veridică va capta întotdeauna mai multă atenție decât o operă de ficțiune. Normalitatea faptelor prezentate îl înscriu pe autor într-o sferă mai ușor de atins astfel încât cititorul rămâne cu senzația că a legat o relație cu însuși creatorul operei mai mult decât cu opera în sine, senzația că autorul a urcat niște personaje pe scenă pentru a juca un rol dispăre, pentru că ele sunt de fapt persoane reale care există în imediata realitate, sunt palpabile și, deci, viața cuprinsă în acele pagini devine mult mai impactantă asupra conștientului cititorilor. Barierea autor-public este deja mult mai eterică, încrederea în valoarea textului crește, impulsul de a judeca pe cineva scade și părțile cad la pace la finalul romanului.

Mikael Kihlman

Dog blues, ac rece (1994)

„O echipă eficientă”

Oana Pughineanu

De curând am revăzut unul dintre filmele lui Woody Allen (*Sleeper*, datând din perioada lui creativă, anii '70). După multe aventuri comice, într-un viitor în care omenirea e pe deplin fericită, fiind redusă la senzațiile esențiale livrate, desigur, de mașinăria (gen orgasmatron), iar stângiștii trăiesc subversiv printre copaci și citate din Marx, personajul nostru (trezit după o lungă criogenizare) ajunge în final, nu atât să salveze lumea (nu crede în așa ceva), cât să „rămână cu fata” (cam la asta se reduce mereu eroismul figurilor masculine, în caz de happy end). Dialogul final expune filosofia eroului care, încercând să răspundă scepticismului proaspetei revoluționare învățată că „în mod științific s-a demonstrat că bărbații și femeile sunt făcuți să-și calce unii altora pe nervi”, declară că nu crede nici în politică, nici în știință, nici în religie. Singurele lucruri în care crede sunt sexul și moartea. Două constante, pe care specia le trăiește în cel mai fantasmatic mod posibil. Atât de fantasmatic, încât e în stare să construiască (și) o societate pentru a le face față. O fantasmă a ordinii care să o regleze pe cea a excesului. Desigur, spuse de personajul nostru, lucrurile nu par atât de dramatice. Ai impresia că „sexul și moartea” sunt niște condimente relativ ușor procurabile. Și, probabil, așa au și devenit. Sau cel puțin asta e noua ideologie, noua falsificare care stă între noi și ceilalți, niște ceilalți pe care nu-i mai putem fantasma decât arareori, și asta, dacă e să dăm crezare teoriilor amurgului datoriei, din mai multe motive: nu mai suntem capabili să producem propriile medieri, nu mai suntem capabili să închipuim nimic altceva în afara confortului care ne permite să luăm fie cireașa, fie blatul, fie crema din aproape orice, niciodată întregul, și nu mai suntem capabili să suportăm povara unei afecțiuni constante și îndelungate. Orice temporalitate care îl depășește pe aici și acum ne apare sisifică sau făcând jocurile unei alte (a câtea?) false conștiințe.

Fără a intra în amănunte (despre toate cele trei am vorbit deja în multe articole) mă limitez doar la a încerca să „extirp” (cel puțin din mintea mea) unul dintre gunoaiile care nu încetează să polueze atmosfera. Sună incredibil, dar mai există încă zeci de articole, cărți, documentare etc. care susțin aceeași melodie a „eliberării sexuale”. Poți întâlni des tinere care sunt absolut convinse că personajele din *Sex and the City* reprezintă exemplarele perfecte ale acestei eliberări. Nimic nu apare suspect în ceea ce nu este, de fapt, decât o masivă reideologizare a sexualității: trecerea de la un model al obsesiilor sentimentale (bazate masiv pe proiecții și cristalizări) la un model al creării de dependențe corporale. Nu Anne Karenine care gândesc sexualitatea așa cum o fac majoritatea femeilor, în termeni *destinali* (și sunt nenumărate sondaje și investigații sociologice care demonstrează asta), ci mici consumatoare înnebunite de o căutare febrilă a „ultimului model” (sensibil și puternic, hotărât și atent la detalii, gelos, dar nu prea... și lista clișeele poate continua la infinit). Giddens observa subtil că pornografia este o falsificare a sexualității feminine, în măsura în care o prezintă în cheia unui model masculin, legat de plăceri sporadice. Puzderia de seriale gen *Sex and the City* fac la

fel, numai că, de dragul *storyline-ului*, nu pot să se susțină prin „puritatea și simplitatea” unui film porno și astfel, amestecă cele două modele (destinal și consumist) reușind să contureze figuri feminine mai debusolate decât oricând, mai dependente decât oricând de serii de corpuri care nu le pot asigura un destin. Fiecare serial urmează aceeași rețetă a regresului infantil: uite alesul - nu e alesul, let's buy some shoes, next please. Desigur, pentru specia umană nu a existat niciodată o „sexualitate pură”, masive codări au modelat-o mereu, epocă de epocă. Se pare însă că ultima modă în materie de „construcție sociale” este un soi de model unisex jalnic, care elimină tocmai ceea ce era exploziv, posibil anti sau a-social în sexualitate. Odată ce sexualitatea este tot mai grefată pe corp, la rândul lui tot mai grefat pe produsele care îl fac să „fie el însuși”, ceea ce se elimină e tocmai capacitatea de a elabora o fantasmă subversivă, fie și pentru simplul uz personal sau chiar „romantic” (de cuplu). În locul unui imaginar chinător (care „atestă” trauma de a avea dorințe) se instalează rețetarul seducției, o cursă contra cronometru și contra cost (a deveni un simbol falic, fie prin cochetăria feminină, fie prin „eroismul” masculin necesită multe ore de mall) în care participanții apasă cele mai comune butoane (hormonal-telenovelistic) pentru a-și atrage atenția. E un soi de narcisism jucat în doi, un „dialog” cu un singur cuvânt, țipăt de către fiecare concurent: „uite-mă!”. M-am autoconsumat îndeajuns de mult (cu țoalele și parfumul atent alese) încât să devin „vizibil/ă”. Mă plasez exact în locul confortabil, al unei promisiuni de excitație acceptabilă, peste plectiseala unei ședințe și sub (mult sub) posibilitatea de a-ți „spulbera lumea”. Împreună putem deveni „o echipă eficientă”¹.

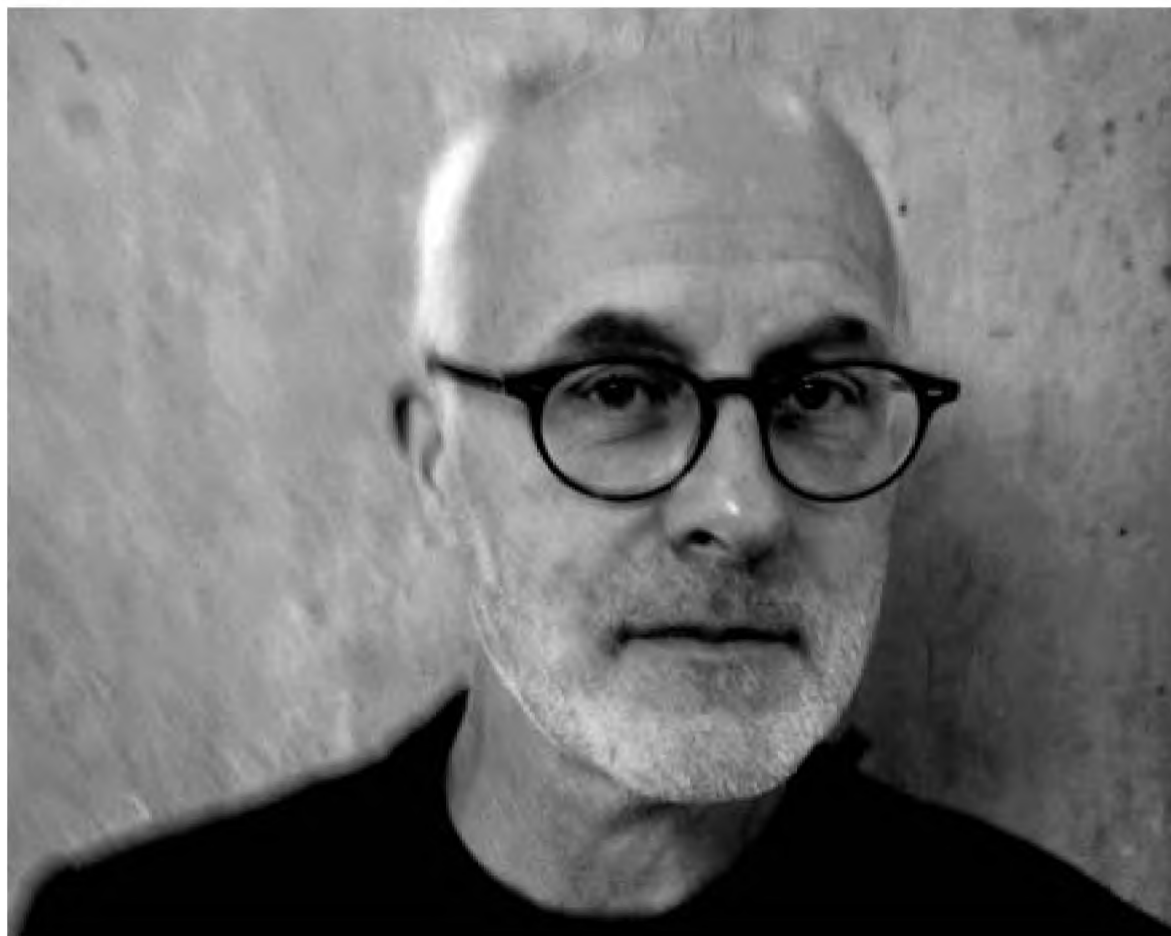
De-aici încolo nu-i mare filosofia. Ajunge o plimbare pe Lipsani sau chiar pe mai provincialul centru clujean dintre Toulouse Café spre Diesel. Zeci de domnișoare și domni își încearcă norocul la păcănelele amoroase afișând machiajul și cupa necesare pentru interpelarea oricărei fantezii contrafăcute. Cine joacă bine poate fi pe veci salvat de povara oricărei posibile, improbabile, fabuloase afecțiuni (și deplorabila ei asociere cu grija). Seducția funcționează pe post de *doggie pack* pentru serile friguroase când șemineul stil Barbara Cartland va fi defect. Timpul „s-a contras”, a devenit o toxină. Tot ce e de știut (de la activism până la bozonul lui Higgs) se poate transmite cu bannere și bulane. Nicio A Doua Venire n-ar mai putea spulbera plectiseala asta. Ar fi o mică perversiune, un hit de-o vară, un heartbreak de mâna a doua. Și-o mare oboseală. Ar trebui să ne salvăm unii pe alții. De tot... nu numai așa... în trecere. Oricum o învățăm, se pare că încă n-am descoperit o ieșire onorabilă între extremele (auto)șantajului sentimental, fagocitarea conștiințelor după modelul marilor iubiri (de la Werther până la mistica unitivă) și trivialitatea unor corpuri-stativ care n-au să-și transmită decât propria limită funcțională. Între dorința aneantizantă de a fi unu și banalitatea unui „împreună” jucat în același decor, se pierde parcă, libertatea agonizantă de a fi în *doi*.

¹ Am preluat expresia din filmul SF *Oblivion* unde cuplurile de clone (masculin-feminin), răspundeau zi de zi în fața extraterestrului-mașină pentru care „lucrau”, folosind expresia: „da, suntem o echipă eficientă”.

„În spațiul tensionat dintre lumină și întuneric capătă viață lucrările mele”

De vorbă cu pictorul și graficianul Mikael Kihlman (Suedia)

Născut în 1953, la Uppsala, graficianul și pictorul Mikael Kihlman își desfășoară activitatea în capitala Suediei. Este unul dintre cei mai apreciați plasticieni din Suedia, membru a mai multor asociații de artiști, cu o activitate expozițională bogată. Este un virtuos al tehnicii ac rece, fiind premiat la numeroase manifestări internaționale: Canada, Polonia, China, România, Serbia, Spania și Japonia. În Suedia, a fost distins cu *Karlskoga Nobel Art Award* în 2001, bursa asociației gravurilor din Suedia *Eric Wessel-Fougstedts* în 2004 și, împreună cu jurnalistul cultural Karl Haskel, a obținut bursa *G. Stenqvists* a fundației *Memorial Nils* în 2009.

Lucrările sale se află în colecții importante de stat și private ca: *British Museum* din Londra, *Muzeul Național* și *Muzeul de Artă Modernă* din Stockholm, muzeele de artă din Malmö, Norrköping, Borås, Värmlands și Karlstad, la *Consiliul suedez de Artă* și colecțiile unor bienalele internaționale de grafică. A fost premiat la două ediții ale bienalei clujene de grafică mică cu *Diplomă de Onoare*, lucrările sale fiind păstrate în colecția Muzeului de Artă din Cluj.

Interviul sensibil realizat de Dorina Brândușa Landén este un preambul la a patra ediție a expoziției *Tribuna Graphic*, unde va expune și Mikael Kihlman alături de valoroși graficieni din lumea întreagă. Interviul se axează mai degrabă pe latura lirico-filosofică a personalității lui Kihlman, evidențiind motivațiile logice, obiective și sentimentale ale demersului creator.

Ovidiu Petca

Dorina Brândușa Landén: - Am citit undeva că ești de origine finlandez-suedeză. Se reflectă acest fapt în opera ta?

Mikael Kihlman: - Părinții mei sunt finlandezi și când am fost copil mi-am petrecut fiecare vară la o fermă mare a familiei în arhipieleagul Espoo, în afară de Helsinki. Toată copilăria mea a fost influențată de istoria familiei mele și a Finlandei. Această istorie este una foarte diferită de cea suedeză. Sentimentul de a fi diferit și de a nu aparține cu adevărat niciunui loc, nici din Suedia și nici din Finlanda, m-a influențat foarte mult. Apropierea războiului, sărăcia și vulnerabilitatea m-au influențat cu siguranță în truda mea artistică pentru a încerca să înțeleg istoria mea/a noastră, Europa și lumea, în mic și în mare.

- Care sunt întrebările cele mai importante pe care le ridici în creația ta artistică?

- Nu este atât de ușor pentru mine să o spun, mi-am pus energia în a realiza lucrările mele de grafică, pictură... Citind și ascultând ceea ce alții scriu și spun despre ele am înțeles că lucrările mele tratează, se referă la întrebări și aspecte general umane. Cine suntem noi, ce facem noi aici și spre ce ne îndreptăm? Dar și că eu mă mișc în zonele de frontieră ale memoriei, în istorie, în clipa care trece, în fricțiunea dintre idealurile noastre, visele, speranțele și realitatea în care trăim/ne aflăm. Este mult întuneric în lucrările mele, dar lumina este întotdeauna mai puternică, a subliniat cineva.

- Poți să ne spui ceva despre cum se creează/crezi sensul, noima în opera ta?

- Cred că eu am ales să descriu natura, clădiri, orașe, oameni, pentru că este un limbaj vizual pe care cei mai mulți îl înțeleg și la care se pot raporta. Eu sunt o persoană socială, vreau să comunic și să am un dialog. Din dialogul cu publicul meu și cu lumea exterioară se nasc imagini noi. Este o dinamică interior-exterior care declanșează creativitatea mea. Cred că astfel se creează un sens, chiar dacă eu nu mă văd ca un artist cu mesaj.

- Ce poți/vrei să ne spui despre interacțiunea dintre lumină și întuneric în opera ta? Despre siluetele care rățesc prin ea? Despre toate aceste străzi/drumuri...

- În spațiul tensionat dintre lumină și întuneric capătă viață lucrările mele. Din micile nuanțe și detalii imaginea de ansamblu își primește conținutul. Eu studiez și observ mult. Fac cercetare și aleg în mod deliberat cum vreau să lucrez. Eu exist în raport cu alți artiști, vii și morți. Cineva m-a numit poetul orașelor, străzilor și al oamenilor uitați. Într-un fel este destul de adevărat, eu hoinăresc, merg mult prin orașe și ascult dinăuntru lor și ascult istoria lor. Eu, de asemenea, încerc să învăț să-i cunosc pe cei care au trăit aici înainte de mine. Dacă eu sunt în mijlocul unui oraș de undeva din lume, acesta poate fi Paris, poate fi Kaliningrad, sau poate fi Cluj, mă așez jos și ascult, poate eu simt, percep vocile celor din trecut, jocurile copiilor, viața și moartea care s-au desfășurat, s-au petrecut, exact aici unde stau eu, doar cu 50 de ani în urmă, cu 100 sau cu 200 de ani. Poate că există ecouri ale tuturor vieților, rămase cumva în aer, ca un fel de unde radio? Dacă doar reușești să găsești frecvența potrivită aparatului tău de radio, astfel încât să le poți asculta? Siluetele care rățesc de jur împrejur sunt poate contemporane sau din trecut. Ele sunt, în același timp, o persoană foarte specială, un prieten, un coleg, o soție, sau un simbol pentru cei care au pășit pe acolo înainte, în trecut. Și toate aceste străzi și drumuri... Noi mergem dintr-un loc în altul cu ajutorul străzilor și drumurilor noastre, ele formează o mare parte a spațiilor urbane, noi ne trăim viețile în mare măsură pe străzile și pe drumurile noastre.

Ele sunt începutul și sfârșitul călătoriei noastre.

- Se pare că tu te ocupi mereu de un subiect important, o temă importantă care ne atinge/ne afectează pe toți, dar din unghiuri diferite. Așa cum tu "înregistrezi" un moment din istoria lumii/locului/orașului, din călătoria omului prin lume, prin viață, un moment, o clipă pe care apoi o convertești într-o formă materială în opera ta, ca un martor care nu poate spera să captureze totul, dar care ne oferă bucăți, părți interesante. Ce ne poți spune despre relația acestui proces cu memoria?

- Memoria este o năluca eschivantă iar trăirea momentului este filtrată prin atât de multe straturi de variabile sociale, culturale și genetice, deci memoria nu este de fapt un partener de dans de încredere. Dar memoria și experiențele noastre colective sunt, desigur, singurele lucruri pe care le avem ca să ne orientăm. Noi ne raportăm la

ceea ce avem și ce suntem pentru a percepe lumea. Noi suntem cei ce suntem. Fundamentul creațiilor mele se află, probabil, în faptul că eu, toată viața mea, am lucrat încercând să mă înțeleg pe mine însumi și lumea din jurul meu iar apoi mi-am dezvoltat propriul meu limbaj vizual pentru a descrie toate acestea. Eu pot porni doar de la ceea ce sunt și acolo este memoria evazivă, imprecisă, un ingredient important desigur.

- Spui că faci cercetare și alegi în mod deliberat felul în care vrei să lucrezi. Te simți ca un artist sau operele tale sunt doar rezultatul a ceea ce se întâmplă în viața ta, ca o fereastră spre lume?

- Există un act de echilibru între cele două. Eu fac ceea ce trebuie pentru a mă pregăti intelectual, tehnic și emoțional iar după aceea depinde de intuiția și de forțele mele artistice creative pentru a oferi, sper, un rezultat bun. Fără calitatea artistică munca artistică este lipsită de sens. Eu trebuie să fiu o fereastră deschisă, dar în același timp mă aflu în camera mea. Simt câteodată că este ca și cum aș fi un dansator pe sârmă. Uneori e bine, alteori nu, ca artist trebuie, desigur, să și ratezi, să faci greșeli multe pentru ca uneori să reușești.

- Arta poate deveni o parte integrantă a activităților politice și sociale. Este rolul tău, ca artist, unul contemplativ sau există o tendință mai activă? Doar toți ne dorim ca arta noastră să facă o diferență...

- Lucrările mele încurajează la reflecție și contemplare atentă mai mult decât încurajează la acțiune politică și socială. Dar eu sunt pentru omul care trebuie să acționeze, suntem aici pentru a face ceva, să contribuim la a face lumea mai bună. Omul trebuie să gândească de două ori înainte de a acționa, un pic mai multă reflecție, contemplare și înțelegere probabil că nu strică! A face o diferență este mult mai dificil, nu poți să știi niciodată și pentru mine nu aceasta este forța motrice în ceea ce fac. Eu doar "fac".

- Nu simți câteodată că este un decalaj între cel ce ești acum, prin istoria vieții tale, prin vârsta ta, oricare ar fi, și ceea ce faci, că ai o situație complet diferită față de băiatul de la ferma familiei din arhipieleagul Espoo, că acum poți influența lucrurile prin creația ta? A ne arăta nouă toate aceste străzi/drumuri pe care strămoșii noștri au trecut, pe care trecem și noi toți... Are aceasta un impact asupra vieții tale?

- Este ciudat faptul că, indiferent de vârstă, într-un fel omul rămâne, este același. Tot ce sunt eu acum a fost deja acolo, într-o potențială formă de sămânță, în băiețelul de atunci. Am fost norocos, probabil, epoca și destinul meu mi-au dat posibilitatea de a administra și de a dezvolta ceea ce exista în mine. Sunt extrem de recunoscător pentru aceasta, dacă m-aș fi născut într-un alt timp, în alt loc, poate că nu ar fi fost posibil. Poate că despre aceasta este vorba în mare măsură în creațiile mele? Pentru a înțelege că silueta care rătăcește pe o stradă, într-un oraș străin, în cu totul alte condiții, aș fi putut să fiu eu? Că de fapt nu este atât de mult ceea ce ne diferențiază? Suntem oameni și facem tot ce putem cu ceea ce am fost înzestrați. Și atunci devine tot mai greu să judecăm și să categorizăm. Ce putem face pentru a ne apropia mai mult unii de alții este de a încerca să ne înțelegem unii pe alții și să ne recunoaștem unul în celălalt. Nu

vreau să spun că eu am reușit într-adevăr foarte bine cu ceva, cu cât înaintezi în vârstă cu atât înțelegi mai puțin. Dar eu am primit mult în viața mea, am călătorit prin multe orașe fantastice și simt mult respect. Apoi eu sunt fascinat de toate aceste clădiri frumoase create de om și de cum noi, în străduința noastră de a atinge perfecțiunea și frumusețea, am construit minuni fantastice, acesta este un bonus enorm! Eu mă simt bine, îmi place acolo unde au trăit oameni, unde au construit, iubit, luptat și murit. Sunt atât de multe de învățat și de înțeles, încât mă simt ca și cum abia am început călătoria...

- Ai vizitat România și ai expus acolo în 2008 la "European Crossroads", Muzeul de Artă, Cluj și tot în 2008 "European Crossroads", Muzeul de Artă, Brașov. Poți să-mi spui ce impresie ți-a făcut România, locurile, oamenii...?

- Pentru un vizitator al unui loc pe care nu l-ai mai văzut anterior, percepția lucrurilor se face dintr-un punct de vedere complet diferit decât al celor care își trăiesc viața acolo zi de zi. Impresia pe care mi-o lasă orașul meu natal este una diferită de cea pe care o lasă celor care îl vizitează. Și chiar dacă am putea aduna împreună impresiile lăsate de un loc, a celor vii și a celor morți, cu siguranță acestea nu se apropie nici măcar puțin de ceea ce noi numim adevăr. România este o țară cu un popor care a luptat din greu pentru supraviețuire, am simțit-o atunci când am vizitat o mică parte a țării într-o perioadă scurtă de timp. Am fost fascinat de satele și comunitățile mici, de locuitorii lor, de energia atemporală care exista într-o piață adormită, aproape goală, din

fața bisericii și a clădirii administrației locale. Timpul se oprește și să bei o cană de cafea la cafenea ori să cumperi apă de la singurul magazin al satului poate să-ți ofere multe asupra cărora să meditezi. Mi se pare, de multe ori, că, deși trăim vieți diferite în locuri diferite, suntem totuși foarte asemănători. O curiozitate prietenoasă m-a întâmpinat și a marcat impresiile mele din mai multe sate pe care le-am vizitat, exact cum și mie îmi trezesc curiozitatea multe persoane care vizitează orașul meu. Și apoi eu nu sunt orb, știu, înțeleg că istoria României din secolul trecut, precum și istoria multor alte țări din așa numitul bloc Est European nu a fost ușoară. Se vede, iar calea spre o comunitate oarecum funcțională este mărginită de multe probleme și capcane. Dar există o cultură puternică și o integritate artistic-culturală impresionantă pe care le-am cunoscut și care m-au inspirat.

- Este ceva ce ai fi vrut să spui și eu nu te-am întrebat?

- Nu, nu chiar. Ai pus multe întrebări bune și eu am răspuns deja cu prea multe cuvinte. Se zice că o imagine spune o mie de cuvinte și eu sper că așa și este. Eu cred în puterea și magia dintr-o singură imagine.

Interviu realizat de
Dorina Brândușa Landén
în septembrie 2013 în Suedia
Copyright: Dorina Brândușa Landén

Mikael Kihlman

Amintiri din Bilbao, u/c

Istoria eticii moderne în viziunea lui Eugène Dupréel (II)

Conceptia etică a lui Jean-Jacques Rousseau

Petru Ardelean

Poate că cel mai reprezentativ autor al ideii unei morale fundamentate pe caractere naturale este filosoful de expresie franceză Jean-Jacques Rousseau (1712-1778).

Biografia însăși a acestui gânditor este una puțin obișnuită. Născut la Geneva într-o familie de hughenoti se mută încă din adolescență la Annecy și mai apoi, din 1742, la Paris. În capitală intră în cercul enciclopediștilor și redactează o serie de articole pentru Enciclopedia. În 1755 publică *Discursul asupra originii inegalității între oameni*, lucrare care conține bazele gândirii sale etico-politice și care îl face celebru. Urmează *Emil sau despre educație* și *Despre contractul social*, lucrări de asemenea de mare impact, publicate ambele în același an, 1762. Ideile conținute aici sunt condamnate de către Biserica iar autorul, spre a scăpa de arestare, este nevoit să fugă, se ascunde pentru o vreme în Anglia, găzduit fiind chiar de către filosoful David Hume. Revine în Franța după doi ani, sub o identitate falsă. Dar ideile sale erau deja răspândite ca fenomen de masă și aveau să constituie, după puțin timp, o componentă ideologică importantă pentru Revoluția Franceză.

Înainte de toate, Jean-Jacques Rousseau dezvoltă pe o treaptă nouă ideea contractualismului, dar și alte idei de filosofie etică și politică cu profunde implicații sociale. Gândirea etică a lui Rousseau conține multe idei comune epocii, respectiv secolului Luminilor, dar toate aceste idei sunt interpretate, respectiv re-interpretate de către autorul nostru într-o manieră profund originală. De exemplu, ideea contractualistă care, pentru a se putea susține, trebuia să plece de la premisa existenței imaginare, ca experiment mental, a unui om presocial și a-social. Deja Hobbes l-a descris ca fiind individul uman în starea sa naturală și care

este rău de la natură, violent, meschin și egoist¹. Întrucât această ipoteză este presupuziție pură și, deci, nu poate fi confirmată sau infirmată prin confruntarea cu un fapt real, singura dovadă asupra existenței omului în stare naturală care poate fi adusă aici este o descriere cât mai convingătoare a acestui individ uman imaginar, o prezentare în genul argumentării de tip avocătesc. Rousseau reia ideea lui Hobbes asupra omului în stare naturală pre-socială, dar susține, încă și mai convingător decât Hobbes, că omul nu este rău de la natură, ci dimpotrivă că este bun de la natură, iar societatea umană este cea care îl pervertește și îl înrăiește. Deja simpla posibilitate de a argumenta atât existența unui individ uman rău de la natură, cât și a omului bun de la natură, cu argumente isostenice, cu forță logică egală, ridică semna de întrebare cu privire la existența acestui tip uman și induce ideea, generalizată în filosofia secolului următor începând cu Hegel, că omul în stare pre-socială nu este altceva decât o simplă abstracție și că individul uman nu este altceva decât suma relațiilor sociale în care se află prins în mod necesar.

Cu privire la omul natural, Rousseau scrie: „Omul este bun de la natură și cred că am demonstrat acest lucru. Ce l-a putut deci deprava într-atâta, dacă nu schimbările survenite în alcătuirea lui, progresele pe care le-a făcut, cunoștințele pe care le-a dobândit? Nu este mai puțin adevărat faptul că societatea îi împinge în mod necesar pe oameni să se urască între ei, pe măsură ce interesele lor se ciocnesc, să-și aducă unii altora servicii aparente, făcându-și de fapt tot răul ce se poate închipui [...]. Nu există nici un om bogat cărui niște moștenitori lacomi, adesea chiar proprii lui copii, să nu-i dorească în taină moartea. Poate că nu există o corabie pe mare a cărei naufragiu să nu constituie o veste bună

pentru un anumit negustor. [...] și care este poporul care nu se bucură de nenorocirile popoarelor vecine?”².

În fapt, ideea omului natural existent anterior constituirii societății are o altă valoare, anume aceea că susține existența unei libertăți naturale a omului. Pasul înainte făcut de către Rousseau în ideea contractualistă este acela că, atunci când se constituie societatea, omul natural renunță la o parte din libertatea sa, pentru a putea viețui în societate și pentru a nu încălca cu libertatea sa „naturală” libertățile celorlalți indivizi, iar societatea îi garantează în schimb o anumită protecție privind viața și proprietatea sa, protecție pe care nu avea de unde să o aibă în starea lui naturală. Aceasta înseamnă necesitatea trecerii de la natură la societate și beneficiul trecerii de la starea naturală la starea de drept.

Pasul înainte făcut de către Rousseau îl constituie înțelegerea contractului social ca un contract încheiat între două părți, individul și societatea reprezentată prin stat, cu drepturi și obligații reciproce. Dacă una dintre părțile contractului, respectiv individul nu își respectă clauzele contractuale, atunci statul îl poate sancționa – de aici și vastul sistem de drept penal și de ordin penitenciar, cu toate ramificațiile sale. Dar ce se întâmplă atunci când cealaltă parte a contractului, adică statul, nu își respectă obligațiile asumate prin contractul social? Rousseau nu formulează explicit această întrebare și, evident, nici nu avansează vreun răspuns, dar a creat premisele ideologice și politice pentru legitimarea răzvrătirii împotriva ordinii sociale, a creat condițiile epistemice ca întrebarea să fie pusă și răspunsul să fie dat în vârtejul sângeros al evenimentelor din cursul Revoluției franceze. Monarhia franceză a fost suspectată că nu își îndeplinește obligațiile care îi revin din contractul social, regele a fost declarat simplu cetățean, a fost judecat ca atare, a fost găsit vinovat și executat.

După cum arată unii exegeți contemporani ai lui Jean-Jacques Rousseau³, cel mai important aport al acestui filosof iluminist îl constituie supralicitarea postulatului umanist, conform căruia omul este prin natura sa bun, drept urmare naturii umane nu i se poate reproșa în principiu nimic. Rousseau este cel care va transforma optimismul iluminist cu privire la natura umană în fundament al teoriilor politice progresiste și al radicalismului revoluționar. În fine, tot Rousseau este primul care „sugerează ideea că proprietatea privată este sursa răului social, factor care a distrus starea naturală idilică”⁴ în care trăia omul bun de la natură.

În ceea ce privește fundamentarea eticii, Jean-Jacques Rousseau a luat poziție implicită împotriva primatului rațiunii, el preferând în loc „glasul inimii”, deoarece acesta iubește numai ceea ce este bun⁵. Rațiunea poate fi coruptă sau poate greși, inima niciodată. Opoziția dintre rațiune și sentiment, respectiv dintre libertatea din starea naturală pe de o parte și sclavia din starea socială pe de altă parte, implică anumite nuanțări.

În *Discursul asupra originii inegalității între oameni*⁶, Rousseau dezvoltă o concepție despre om și societate, regresând până la starea originară a naturii omului, așa cum a fost acesta creat de către Dumnezeu, pentru a explica geneza corupției actuale și inegalitatea dintre oameni⁷. În starea naturală, omul este conceput ca fiind un animal puternic, autosuficient, care se distinge de

Mikael Kihlman

Chișinău II, ac rece (2008)

Mikael Kihlman

Kaliningrad, ac rece (2009)

celelalte animale doar prin trăsătura libertății. În starea presupus naturală, omul nu este supus instinctului, el este capabil să consimtă sau să refuze, este absolut independent, nu are alte limite decât condiția lui socială, trăiește în singurătate absolută și, prin urmare, nu depinde decât de el însuși. Omul ar rămâne la infinit în această stare oarecum paradisiacă, dacă factori externi și contingenți, precum variațiunile climatice ori dificultăți ocazionale de a-și procura hrana, nu l-ar determina să treacă de la absoluta singurătate la starea socială. Dar în starea socială diferențele dintre capacitățile indivizilor capătă relevanță, devine evident că unii pot să producă mai mult iar alții mai puțin, apar primele comparații și evaluări.

În acest fel începe să ia naștere inegalitatea între oameni, o inegalitate care se accentuează pe măsură ce apar meșteșuguri noi și oamenii acumulează noi bogății. Tendința de a acapara bogății și apariția proprietății private duce apoi la ceea ce Hobbes a fost numit deja: războiul fiecăruia împotriva tuturor. Pentru această continuă stare de război și nenorocirile pe care le aduce, unii au imaginat drept remediu ceea ce s-a numit „contractul social”. Numai că, după Rousseau, contractul social este un rezultat cu efecte perverse: în timp ce ideea acestui contract proclamă unirea tuturor forțelor contractante într-o putere supremă care, prin guvernare, să asigure protecție pentru cei slabi și să apere proprietatea fiecăruia, în fapt contractul susține inegalitatea și oprimarea unei părți a societății de către cealaltă parte. Astfel, ia naștere o societate coruptă, în care libertatea naturală este pierdută, fără ca omul din starea socială să primească ceva în schimb.

După Rousseau, o reîntoarcere efectivă a omului la starea lui naturală nu este cu putință, deoarece starea naturală nu mai este o stare reală, ci una potențială, o stare principială a ființei umane. Libertatea naturală nu este o libertate desăvârșită, ci abia în starea socială el își poate realiza potențialitățile sale originare. Problema este nu să ne reîntoarcem la natură, ci problema este de a lupta pentru eliberarea omului din corupția vieții sociale și a-l restabili în deplinătatea naturii sale ca ființă liberă. Acesta este programul lui Rousseau din *Emile* și din *Contractul social*⁹. Scrierea *Despre educație* nu este atât un tratat de pedagogie, cât unul de antropologie, menit să surprindă omul în evoluția

sa ca ființă morală. Omul, ca ființă biologică, are sentimentul imediat al propriei existențe, este înzestrat cu simțuri prin care cunoaște lumea exterioară, dar lucrurile nu se opresc aici. Omul se află în mod fundamental, ca ființă morală, dincolo de nivelul simțurilor, în activitatea judecătii, care leagă și ordonează ideile și conceptele, o dialectică a conștiinței în exercițiul vieții morale. Judecata este produsul substanței imateriale, a sufletului.

Antropologia și morala lui Jean-Jacques Rousseau își au temeiul în religia naturală, sentimentul și rațiunea ne determină să-l recunoaștem pe Dumnezeu și ordinea lumii creată de către El. Iubirea de Dumnezeu constituie religia naturală ce întemeiază acțiunea morală. Rousseau nu a recunoscut religia revelată, dar a văzut în Evangheliile cea mai pură expresie a religiei naturale. După el, religie naturală înseamnă a elimina din religie tot ceea ce rațiunea nu poate accepta ca fiind natural în religie.

Esența omului este libertatea, dar este necesar ca libertatea să se poată realiza în societate, de vreme ce omul este ființă sociabilă prin însăși natura lui⁹. Problema este așadar de a găsi o formă de asociere în care fiecare să fie supus numai lui însuși, adică să fie liber ca la început, în starea naturală, fără să fie corupt de o societate coruptă. Soluția lui Rousseau este ca, prin contractul social, societatea să se constituie nu doar ca o agregare politică ci și ca un corp moral, în care fiecare membru al societății își exercită propria libertate prin intermediul voinței generale ca voință a tuturor și a fiecăruia în parte.

E. Dupréel analizează opera lui Jean-Jacques Rousseau succint și expeditiv¹⁰. Potrivit lui Dupréel, Rousseau s-a impus în istoria eticii prin două idei, anume că natura este funciarmente morală și că iubirea pentru virtute este înscrisă în sufletul nostru. Rousseau, susține mai departe Dupréel, a denaturat gândirea moraliștilor psihologi¹¹. Aceștia, postulând că omul are facultățile necesare pentru practicarea virtuții, nu au crezut că trebuie să presupună că fiecare om ar fi moralmente perfect, dacă viața în societate nu l-ar corupe. La o Natură cu desăvârșire bună, ei nu au crezut că trebuie să-i opună, așa cum a făcut Rousseau, Societatea ca principiu corelativ al răului.

Combinând într-un chip fericit rar întâlnit elocvența și lirismul, aceste două surse ale sugestiei sentimentale, Rousseau nu numai că afirmă că virtutea, departe de a nu fi altceva

decât o decizie a spiritului nostru, se atașează de ființa noastră în mod complet și că aceasta traduce într-un fel tot ce avem mai bun în noi, conștiința noastră, ansamblul înclinațiilor și voința, dar el, Rousseau, a știut să o dovedească în singura manieră în care acest lucru poate fi dovedit: trebuie să o simțim. Scrierile lui Rousseau apar ca un efort fericit de a ilumina lumea asupra chestiunilor de reflecție morală. Din toate timpurile, credința religioasă și misticismul au observat și exprimat raporturile profunde care leagă moralitatea și sentimentul, dar opera lui Rousseau ne ajută să observăm aceste raporturi în formele cel mai puțin atașate de o credință determinată sau de convențiile date¹², să observăm că natura și virtutea participă în mod egal la ideea de frumusețe. Rousseau a pregătit viitoarea proclamare a valorii absolute a moralității.

Note

1. Ștefan Georgescu, *Filosofia dreptului*, Ed. All, București, 1998, p. 97.
2. Jean-Jacques Rousseau, *Discurs asupra originii inegalității între oameni*, Ed. Științifică, București, 1958, p. 169.
3. Adrian-Paul Iliescu, în: *Fundamentele gândirii politice moderne*, Ed. Polirom, 1999, p. 115-117.
4. Adrian-Paul Iliescu, idem, p. 117.
5. *** *L'Enciclopedia della Filosofia*, Ed. cit., p. 948.
6. Ed. cit., p. 32 și urm.
7. *** *L'Enciclopedia della Filosofia*, idem.
8. Ibidem.
9. Idem, p. 949.
10. Eugène Dupréel, *Traité de Morale*, Tome I, ed. cit., pp. 145-146.
11. Idem, p. 145.
12. Idem, p. 146.

Mikael Kihlman

O zi în Lodz, ac rece (2006)

Mikael Kihlman

Pe bicicletă în Kochin (2005)

Mikael Kihlman

La plimbare cu umbrela (2005)

muzica

Un muzician celebru, omagiat de Academia de Muzică

Adrian Pop

Din jorul Lawrence Foster, unul dintre muzicienii faimoși ai lumii contemporane, a primit la începutul lunii septembrie titlul de Doctor Honoris Causa al Academiei de Muzică "Gh. Dima" din Cluj. Publicăm mai jos Laudatio rostită cu prilejul ceremoniei festive de prof. univ. dr. Adrian Pop, prin care este omagiată activitatea cunoscutului muzician american, ale cărui nume și activitate sunt legate și de Cluj. (d.g.)

Onorată asistență, mult stimat conclave academic,

Mi-aduc aminte cum, în anii '80 – care pentru noi, românii, rămân ani de tristă amintire – „faceam rost”, cum se spunea, de cam de toate, de la hrana trupului la hrana minții și a sufletului; mi-aduc aminte cum în această preocupare existențială, mai degrabă paralelă cu viața publică, ne simțeam întrucâtva subversivi, fiindcă ieșeam din cadrele serbede – dar cu atât mai dure în care ajunsese să ne fie înghesuită viața. Schimbam între noi trecând din mână-n mână cu acel fior al fructului oprit căți, înregistrări, mai apoi și filme – căci pătrunsese deja pe acea vreme și la noi videorecorderul, o marfă aproape ilicită, atât de surprinzător modernă, încât interdicțiile comuniste nu apucaseră să o claseze sau să o controleze, așa cum făceau de pildă cu anticele mașini de scris... Era acesta luxul modest de atunci al elitei noastre culturale. În acest orizont a ajuns să circule printre muzicieni o videocasetă mult apreciată: *Cvintetul „Păstrăvul”* de Schubert, în interpretarea superbă a unor tineri muzicieni superbi: Itzhak Perlman, Pinchas Zukerman, Jacqueline du Pré, Daniel Barenboim și – total inedit pentru noi, la contrabas, Zubin Mehta. Ce-i dept concertul, măiestrit filmat de cineastul Christopher Nupen, avusese loc la Londra cu ceva timp în urmă – mai exact pe 30 august 1969, iar protagoniștii – cu excepția violoncelistei Jacqueline du Pré, atât de crunt lovită de soartă – erau deja la acea oră stâlpii maturi ai Panteonului interpretativ mondial. Pe lângă cei cinci, pe scena de la Queen Elisabeth Hall apărea și un al șaselea, coleg de breaslă și de înalte aspirații: Lawrence Foster, întorcând paginile pentru Barenboim, trăind cu toate fibrele fiecare moment de muzică, preluând la cabină, cu infinită grijă, vioara vrăjită a lui Perlman, îmbrățișându-și bunii prieteni în culise, glumind și bucurându-se împreună cu ei de momentul de beatitudine al succesului.

Cu exact o jumătate de an mai devreme, tânărul maestru se afla în orașul nostru și lucra cu ambițioasa orchestră a lui Antonin Ciolan, Filarmonica noastră, mândrie a Clujului muzical. La 1 martie 1969 Lawrence Foster dirija pentru prima oară la Cluj, înregistrând un succes deosebit cu un program ingenios alcătuit din lucrări de Weber, Mendelssohn, Webern și Mozart. Va reveni în martie 1970, cu două programe consecutive, de mare varietate și consistență: Beethoven, Debussy, Lalo, Kurt Weill. De fiecare dată – atât în 1969 cât și în 1970 – solistul concertelor lui Foster a fost neuitatul nostru Ștefan Ruha. și din nou în octombrie 1971, cu *Simfonia a IX-a* de Beethoven. La fiecare prezență pe podiumul Filarmonicii clujene a tânărului dirijor american, aprecierea

publicului – și nu mai puțin a orchestrei – a fost entuziastă. Cine ar fi crezut, atunci, că vor trece, iată, 42 de ani până când Clujul va avea din nou privilegiul de a-l avea ca oaspete pe Maestrul Lawrence Foster? De atunci dirijorul a străbătut de multe ori pământul în lung și-n lat, purtat de obligațiile profesiei sale, împlinite mereu la un impecabil nivel de excelență. Și chiar dacă Clujul nu s-a mai întâmplat să se afle pe rutele sale artistice, România i-a fost, în multe feluri, mereu aproape.

I-a fost aproape mai întâi prin origine: părinții săi au emigrat din România împinși de vicisitudinile istoriei. American prin naștere, prin formație, mentalitate și cultură, el poartă în sine, transmise subtil prin gene, disponibilitățile sufletești și peisajul interior al acestor meleaguri, o anumită receptivitate pentru glasul distinct al acestei sensibilități. Profundul atașament față de muzica lui George Enescu, dobândit în timp și materializat prin realizări concertistice și discografice de excepție, își va fi având un temei ascuns și în duhul latent al spațiului mioritic.

I-a fost aproape România și prin familia sa frumoasă și unită, prin tovarășa sa de viață, Angela, pe care a cunoscut-o la Arad, cu ocazia primului său turneu în România, și a cerut-o de soție la Cluj, în ziua ce astfel devenea de două ori memorabilă, când aborda pentru întâia dată în cariera dirijorală monumentală simfonia beethoveniană cu cor.

S-a apropiat din nou de România atunci când, în mod inspirat, a fost invitat să preia direcția ediției din 1998 a Festivalului Internațional „George Enescu”, aflat la ora marilor ambiții de consolidare pe plan internațional și de consacrare ca una dintre manifestările de vârf pe plan mondial. Foster s-a implicat cu tot entuziasmul, inventivitatea, generozitatea și priceperea sa în această misiune, pe care a îndeplinit-o în mod exemplar. Nu doar eficiența lui în a selecționa și invita personalități interpretative de cel mai înalt rang – mulți dintre aceștia prieteni sau valoroși colaboratori ai săi – dar și modul de punere în pagină a creației enesciene, atenția pentru reprezentarea forțelor artistice autohtone, impulsivitatea perfecționării infrastructurii prin modernizarea sălilor mari ale Bucureștiului și extinderea generoasă a manifestărilor festivalului în celelalte centre muzicale românești de tradiție – toate acestea au constituit împliniri și atu-uri ale unei viziuni artistice și manageriale remarcabile. Îi este recunoscător și Clujul muzical, beneficiar la acea ediție (ca și la următoarea, concepută și planuită tot de Maestrul Foster, dar desfășurată sub direcția lui Cristian Mandeal) de momente memorabile; prezența lui Yehudi Menuhin la pupitrul Festival Orchestra din Budapesta, sau colaborarea Corului Filarmonicii clujene cu Orchestra Simfonică din Ierusalim – urmată de invitarea corului la ediția 2000 a Festivalului „Liturgica” din Ierusalim – sunt doar două dintre acestea.

Îngăduiți-mi să rememorez aici, pe scurt, datele vieții și carierei artistice a oaspetelui nostru:

Născut la Los Angeles în data de 23 octombrie 1941, a studiat dirijatul în orașul natal cu Fritz Zweig și a avut un debut neobișnuit de timpuriu, la vârsta de doar 18 ani, talentul său fiind remarcat de

îndată. Au urmat un prim angajament ca dirijor al renumitului San Francisco Ballet, apoi, la vârsta de 24 de ani, a devenit dirijor asistent la Los Angeles Philharmonic, în perioada în care postul de director muzical era deținut de Zubin Mehta. În această calitate, în timpul unui lung turneu cu orchestra din Los Angeles, a avut prilejul să viziteze pentru prima dată România, țara părinților săi, iar impresiile au fost puternice. În anul 1969 – anul revenirii sale în România ca dirijor invitat – devenea prim dirijor oaspete (*chief guest conductor*, după terminologia britanică) al renumitei Royal Philharmonic din Londra. În paralel a deținut și postul de dirijor principal al Orchestrei Simfonice din Houston, Texas, pendulând între cele două maluri ale Atlanticului, așa cum o va face mereu de-a lungul carierei – pentru ca în anul 1971 să înceapă una dintre cele mai semnificative perioade ale vieții sale profesionale prin acceptarea poziției de dirijor principal al Operei și Orchestrei Filarmonice din Monte Carlo. Aici s-a bucurat de multă prețuire și sprijin din partea Prințului Rainier de Monaco, a cărui ambiție de a ridica valoarea orchestrei principatului și-a aflat în Maestrul Foster cel mai entuziast și competent constructor. Aceasta este perioada în care a fost imaginat și pus în operă marele proiect enescian, realizat în cea mai mare parte cu orchestra monegască șlefuită de Foster, culminând cu opera *Oedipe*, pentru care a obținut colaborarea marilor staruri internaționale José van Dam și Barbara Hendricks. Înregistrarea a fost distinsă cu Grand Prix du Disque al Academiei Charles Cros, Premiul Operei Italiene și Premiul Gramophone, determinând practic revirimentul capodoperei enesciene la cel mai înalt nivel al vieții muzicale internaționale. Monumentalul ciclu a fost întregit abia cu zece ani mai târziu, când a înregistrat cu Orchestrele National de Lyon „*Vox maris*” și *Simfonia a III-a*. Pentru aprofundarea acesteia din urmă (o altă simfonie cu cor crucială în cariera Maestrului!) Foster mărturisește a fi avut nevoie de îndelung timp de reflecție și asimilare, iar cheia înțelegerii complexe partituri i s-a revelat în cursul unei săptămâni petrecute în pacea binecuvântată a Subcarpaților românești, în gura de rai a mănăstirii Tismana...

Perioada de la Monte Carlo a însemnat mai mult decât o fastă epocă de muzică, fertilă în proiecte și satisfacții; a fost și o ideală împlinire pe plan uman și social, o integrare profundă în viața

acelui loc atât de special. La îndurereata înmormântare a prințesei Grace, fosta actriță distinsă cu Oscar, ca și la nunta princiară a lui Albert de Monaco, succesorul lui Rainier, Lawrence Foster a stat alături cu orchestra sa, conferind elevata rezonanță simfonică momentului de gravitate sau exuberanță.

O energie inepuizabilă, o competență profesională ireproșabilă, o vocație pentru claritate și eficiență, un caracter generos, șarmant, deschis spre dialog și spre jocul inteligenței, și nu în ultimul rând un fin simț al umorului – sunt toate calități care au susținut talentul său și l-au pus în valoare mereu, făcându-l dorit în multe locuri. A fost Generalmusikdirektor la Duisburg, director muzical al Festivalului de la Aspen (Colorado), al Orchestrei de cameră din Lausanne, al Orchestrei Simfonice din Ierusalim, al Orchestrei Simfonice din Barcelona, al Festivalului „George Enescu”, al Orchestrei Gulbenkian din Lisabona, al Operei și Orchestrei Naționale din Montpellier, cu care a realizat înregistrarea operei *L'Étranger* de Vincent d'Indy, recent distinsă cu Orfeul de Aur de către Academia Națională a Discului Liric.

A colaborat ca dirijor invitat cu Orchestra Radio Berlin, BBC Philharmonic Orchestra, Filarmonica din Helsinki, Orchestra Națională RAI Torino, Orchestre Radio France, Orchestra Suisse Romande, Orchestra Radio München, Filarmonica Cehă, Orchestra Wiener Symphoniker, NDR Sinfonieorchester Hamburg și multe altele. Cu egală strălucire s-a afirmat în repertoriul de operă la teatre de primă mărime între care Metropolitan Opera, Houston Grand Opera, Santa Fe Opera, Opera Regală Covent Garden din Londra, Opéra Comique și Opera Bastille din Paris, Deutsche Oper Berlin, Los Angeles Music Center.

Actualmente Lawrence Foster este director muzical al Orchestrei Filarmonice din Marsilia. În această calitate, la începutul acestui an a dirijat concertul inaugural al festivităților „Marsilia – capitală culturală europeană” – statut la care, după cum știm, aspiră cu toate forțele și Clujul nostru.

Și mai doresc să o evoc aici nobilă calitate a sa: marea aptitudine pentru prietenie a lui Lawrence Foster. O presimți fără greș în puținele secvențe ale filmului evocat la începutul acestei *laudatio*, o sesizezi în lungile meandre ale vieții și carierei, o prețuiești în înflorirea roadelor ei. Artiștii români de valoare au avut mereu privilegiul de a se bucura de prietenia sa: Ștefan Ruha, Radu Lupu, Dan Grigore, Angela Gheorghiu, Cristian Mandeal – pentru a aminti doar cele mai cunoscute nume. Îngăduiți-mi să adaug cu mândrie Cvartetul Transilvan, al căror început de drum s-a bucurat de încrederea, încurajarea și caldul sprijin al Maestrului în pașii lor spre desăvârșire.

Într-un interviu recent Maestrul Foster spunea simplu:

“Iubesc România, îmi place să revin aici”.

Conferindu-vă acum cel mai înalt titlu academic al venerabilei noastre școli muzicale, vă spunem: și noi vă iubim, Maestre, și ne bucurăm nespuse de fiecare revenire a Dumneavoastră!

Cluj-Napoca, 3 septembrie 2013

O altă “Toamnă Muzicală Clujeană”

Mugurel Scutăreanu

Peste câteva zile cea de-a 47-a Toamnă Muzicală Clujeană ni se va arăta în toată splendoarea opulentă a nurilor copti dar jocul subtilii sale seducții a început demult. Feromoni fantomatici, emanații eterice ale unei chimii a sunetului, plutesc de-o bună bucată de vreme peste valea de la poalele Feleacului, urzind lipicioase plase imaginare, în care melomanii – neputincioase găze înrobite de frecvențele ordonate – se vor încurca fără sorți de scăpare. În șaptesprezece seri, diva trebuie să convingă și tare mi-e teamă că, dincolo de voaluri, ascunde puține revelații. Căci are zâna melopeelor clujene un hapsân de frate mai mare, hălăduitor pe Dâmbovița, care se dedă tot din doi în doi ani la zaiafeturi fanariote, de aduce la sapă de lemn toată suflarea muzicală românească.

Dar nu despre obișnuita Toamnă Muzicală Clujeană vreau să vă povestesc eu acum, ci despre o altfel de toamnă, un anotimp al roadelor tinere, vremea străngerii unei recolte semănate în primăvara trecută! Atunci, în soarele timid al lui martie 2012, patru artiști ai noștri au dobândit în austeră Londră un trofeu de invidiat iar în cupa răsplății se aflau și semințele unui turneu de concerte prin tot Regatul Unit al Marii Britanii, manipulate genetic pentru a da colț în toamna aceasta. Cei patru învingători ai concursului *Wigmore Hall International String Quartet Competition*, învingători prin trudă înverșunată și luptă dreaptă, sunt muzicienii din cvartetul de coarde *Arcadia*: Ana Török (vioara I), Ionuț Dumitru (vioara a II-a), Traian Boală (violă) și Zsolt Török (violoncel). După ce vor puncta, în 16 octombrie, pe scena Toamnei Muzicale Clujene, cu un program Haydn-Janáček, arcadienii vor decola în 19 dimineața, cu destinația Londra. Va urma un tur al Regatului Unit, care prevede susținerea a 23 de concerte pe parcursul a 45 de zile. Un tur de forță, cu alte cuvinte.

L-am invitat pe Traian Boală (în cazul lui Traian, răutățile despre violiști n-au loc) la Studioul de Radio Cluj și-am vorbit, nu mult dar cu folos, cu deosebire despre turneu dar și despre alte realizări și proiecte ale Arcadiiei.

Mugurel Scutăreanu - *Traian, următoarele două-trei luni sunt extrem de importante pentru voi. Spune-ne de ce anume?*

Traian Boală - Este, într-adevăr, foarte încărcată și fertilă pentru noi perioada imediat următoare, întrucât urmează să concretizăm acea parte a premiului I câștigat anul trecut la Wigmore Hall și anume generoasa ofertă de a întreprinde un turneu de concerte în Anglia, de fapt în Marea Britanie, fiindcă în program sunt incluse și orașe irlandeze. Suntem foarte bucușoși și onorați de această recompensă și sperăm ca ea să fie cu bătaie lungă, fiindcă, alături de concerte, deplasarea mai include work-shop-uri, prezentări, interviuri, etc. și, un lucru foarte important, în acest turneu ne vom lansa și primul nostru C.D. El este editat de casa de discuri „Orchid Classics” și conține cele două cvartete de Leoș Janáček. Lansarea va avea loc în cadrul concertului de la „Wigmore Hall”, din 3 noiembrie.

- *Desigur, pregătirile pentru acest turneu trebuie să fi fost începute din vreme, fiindcă voi sunteți implicați foarte serios și în viața Filarmonicii Transilvania.*

- Da, „Arcadia” este integrată în orchestra filarmonicii „Transilvania” iar anul trecut am luat și inițiativa fondării Orchestrei de Cameră „Transilvania”, cu care vom avea un concert chiar în această seară (interviul a fost luat în dimineața zilei de 20 septembrie, n.a.), așa că...este mult de lucru.

- *Ce-ați pregătit, concret, pentru turneul din Anglia? Aveți în vedere mai multe programe?*

- În principiu avem două programe: primul format din Cvartetul Op.18 Nr.6 de L. van Beethoven, Cvartetul Nr.2 de Leoš Janáček și cvartetul de Claude Debussy, iar al II-lea alcătuit din Cvartetul Op.76 Nr. 5 de J. Haydn, Cvartetul nr.1 de Janáček și din nou Debussy. În afară de aceste două variante, am mai pregătit câteva lucrări, care vor fi inserate în anumite concerte, în funcție de cerințele momentane ale organizatorilor. De asemenea, dorim să promovăm muzica românească și în acest sens am pregătit lucrările „Mătasea și metalul” de Adrian Pop, Cvartetul Nr.2 de George Enescu și piesa „Transfigurare” de Dan Variu, scrisă la cererea noastră și prezentată în primă audiție în Festivalul Enescu din acest an.

- *Un turneu de 23 de concerte înseamnă orașe mari și mai mici. Care ar fi scenele de primă importanță?*

- Încep, bineînțeles cu podiumul de la „Wigmore Hall” din Londra dar vom concerta și la Oxford, Nottingham, Glasgow, Aberdeen, Manchester...

- *Nume sonore, glorie și nu numai glorie. Ce proiecte concrete are „Arcadia” după acest turneu?*

- În primul rând ne gândim la înregistrarea unui nou compact-disc. Am vorbit cu impresarul nostru, care ne reprezintă în toată lumea și el ne-a recomandat un interval de un an-un an și jumătate între lansările de discuri. Acest ritm ar trebui să ne țină mereu în centrul atenției publicului și a revistelor de specialitate. Apoi va urma un nou turneu în Anglia, în 2015 și să nu uităm de șirul concertelor din cadrul diverselor festivaluri. Toate acestea presupun o permanentă creștere a nivelului prezențelor noastre în public.

- *Aveți și competiții în colimator?*

- Ne gândim foarte serios să participăm la concursul de la Osaka, din primăvara viitoare. Ar fi cam ultima competiție la care am putea merge și ne vom strădui să facem acest lucru.

- *Ce ne spui despre perspectiva - logică, zic eu - ca „Arcadia” să devină cvartet de stat?*

- Este visul nostru și ne-ar ajuta să ne concentrăm numai asupra muncii de cvartet. Din punct de vedere logic, acest ideal ar trebui să fie realizabil; din punct de vedere practic însă, obiectivul este foarte greu de atins, mai ales din cauza situației economice a României de astăzi și a legilor în permanentă schimbare. Dar noi continuăm să sperăm și, poate, într-o bună zi ni se va împlini și acest vis.

L-am condus pe Traian până la poarta studioului și m-am uitat lung și cu admirație în urma lui. Cu admirația muzicianului obscur, și el urzitor de idealuri, pe vremuri, din care idealuri s-a ales praful... În asemenea cazuri nu-mi reprim invidia căci, în afara murdăriei, gândul acesta josisc are și o componentă stimulatorie.

În toamna auriu-ruginie *Arcadia* numără boboci rotofei. Stropii ploilor insulare se vor risipi sub soarele aplauzelor, endorfinele triumfului vor alunga oboseala, când se vor întoarce, arcadienii – artiști dintr-un neam pomenit în *StarTrek* – ne vor povesti despre felul în care s-au bucurat de toamna lor muzicală melomanii Regatului Unit al Marii Britanii.

opera

Opera, între Brecht, expresionism și performance

Alba Simina Stanciu

Generații de regizori - continuatori ai revoluției scenei de operă a anilor '90 și după anul 2000 - extind și în teatrul muzical tehnica de prelucrare a dramei și a spectacolului de la *Berliner Ensemble*. În operă, ca și în teatru, apar opțiuni de interpretare și răsturnări de sens al pilonilor dramei, reconstrucții dramatice și existențe simultane ale mai multor narative. Este emblematic momentul în care Patrice Chéreau montează *Inelul nibelungilor* (1976) la Bayreuth, susținut de designul scenic al lui Richard Peruzzi. Economia surselor de producere a montării și a situațiilor scenice provoacă o ruptură ireversibilă de stilul impus de Wieland Wagner pe aceeași scenă. Chéreau accentuează ludicul caustic, scenele se derulează după o structură "montaj" ce mizează pe efectul brechtian de "distanțare", pe postmodernele "discrepanțe unitare" între elementele spectacolului, trasând un periplu prin perioade istorice și perimetre geografice diverse, de la mitul nordic până la o lume industrială cu furnale și combinate chimice. Chéreau transferă în operă structura mentală a generației de artiști influențată de marxism, nutrită de un teatru politic în care toate sensurile dramei și spectacolului sunt orientate spre obiective militante, revoluționare.

Anii '70 europeni au ca puncte de reper pentru regia de avangardă din teatrul de operă figurile lui Giorgio Strehler, Harry Kupfer și Ruth Berghaus, care continuă experiențele lui Brecht și *Berliner Ensemble*. Controversații ani '70 marchează momentul "trezirii" laturii performative a operii. Tradiționalismul este puternic atacat de manifestele reformatoare din direcția teatrului. Tot în perioada anilor '70 coregrafa Ruth Berghaus este directoarea companiei germane *Berliner Ensemble* (1971-1977) iar intervenția sa în spectacolul de operă din anii '80 este puternic influențată de "legile" lui Brecht și experiența din cadrul prestigioasei companii germane. În opera montată de Berghaus sunt evidente termenii *Gestus* (ce personalizează categoriile sociale), valorificat de coregrafi, sau *Lehrstücke* (latura didactică a piesei). Stilul său regizoral insistă pe aspectul formal abstract reflectat în special în gesturi și mișcare care conduc spre *Verfremdungseffekt* (efectul de distanțare). Berghaus atinge climaxul creativ în spectacolul de operă al anilor '80 printr-un limbaj teatral abstract, concentrat pe coduri de mișcare și gest simbolic, stilizat. Creează o entitate spectaculară plastică datorată colaborării cu scenografi ca Axel Manthey sau Herbert Wernicke. Deschide porțile interpretărilor postmoderne ale operii prin finaluri și concluzii pretabile unor interpretări multiple.

Începând cu anii '80 este evidentă în regia de operă direcția către expresionism a tehnicii brechtiane. Apar montări controversate, creațiile unor personaje ca regizorul David Alden, care combină principiile germanului Brecht cu expresionismul. Spectacolul de operă devine un spațiu al dezbaterii politice și al contorsionărilor situaționale traduse prin interpretări violente și excesive. La fel este și Hans Neuenfels, un etalon *Regietheater* afirmat în anii '70, care operează cu

metode extreme de "rescriere scenică". Scena Festivalului de la Bayreuth este locul în care, se pare, orice fantezie este permisă, mai ales în ultimii ani, perioada de co-directorat a regizoarei Katharina Wagner, nume asociat cu *Regieoper*. Neuenfels propune o interpretare a operii *Lohengrin* de Richard Wagner în 2011 la Bayreuth ca pe un experiment de laborator unde personajele sunt șobolani ce se transformă în oameni și invers. Înainte de acest eveniment, montările sale erau exprimate prin nonconformism sexual și situațional, veritabile excese regizorale a căror tehnică de manevră a narativului scenic și a imaginii pornesc de la dezmembrarea oricărui pilon muzical și dramatic.

Peter Konwitschny, figură cheie a regiei postmoderne este un alt "descendent" al școlii lui Bertolt Brecht prin Ruth Berghaus (asistent al regizoarei) și *Berliner Ensemble*. Actual director al operii din Leipzig, Konwitschny urmărește deconstrucția și reconstrucția totală a firului dramatic prin imaginea scenică, prin personaje și limbajul simbolic al luminii indiferent de stilul compoziției, forma și textura muzicală dramatică. În montarea operii *Lulu* (2003) de la Opera din Hamburg, Konwitschny elimină reperele dramatice date de partitura muzicală, investigând abisul emoțional al personajelor până la saturări erotice și imagini obscene. Scena este populată cu figuri de ceară care îl reprezintă pe Alban Berg și prostituate în poziții obscene. În opera *Don Carlo* (2008) situațiile sunt actualizate, transformate în evenimente banale care provoacă o detașare comică, este introdusă *pizza* care "distanțează" emoția auditoriului și-l determină să gândească detașat. *Auto-da-fe*-ul este pus în scenă în foaiere, secvențele sunt proiectate pe un monitor uriaș, iar publicul și personajele din scenă urmăresc evenimentele proiectate. Momentul culminant al carierei lui Konwitschny este montarea operii *Salome* (2011) la Opera din Gothenburg, unde apar scene de canibalism și necrofilie alături de un cadru al exceselor sexuale. Spectacolele sunt detaliate, urmăresc, mai ales, contradicții cu partitura muzicală după modelul brechtian, sporind "distanțarea" dintre scenă și audiență.

O prezentă „fulger” în spectacolul de operă al ultimelor decade - dar semnificativă pentru accelerarea revoluției scenei muzicale - este regizorul Christoph Schlingensiefel care apare în elitistul și pretențiosul gen scenic cu studii de filosofie și istoria artelor și cu un *background* din sfera filmelor *underground*. Montările sale sunt pline de controverse iar filmul său experimental - influențat de curentul *Noul Cinema German* (Udo Kier, Margit Carstensen, Irm Herman) - este decisiv pentru imaginea scenică a spectacolului muzical. Christoph Schlingensiefel insistă asupra fenomenelor *fluxus* și "ready-made", aleatoriul și curentele artelor vizuale din anii '60, ironia și "moartea autorului", continuă acțiunile și manifestele lui Marcel Duchamp, John Cage, plasticianul și muzicianul George Brecht, aplicându-le într-un mediu "fragil", repertoriul de operă. Viziunea sa este pe de-o parte o moștenire directă de la Bertold Brecht (implicarea rațională și critică a spectatorului și nu starea contemplativă), iar pe

de altă parte extremismul fenomenelor *happening* și *performance*. Emblematic sunt montarea operii *Parsifal* (2004) la Bayreuth și viziunea ritualică, precedată de procesiuni, simboluri și spiritul carnavalului amazonian din *Olandezul zburător* pus în scenă la Opera din Manaus, Brazilia. Alte montări explorează nonconformist genul vocal instrumental, cum este oratoriul *fluxus Biserica fricii* (2008) sau opera "ready made", *Mea culpa* (2009), în care se simt puternice influențe ale artei lui Joseph Beuys (sculptura socială) și Dieter Roth. Viziunile scenice ale lui Schlingensiefel sunt experiențe personale exprimate prin violență artistică, trauma cancerului (regizorul moare în 2010). Temele centrale ale lucrărilor sale sunt explorarea angoasei așteptării morții, obsesia pentru muzica wagneriană (ca emblemă a maleficului) și arta lui Joseph Beuys (folosește citate din *performance*-ul acestuia, un iepure descompus în loc de Graal). Montările artistului german sunt masive, cu scene rotitoare și abundență de recuzită, demonstrând obiective megalomane ale operii de artă totală, construită din asamblări de imagini halucinante și accidentale. Folosește în mod cinic contraste pentru rațiuni spectaculare anti-muzică și anti-dramă.

Achim Freyer, regizor și designer (după modelul idealizat de Gordon Craig la începutul secolului XX), produs direct al școlii lui Brecht, pornește cu educație în artele frumoase, experiență ce se va reflecta în producțiile sale de la *Berlin Schlosspark Theater*, *Schiller Theater Berlin*, *Berliner Ensemble*, *Burgtheater Vienna*. Freyer este pasionat de marionete și teatrul gesturilor și raporturilor mecanice, stil prin care "rezolvă" necesara distanțare (*Verfremdungseffekt*) brechtiană. Personajul marionetă este prelucrat fie în stilul Oskar Schlemmer, fie *commedia dell'arte*. Eroii lui Freyer devin mască, machiaj și costum, iar jocul este redus la gest și formă. Performerii sunt creați prin costume care accentuează figura non-umană, mecanică, artificială, cu un sistem gestual axat pe tipare ritmice. Mai mult, Freyer experimentează imaginea bidimensională de tipul desenului animat, șocantă pentru spectacolul de operă, care intrigă prin automatismele gestuale și performeri transformați în mașini în contrast comic cu intensitatea dramatică sau nuanțele muzicale. Freyer face parte din generația de regizori care deturneză arta scenografiei de la funcțiunea tradițională decorativă (care domină mai ales spectacolul de operă) către brechtianul spațiu scenic gândit creativ (*Bühnenraum*). Scenografia germană, influențată de reformele artelor vizuale din secolul XX impune noi coduri artistice în textele muzicale sau dramatice clasice sau preclasice. Operele lui Mozart, Wagner, Rossini etc. sunt confruntate cu instalațiile, cu texturi vizuale stranii, sunt plantate în zone industriale sau în sfera teatrului de marionete. Achim Freyer abstractizează imaginea spectacolului, folosește noile tehnologii, se îndreaptă spre operă ca spectacol multimedia.

Generația nutrită de anii '70, de influența teatrului lui Brecht, Harry Kupfer, Hans Neuenfels și Ruth Berghaus oferă, fără îndoială, interpretări provocatoare, mai mult criticate decât elogiute. Dincolo de suprapunerile între expresionism și teatrul politic brechtian sau de orientările galopante către operă ca spectacol multimedia, partitura de operă este o permanentă provocare de integrare în prezent a materialului dramatic și muzical. ■

film

Love Building

Lucian Maier

Love Building e un film relaxant, realizat cu relaxare de echipa școlii de actorie pe care au înființat-o Dragoș Bucur, Dorian Boguță și Alexandru Papadopol (actoriedefilm.ro). La cîrma filmului s-a aflat Iulia Rugină - acesta fiind lungmetrajul ei de debut -, iar scenariul e scris de Ana Agopian, Oana Răsuceanu și de Iulia Rugină. O echipă care se reunește pentru un nou proiect de-al Iuliei Rugină după scurtmetrajul din 2010, *Captivi de Crăciun*. În ceea ce privește relația regizorului cu "ActorieDeFilm", *Love Building* este al doilea proiect pe care îl elaborează împreună, după *Sink*, anteriorul scurtmetraj al Iuliei Rugină.

Prin prisma contextului realizării acestui proiect - ca „film de absolvire” a școlii de actorie pentru douăzeci și opt de cursanți, cu scenariu scris cu nevoi de producție în minte (număr de personaje, echilibru în apariția lor pe ecran, cu prim plan pe fiecare persoană, film de gen) - rezultatul, *Love Building*, e cu atât mai deosebit. Nu e deloc floare la ureche să construiești un scenariu de gen onorabil, să reușești să îl strunești pe o linie narativă pe care se întîlnesc și relaționează multe personaje și să îl articulezi cu decență e cu atât mai dificil.

Titlul filmului anunță conceptul pe care e construită povestea de pe ecran. Pe de o parte putem vorbi despre o *clădire a iubirii*, un sălaș în care această stare de spirit poate fi crescută armonios, pe de altă parte putem vorbi de o *clădire a iubirii*, o re/construcție a unei stări pe cale de a se altera. Paisprezece cupluri aleg să participe la acest program de *love building*, un program coordonat de trei psihologi/consilieri interpretați de Dragoș Bucur, Dorian Boguță și de Alexandru Papadopol (care sînt și producătorii filmului). Prin fiecare cuplu din film e subliniată o anumită problemă ce apare în cadrul perechilor de îndrăgostiți din realitate (lipsa banilor, prezența soacrei, tendința de a înșela, alcoolul, singurătatea în doi). Astfel, pentru a obține o imagine generală a problemelor casnice, trebuie

făcută o sinteză a situațiilor reprezentate de fiecare cuplu în parte.

De-a lungul peliculei, din raporturile existente între analiști (consilierii) și analizați (cuplurile), stările personajelor ajung să fie atât de amestecate încît, de la o vreme, începe să fie clar că însuși analiștii ar avea nevoie de terapie, poate mai mult decît pacienții lor. Aici vom găsi neajunsul principal al filmului, în faptul că personajele-terapeut sînt lipsite de consistență, valoarea lor profesională fiind mai mult decît îndoielnică. Acest aspect poate fi citit ca o critică la adresa cursurilor/ședințelor de profil de la noi (de team building, de consiliere matrimonială). Filmul îmbracă această expunere într-un umor articulat cu bun simț, umor prin care filmul atinge și proiectele de acest gen din realitate (ideea de consiliere matrimonială, modul în care e privită în România, dar și ideea de *team building* în general), multe dintre ele fiind mai degrabă improvizatii, propuneri care sună bine doar pe hîrtie. Totuși, dacă ar fi fost mai multă temeinicie în această zonă, a personajelor în cauză, critica nu ar fi fost automat pierdută, măcar prin faptul că am fi putut vorbi de un anumit standard deontologic.

Însă, în același timp, lejeritatea discursului acestei pelicule este asumată în totalitate, coordonatele proiectului fiind lăsate la vedere încă de pe generic, unde convenția cuplu-defect este expusă explicit. *Love Building* e lucrat cu inteligență și în latura estetică, în istorisirea sa dorind să fie cît mai aproape de accepțiunile spectatorului obișnuit cu televizorul (emisiunile *reality show*, de exemplu), însă fără a face concesii în valoarea lucrurilor expuse prin aceste metode. Tocmai de aceea este binevenită alegerea de a lucra în alb negru în secvențele în care filmul apropie de spectator intimitatea cuplurilor prezente pe ecran (prim-planuri precum în camera secretelor de la *Big Brother*). Prin diferența de conținut vizibilă în această abordare e marcată

distanța pe care o are filmul față de relatările televiziunilor, care, deși sînt mai apropiate de viață prin faptul că sînt color, de cele mai multe ori sînt și suficient de colorate (dincolo de faptul că, astăzi, cele mai multe sînt și construite, măsluite) încît să devină deranjante pînă la extrem.

Datorită acestor aspecte, *Love Building* oferă un exemplu important în cinematograful românesc actual pentru ceea ce înseamnă construcția unui film de gen. Fără pretenții, fără abordări estetice inutile, cu o expunere care caută neconținut calea cea mai simplă, cea mai firească pentru a transmite spectatorului situațiile poveștii. Un film de gen care discută critic lipsa valorii pe care o cultivă emisiunile de gen de pe micul ecran, ceea ce îi conferă o trăinicie cît se poate de oportună într-o conjunctură în care nivelul de calitate așteptat de public ar trebui să fie, totuși, ceva mai înalt decît cel vizibil în producțiile de casă ale televiziunilor noastre.

Roșia Montana în pictură. Ecrane și trasee spirituale

(urmăre din pagina 36)

în următorul tablou cubul este deja spart, se vede cum dinăuntru lui ies gândurile: o rădașcă mare și neagră, rădașca lui Kafka, și niște fluturi care n-au apucat să devină pete de culoare, căci întregul tablou este în negru și gri, sumbru deschizându-se privirii. Să fie fluturii Roșiei Montane înnegriți de cianură? O lume a cianurei care a cuprins casa gândurilor?

Autoportretele reprezintă un alt capitol distinct. Unul în verde-roșu, în care barba albă a pictorului devine roșcat vișinie, amintindu-ne de autoportretul portocaliu al lui Van Gogh. Și da, elementul ecranului, al grătiilor. Chipurile pictorului apar cu gura deschisă țipînd în strigăt mut, în spatele unor dungi, grătii, ecrane. Ca și cum ar aparține altui spațiu, de unde ar vrea să comunice, de unde

ar vrea să fie auzit, dar e mut țipătul. Vizibil pentru privitor, el rămîne totuși surd. Ecranul cel mai clar înfățișat se regăsește în tabloul *Fionii regelui de sticlă*, în care chipurile personajelor sunt calme, senine, dar aparțin altei realități, parcă altui timp. Nu au nimic de-a face cu prezentul. Dungile aurii, ca niște perturbări ale imaginii, sugerează și mai mult ruptura de realitate. Adevărul este strecurat dincoace cum și în ce măsură se dorește, printr-un filtru care scapă privitorului, dar cu siguranță, nu avem un adevăr curat, ci o prelucrare a sa și ca urmare suntem prada unei dezinformări, a unei manipulări. Însăși arta plastică a lui G. Nechifor e o încercare de ecranare, de învelire a semințelor, prezentînd o semantică prin care nu se așteaptă ca cei mari s-o înțeleagă, ci noi, cei puțini și încă interesați în a gusta din realitatea descoperirilor de esență „să plîngem pentru copiii noștri care nu vor avea, pentru că cei de acum tâlhăresc totul și înstrăinează, neînțelegînd” - după o propoziție rostită la sfârșitul vernisajului de către Pictor.

Un leitmotiv care apare în peste jumătate din tablouri sunt craniile (și scheletele). Unul

tronează pe autoportret, scheletul - desenat ca un decupaj dintr-un manual de anatomie, cu săgeți care denumesc oasele - poartă o tichie roșie de absolut! Să fie o ironie adresată instituțiilor de artă care fabrică absolvenți buni direct de îngropare? Oricum, o serie de alte schelete apar pe catafalc, craniile cu grămada risipite pe pământ, în timp ce stratificarea pe niveluri de cunoaștere, de înțelegere, de creștere a conștiinței, de spiritualizare reprezintă o temă a transcendentului, o temă a salvării. Tablourile încifrează adevărate trasee spirituale. Singura șansă de eliberare din tot nevrutul, neputința, atmosfera de moarte, sumbră și implacabilă pare să fie deschiderea spre alte niveluri ale cunoașterii spirituale. Un apanaj în primul rând al artiștilor, cele mai sensibile persoane care reușesc să surprindă schimbarea adusă de acest veac: aurul și tot ce se poate dobîndi prin el trece, conștiința rămîne!

sumar

din literatura universală

Andrew Marvell 2

inedit

Anton Dumitriu - Jurnal de idei (XI) 3

cărți în actualitate

Ștefan Manasia Lumea lui Vili Barna 4

David Dorian Jurnalul dintre jurnale 5

Alexandru Petria Turbo Daneliuc 6

cartea străină

Ana Ionesei Hainele cele noi ale sonetului 6

comentarii

Isabela Vasiliu-Scraba Micșorarea lui Eliade și gonflarea lui Culiuanu prin felurite tertipuri (I) 7

poezia

Hanna Bota 9

proza

Radu Ulmeanu Un securist se destăinuie 10

elitele cetății

Cristian Colceriu Profesor universitar doctor Iosif Viehmann - Peștera - Farmecul adâncurilor (II) 13

Interviu cu Edward Luttwak

Strategul militar vorbește despre securitatea Israelului, Henry Kissinger, Primăvara arabă și moartea lui Osama Bin Laden 15

opinii

Aurel I. Rogojan Antecedente ale spionajului ungar în teritoriile românești înainte și în timpul Primului Război Mondial. Partidul Național Român - țintă a poliției politice ungare 19

diagnoze

Andrei Marga Cultura întâlnirii. Despre pontificatul lui Francisc 22

scriitori afirmați după 1989

Alex. Ștefănescu O exegetă a nostalgiei: Andreea Deciu 24
Florin Sicoie și fastul declinului 25

lecturi

Giorgia Fițoiu Imixtiuni personale 26

showmustgoon

Oana Pughineanu "O echipă eficientă" 27

meridian

De vorbă cu pictorul și graficianul Mikael Kihlman (Suedia) "În spațiul tensionat dintre lumină și întuneric capătă viață lucrările mele" 28

filosofie

Petru Ardelean Istoria eticii moderne în viziunea lui Eugène Dupréel (II) 30

muzica

Adrian Pop Un muzician celebru, omagiat de Academia de Muzică 32

Mugurel Scutăreanu O altă "Toamnă Muzicală Clujeană" 33

opera

Alba Simina Stanciu Opera, între Brecht, expresionism și performance 34

film

Lucian Maier Love Building 35

plastica

Hanna Bota Roșia Montana în pictură. Ecrane și trasee spirituale 36

plastica

Roșia Montana în pictură. Ecrane și trasee spirituale

Hanna Bota

Nechifor Gavril

Gânduri despre Roșia Montana-u/c

Lupta pentru Roșia Montană a îmbrăcat forme diverse, indiferent de care parte se află beligeranții. În toată manifestărilor, și-a făcut apariția și o atitudine picturală, îmbrăcând culoarea și forma specifică artei plastice. Pictorul Gavril Nechifor, absolvent al Facultății de pictură a Universității de Artă și Design din Cluj-Napoca, având numeroase expoziții personale și de grup, în marea lor majoritate în țară, dar și în străinătate (Amsterdam, Grecia, Bruxelles), ne propune vernisajul unei personale - pictură și grafică - la Galeria Diverta, Librăria Universității, cu titlul *Gânduri* (30 aug. - 19 sept. 2013)

O suită de tablouri aparțin capitolului *Gânduri despre Roșia Montană*. Întreaga expoziție capătă tenta apăsătoare, chiar sumbră și deprimantă pe alocuri, a acestui strigăt înăbușit: salvați ce se mai poate salva, deși pare că e prea târziu! În negru, gri, bordo și roșu - cum altfel putea fi redată Roșia Montană în descompunere? - elementul emblematic se dovedește a fi copacul desfrunzit, uscat, o siluetă părănd o răstignire târzie pe fundalul apusului sângieru în culori așezate orizontal, ca niște lințolii de înmormântare; o pironire a naturii, a vieții, a verdului care nu apare, fiind doar cerut complementar de roșu, dar care i se refuză penelului. Într-alt tablou al acestui subcapitol apar ruinele, o fereastră opacă - fereastră oarbă - ar fi zis bunica, un luminator fără

lumină, alături de o fereastră aurie, ca o promisiune a ceea ce ar fi putut fi, sau ar mai putea fi, dacă... Motivul se reia în tabloul *Gânduri despre Roșia Poieni*, în care apare turla albă a bisericii atât de cunoscute din imaginile mediatizate, înecată în negrul haotic al unei pseudonaturi moarte, peste care tronează o părere de lună albă, ca o stafie într-o pată de sânge - singura pată de roșu, ca să se păstreze nuanțele de compoziție a întregului capitol. Solemnitatea unei idei transcendente o oferă apariția din când în când a unor pete de argintiu și auriu, de bronz, ca o deschidere spre paradis, dar nu ca o realitate, ci doar ca o promisiune, o posibilitate ca și pierdută. Un semnal de alarmă!

Dincolo de această suită aflată pe simeze, tonalul celorlalte e în directă reciprocitate. Subcapitolul denumit *Casa gândurilor*, compus din cinci tablouri, păstrează unele din temele Roșiei, o anume geometrie a ferestrelor, ușilor, luminatoarelor care rămân ori oarbe, ori albe-argintii-aurii cu același gând de promisiune ratată, dar cărora li se adaugă cubul. Tablouri în alb negru - cubul complet, casa gândurilor ca formă geometrică perfectă, acoperită de linii curbe, lumină ondulatorie, s-ar asocia cu sărutatul cub al lui Nichita Stănescu, cel care trebuie ciobit pentru a fi perfect, ciobire care nu întârzie să apară, căci

(Continuare în pagina 35)

ABONAMENTE: PRIN TOATE OFICIILE POȘTALE DIN ȚARĂ, REVISTA AVÂND CODUL 19232 ÎN CATALOGUL POȘTEI ROMÂNE SAU CU RIDICARE DE LA REDACȚIE: 24 LEI - TRIMESTRU, 48 LEI - SEMESTRU, 96 LEI - UN AN CU EXPEDIERE LA DOMICILIU: 33 LEI - TRIMESTRU, 66 LEI - SEMESTRU, 132 LEI - UN AN. PERSOANELE INTERESATE SUNT RUGATE SĂ ACHITE SUMA CORESPUNZĂTOARE LA SEDIUL REDACȚIEI (CLUJ-NAPOCA, STR. UNIVERSITĂȚII NR. 1) SAU SĂ O EXPEDIEZE PRIN MANDAT POȘTAL LA ADRESA: REVISTA DE CULTURĂ TRIBUNA, CONT NR. R035TREZ2165010XXX007079 B.N. TREZORERIA CLUJ-NAPOCA.